

Hanns
Seidel
Stiftung

Софийски университет "Св. Климент Охридски"
и Фондация „Ханс Зайдел“

Събуди се, Европа!

СБОРНИК ОТ ДОКЛАДИ

Годишна студентска научна конференция
на випуск "Стефан Цвайг", специалност
"Европеистика"

София, 2016 г.

СБОРНИК ОТ ДОКЛАДИ

Студентска научна конференция на випуск “Стефан Цвайг”,
специалност „Европеистика“, май 2016 г.

Софийски университет “Св. Климент Охридски”

Събуди се,
Европа!

Софийски университет “Св. Климент Охридски”
и Фондация „Ханс Зайдел“

София, 2016 г.

Научна редакция:

Проф. д-р Ингрид Шикова
Доц. д-р Калоян Симеонов
Десислава Антонова

ISBN 978-954-8702-38-6

Съдържание

Предговор: Европа се нуждае от будители <i>Проф. Ингрид Шикова</i>	6
Европейския съюз в световния дневен ред – „мека сила“ или безсилие? <i>Георги Драгоманов</i>	7
ЕС, Украйна и Русия: украинската евроинтеграция и успехите на ембаргото срещу Русия <i>Цвета Паунова</i>	19
Евроинтеграция като на сън. Ще се събуди ли Европа за следващо разширяване? <i>Светлана Йорданова</i>	29
Какво се крие зад търговското споразумение между Европейския съюз и САЩ (ТПТИ)? Застрашава ли то европейските стандарти? <i>Пламена Иванова</i>	39
Перспективи за обединение на Запада – споразумението между ЕС и САЩ <i>Росица Янчева</i>	45
Европейският съюз срещу тероризма <i>Пламена Грозева</i>	55
Вяра, Надежда, Европа <i>Анна Ангелова</i>	67
Политическият спектър на Обединена Европа – силният евроскептицизъм и плахият еврооптимизъм <i>Кристина Лазарова</i>	76
Миграция на крайнодясното към стъпалата на властта <i>Ралена Герасимова</i>	90

Гражданските диалози – упражняват ли гражданите на ЕС своите граждански права? <i>Десислава Филипова</i>	102
Българските (о)позиции по украинската криза <i>Валентина Манукян, Васил Николов, Димитър Мичев, Лора Йорданова, Мария Йорданова, Мила Венова, Яна Трайкова</i>	111
Студентски есета на тема „Събуди се, Европа!“	127
Събуди се, Европа! <i>Лилиан Никифорова</i>	129
Събуди се, Европа! <i>Лора Йорданова</i>	135
Великобритания: сънотворно или будилник? <i>Стефан Радов</i>	139

Предговор

Европа се нуждае от будители

Проф. Ингрид Шикова

Европа от митовете, Европа от миналото, Европа от настоящето, Европа от бъдещето – картините, които можем да си представим са твърде различни. Картината на съвременна Европа не е особено обнадеждаваща. Папа Франциск я нарече „стара и посърнала“, анализаторите говорят за „Европа на меланхолията“ със симптоми на загуба на увереност и опора, на бездействие, липса на интерес към външния свят и затваряне в себе си. Дори и при най-големия еврооптимизъм, не е възможно да не забелязваме това лице на Европа – уморено, отегчено и изтощено от кризи, без воля и желание за сила и влияние, неспособно да влияе върху световното историческо развитие. Виждаме европейското изграждане в задънена улица, Европейския съюз – без ясна посока, а гражданите – загубили доверие в националните и в европейските институции. Възможно е да бъдат изброени много изследователи, политици, общественици, които търсят причините за сегашното състояние на уникалния по своето естество европейски проект.¹

Можем да обявим пазара за виновник за сегашното състояние на Европейския съюз – обикновено казваме, че благодарение на прагматизма на бащите основатели, водени от идеала за мир, се създава уникалният модел на европейската интеграция – войната да стане материално невъзможна. Залагайки главно на икономическата интеграция, на създаването на единен пазар, не беше ли пренебрегната още в самото начало целта за политическа интеграция? Не се ли превърна липсата на политическа интеграция в сериозен родилен недъг, който няколко десетилетия по-късно доведе Европейския съюз до сложното състояние на трудно преодолими икономически трудности? Не беше ли по-правилно да се започне с политически съюз, а след това да се мине през икономически и паричен съюз?

Или да търсим отговорността в държавите членки, които трудно намират съгласие и често обвиняват Европейския съюз за непопулярните решения. Мишел Рокар – бивш министър-председател на Фран-

¹ Филип Херцог публикува книга „Събуди се, Европа!“, Робер Сале издаде книга „Изнасилването на Европа - анкета върху изчезването на една идея“.

ция, пише в предговора на книгата на Филип Херцог „Събуди се, Европа!“. „Унизени от първоначалния успех (на Европейската общност), националните държави си отмъщават.“ Безпомощните национални правителства не са способни да вляят динамика в държавите, които управляват и винят за това Европейския съюз. Едновременно с това те не са готови да променят, да обновят националните политически модели, поради което в сегашния си вид Европейският съюз по-скоро представлява картел от държави, всяка от които придърпва към себе си това, което наричаме национален суверенитет. Държавите все още са силно пропити от своето минало величие и ако не бъде осъзната необходимостта от изграждане на истински съюз, не е невъзможно да се стигне и до неговия крах.

Да не забравяме и гражданите – времето на налагането на технократски евроинтеграционни проекти изглежда безвъзвратно отминало. Това, което се случва в момента в Европа, го доказва безапелационно. В момента европейските институции, националните държави и гражданското общество са в състояние на взаимна алиенация, или казано дори по-красноречиво на български – взаимно отчуждение.

И нека не си представяме идеалния европейски гражданин като убеден привърженик на европейския проект. В този смисъл за демократичното възраждане на европейското изграждане е необходима много просветителска работа. В България има една много хубава дума, на която трудно може да бъде намерен превод на друг език - будители. Европа има нужда от водачи, но Европа има нужда и от будители. Ние имаме този дълг – да анализираме, да обсъждаме, да посочваме слабостите, да критикуваме, да изискваме. Не бива да оставяме националистически и евроскептични настроения все повече да приспиват Европа.

Сборникът, който държите в ръцете си, има точно тази цел – да анализира и да събужда. Той продължава традицията на катедра „Европеистика“ в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ да организира ежегодна студентска конференция и да публикува резултатите от студентските научни търсения. Сборникът е дело на студентите от випуск „Стефан Цвайг“, които анализират, дават отговори и изразяват мнения по парещите европейски теми. Към техните доклади са добавени студентските есета, спечелили първите три места в конкурса „Събуди се, Европа!“, както и резултатите от изследователски проект на група студенти от випуск „Жак Делор“. Текстове в този сборник, които вероятно на места звучат наивно, са първите опити по пътя към професионализма и компетентността на младите европеисти да „будят“ Европа. Важното е, че са искрени и че водят до размисъл. А Европейският съюз в момента има нужда точно от това.

Европейският съюз в световния дневен ред - „мека сила“ или безсилие?

Георги Драгоманов

Кризата в Косово, атентатите срещу САЩ на 11. 09. 2001 г. и последвалата война в Ирак поддържаха като студен душ на европейската интеграция в областта на отбраната и сигурността. През 2003 г. в разгара на войната в Ирак е приета Европейската стратегия за сигурност, наречена „Сигурна Европа в един по-добър свят“. Тя гласи следното: *„Като съюз от 25 държави, обединяващ над 450 милиона души, допринасящ за една четвърт от глобалния брутен национален продукт, с широк набор от инструменти на свое разположение, Европейският съюз е неминуемо глобален фактор ...той следва да има готовност да поеме своя дял от отговорността за глобалната сигурност и за изграждането на един по-добър свят.“*¹ Налице е съвсем откровената заявка на Европейския съюз (ЕС) за в бъдеще да има все по-дейна роля в международните отношения. Как обаче ЕС би се справил с ролята си на активен играч в световния ред? Повечето изследователи определят Съюза като т. нар. „цивилна“ или „мека“ сила, която изключва принудата като средство за постигане на цели и вместо това разчита на своята легитимност и харизматичност. А това само по себе създава редица трудности и особености на подхода на ЕС към „изграждането на един по-добър свят.“

Целта на този доклад е чрез разсъждение върху структурата на Европейския съюз и въздействието му върху съвременния международен ред да постигне своеобразно „определение“ на понятието „Европейски съюз“ от гледна точка на участието му и неговата роля в международните отношения. ЕС ще бъде разгледан най-вече през призмата на теорията за „меката сила“. В опит да бъде изпълнена поставената цел, ще бъде представен анализ на вече проведени научни изследвания в тази област, както и анализ на структурата на изграждането на общата вън-

---

¹ European security strategy, 2003, Retrieved May 04, 2016, from <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/031208ESSIIBG.pdf>

шна политика и политиката за сигурност в Договора за Европейски съюз и Договора за функционирането на Европейския съюз.

В Договора за Европейския съюз е инкорпорирана т. нар. обща външна политика и политика за сигурност (ОВППС), към която неразделна част е общата политика за сигурност и отбрана (ОПСО). Те притежават и свои структурни звена като Европейската агенция по отбраната, която предвижда сътрудничество на въоръжените сили на държавите - членки на ЕС, с цел да се подобрят възможностите за отбрана на ЕС, особено по време на кризи. Редом с това ЕС е и важен глобален донор, като над 900 млн. евро са предвидени като хуманитарна помощ в годишния му бюджет за 2015 г.², посредством стратегията за ЕС като глобален актьор. Не на последно място, Съюзът разполага с Върховен представител по външната политика и политиката за сигурност, който има правомощията да представлява и ръководи външните дейности на Съюза.

Концепцията за ЕС като „мека сила“ в международните отношения

С цел да проследим мястото и ролята на ЕС в международните отношения, трябва да се въведе и дефинира понятието „мека сила“ в международните отношения. Според Джоузеф Най: „меката сила е възможността да бъдат склонявани участници в международните отношения към определено поведение, без да се прилага сила или да се заплашва с нея“³. Тоест, за разлика от класическото определение на „сила“, което гласи: „способност да се употреби ресурс, който да позволи на действащия субект да постигне желан резултат, въпреки волята на въздействания субект“⁴...“ (или тук е налице факторът: „въпреки волята на другия“, тоест принуда за осъществяване на конкретно действие с икономически или военни средства), „меката сила“ предполага да се въздейства върху обекта без принуда. Или иначе казано, ефектът на „меката сила“ е насочен по-скоро към трансформацията на мнението на другия, така че то да съвпадне с мнението на прилагащия „мека сила“ субект. Ефектът се основава на привличането и убеждението – да покажеш на другия, че твоята гледна точка е правилната в конкретното взаимоотношение. Според Джоузеф Най (2004) „меката сила“ разчита на притегателната сила на универсалните ценности на субекта (демокрация, свобода, права на човека и др.) и неговата култура, които пък са функция от успеха на икономическата и социалната система на съответната държава. Имайки

² Annual budget of the European Union (EU Commission), 2015. Retrieved May 04, 2016, from http://ec.europa.eu/budget/annual/index_en.cfm?year=2015

³ Nye, J., 2004, 'Soft Power: The Means To Success In World Politics Public Affairs Perseus', Cambridge MA

⁴ Кънева, Мира, 2013, „Политиката за сигурност на ЕС с опора на „меката“ сила“, София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, с. 14.

безспорно своите предимства, които произтичат от нейната легитимност, привлекателност и делиберативност⁵ (защото не използва военни и силови средства), тя безспорно има и своите ограничения. Правейки разсъждения върху горните определения, те би трябвало да се изразят в следното:

“Меката сила” се уповава на съответна ценностна система в съответна среда, тоест за да може да се въздейства на обекта, той трябва да принадлежи към същата ценностна група или поне да желае да се приспособи към тази, на която принадлежи субекта, който оказва въздействието. Нещастливо в Договорите за ЕС е записано, че: „всяка европейска държава, която зачита ценностите на Съюза, може да подаде молба за членство“. Трудно би могло да се каже например, че Либия по времето на Кадафи или „Ислямска държава“ в момента принадлежат към същата ценностна група, към която причисляваме държавите от Западна Европа. Следователно, “меката сила” действа отслабено към държави и народи, принадлежащи към други ценностни групи и разглеждащи ценностите на субекта като нелегитимни.⁶ Въздържайки се от принудата по дефиниция, “меката сила” губи ефективността си в случай, че не е подкрепена от достатъчно количество твърда сила. Например, Р. Купър (2004) пише, че нормите в дадена държава се нуждаят от полицията, която да ги приведе в действие чрез сила, когато това се наложи. Тоест, независимо от приобщаващите и убеждаващите си способности, за да се легитимира на практика, тя се нуждае от подкрепата на “твърдата сила”.⁷

За да можем да твърдим дали и доколко Европейският съюз представлява „мека сила“, трябва да разгледаме развитието му от гледна точка на външнополитическото сътрудничество на държавите членки и техните действия като единен блок.

Историческо оформяне на политическото сътрудничество в рамките на ЕС

В исторически план ставаме свидетели на един сложен и противоречив процес на изграждане на европейско обединение от политически характер с цел да се създаде капацитет срещу външни заплахи⁸. Провалът на Европейската отбранителна общност и планът “Плевен” свидетелстват, че при наличие на заплаха за сигурността и целостта на терито-

⁵ Кънева, Мира, 2013, „Политиката за сигурност на ЕС с опора на „меката“ сила“, София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, с. 17-25.

⁶ Нye, J., 2004, ‘Soft Power: The Means To Success In World Politics Public Affairs Perseus’, Cambridge MA

⁷ Кънева, Мира, 2013, „Политиката за сигурност на ЕС с опора на „меката“ сила“, София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, с. 74.

⁸ Попчев, Петър, 2006, „Европейски съюз: Принос към глобалната сигурност и стабилност“, София, „Български бестселър“, с. 33.

риите на държавите от Западна Европа, каквато бе СССР, те и техните ръководители все още не са готови да отдадат част от държавния си суверенитет и да съгласуват действията си на наднационално равнище с други държави в тази чувствителна сфера. След оттеглянето на генерал Дьо Гол и срещата в Хага през 1969 г. се наблюдава възобновяване на опитите за политическо сътрудничество между тогавашните държави - членки на общността. Предложенията за сътрудничество в областта на външната политика са подготвени от експерти, ръководени от директора на политическия департамент на Министерството на външните работи на Белгия Етиен Давиньон⁹. Така през 1970 г. е приет докладът „Давиньон“, който рамкира политическите взаимоотношения между държавите. Европейското политическо сътрудничество се изгражда без постоянни структури посредством неформалното и поетапно взаимодействие между външните министерства на държавите - членки на Европейските общности¹⁰. Същност за пръв път политическото сътрудничество се институционализира през 1986 г. с приемането на Единния европейски акт и формалното въвеждане на Европейския съвет. Постепенно се стига и до 1992 г. в Маастрихт, когато държавите членки, „решени да изградят все по-тесен съюз“ (из преамбюла на ДЕС), създават т. нар. втори стълб на междуправителствено сътрудничество в лицето на общата външна политика и политика за сигурност, която постепенно еволюира и се стига до досегашния ѝ статут, приет посредством Договора от Лисабон през 2007 г. От изложениия кратък исторически план следва, че общите външни действия на държавите членки в рамките на ЕС винаги са се опирали на междуправителственото сътрудничество като начин на провеждане на политики. Тази тенденция продължава и до днес.

Текущата структура на политическото сътрудничество в договорите

Ако разгледаме разпоредбите на ДЕС относно ОВППС, ще открием следното: „Общата външна политика и политика на сигурност е предмет на специфични правила и процедури. Тя се определя и прилага от Европейския съвет и от Съвета, които решават с единодушие, освен в случаите, когато в Договорите е предвидено друго. Приемането на законодателни актове се изключва.“¹¹ Или казано по друг начин, ОВППС е предмет на дискутиране и съгласуване на държавните ръководители в Ев-

---

⁹ Велева-Ефтимова, Мирела, 2006, „История на европейската интеграция 1945-2005“, София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.

¹⁰ Пак там.

¹¹ Чл. 24 ДЕС.

ропейския съвет и на министрите на отделните държави в Съвета на ЕС. Останалите институции или нямат правомощия, или ако имат, те са ограничени в рамките на изпълнението на съответните политики.¹²

Ако се вгледаме в разпоредбите на Договора за Европейски съюз, в раздела за общата политика за сигурност и отбрана можем да видим: „Общата политика за сигурност и отбрана включва постепенното определяне на обща политика на отбрана на Съюза. Тя ще доведе до обща отбрана от момента, в който Европейският съвет, като действа с единодушие, вземе това решение. В такъв случай, той препоръчва на държавите членки да приемат решение в този смисъл в съответствие с конституционните им изисквания.“ В Договора за Европейски съюз се съдържа и следното правило: „Държавите членки се задължават постепенно да подобряват своите способности. Агенцията в областта на развитието на отбранителните способности, научните изследвания, придобиването на военна техника и въоръжаване (наричана по-нататък „Европейска агенция по отбраната“) определя оперативните нужди, насърчава мерки за удовлетворяването им, допринася за определянето и при необходимост за изпълнението на всички необходими мерки за засилване на производствената и технологична база в сектора на отбраната, участва в определянето на европейска политика в областта на способностите и въоръжаването и подпомага Съвета при оценката на подобряването на военните способности.“¹³ Следователно постепенното формиране на общ отбранителен капацитет на държавите от ЕС е нормативно закрепено в договора, макар и формулирано по необвързващ начин. развитието на този капацитет обаче е недостатъчно убедително.

“Твърда” или “мека” сила?

Началото на формирането на общ военен капацитет на държавите членки в рамките на ЕС е поставено с приемането на декларацията с т. нар. Петерсбергски задачи през 1992 г., когато държавите се споразумяват да изпълняват заедно „хуманитарни задачи и операции за спасяване, операции за мироопазване, както и задачи за управление на бойни действия, включително и налагане на мир“¹⁴. Те са в основата на изпълнението на мироопазващите мисии на ЕС като: КОНКОРДИЯ в Македония и АРТЕМИС в Конго. Въпросните мисии, обаче, са предимно с мироопазващ характер (което означава разполагане на сили на определена територия с изричното съгласие на засегнатите страни) и са ограничени в силата си до няколко хиляден военен персонал. Тези задачи са приети в рамките на действащия тогава отделно от ЕС Западноевропейски съюз

---

¹² Чл. 24 ДЕС.

¹³ Чл. 42 ДЕС.

¹⁴ Чл. 17 ДЕС.

(ЗЕС). Постепенно обаче функциите на ЗЕС се инкорпорират от държавите членки в Договорите, като финалната фаза е въвеждането на клаузата за взаимна отбрана в чл. 42, т.7 от ДЕС с Договора от Лисабон. През 2011 г. окончателно се прекратява действието на ЗЕС. Нов тласък към придобиване на общ военен капацитет бе даден на срещата на Европейския съвет в Хелзинки през 1999 г.¹⁵ Постигнато е споразумение държавите членки да са в състояние в рамките на 60 дни да разгърнат общ военен контингент в размер до 60 000 души, самостоятелно, извън рамките на НАТО. Този, да го наречем военен, корпус действа в контекста на Петерсбергските задачи с цел мироопазване и мироналагане и не може да бъде смятан за средство за общоевропейска отбрана.¹⁶

В обхвата на отбраната през 2004 година със съвместно действие на Съвета е създадена Европейската отбранителна агенция.¹⁷ Нейните основни функции са:

1. Развитие на отбранителните способности в областта на управлението на кризи;
2. Насърчаване и укрепване на европейското сътрудничество в областта на въоръженията;
3. Работа за укрепване на ОПСО и за създаване на конкурентен европейски пазар за отбранителна техника;
4. Насърчаване във връзка с научните изследвания на ЕС, насочени към изпълнение на бъдещите изисквания към способностите в областта на отбраната и сигурността, като по такъв начин се укрепва европейският промишлен и технологичен потенциал в тази област.

Въпреки всичко тя си остава предимно консултативен орган, контролиран от министрите на отбраната на отделните държави и не разполага с отделни наднационални правомощия. През 2013 г. на среща на Европейския съвет е предложено създаването на Европейски въздушни сили от тогавашния Върховен представител по ОВППС – Катрин Аштън. Предложението обаче е отхвърлено, най-вече заради намесата на генералният секретар на НАТО – Андрес Расмусен, който казва, че „НАТО трябва да остане крайгълният камък на евроатлантическата сигурност“.

В този ред на мисли би могло да се твърди, че формирането на европейски отбранителен капацитет бива „спъвано“ от няколко фактора:

---

¹⁵ Лесенски, Марин, 2005, „Европейската политика за сигурност и отбрана и Българската армия“, София, Фондация „Армия и гражданско общество“, с. 49-51.

¹⁶ Helsinki European Council 10 And 11 December 1999, Presidency Conclusions (1999). Retrieved May 04, 2016 from http://www.europarl.europa.eu/summits/hel1_en.htm

¹⁷ Съвместно действие 2004/551/ОВППС.

Първо, от нормативна ограниченост, зададена в самите договори – за да се вземе решение в областта на отбраната, държавите членки трябва да съгласуват позициите си с единодушие, което се постига трудно от 28 различни държави с различни интереси.

Второ, ОВППС и Политиката за отбрана към нея са заложенници на политическата воля в държавите членки и на конкретните политически настроения в тях.¹⁸

Трета трудност пред развитието на европейски военен капацитет е страхът от дублирането му с вече съществуващите структури на НАТО и от различните позиции на отделните държави, що се касае до евроатлантическото сътрудничество.¹⁹

Може да се направи изводът, че ЕС засега остава в рамките на т.нар. „мека сила“, тъй като въпреки че има създадени структури за организиране на военни действия, те все още не са завършени и се развиват твърде бавно, заради посочените ограничения. Това е видно и от разпределението на бюджета, където за ОВППС обикновено са предвидени символични разходи и поради това е очевидно, че общата отбрана не е приоритетна за Съюза. Например в годишния бюджет за 2015 г. са отпуснати 928 млн. евро само за хуманитарна помощ, в сравнения с 320 млн. евро за ОВППС.

Относно категоризацията на ЕС като „мека сила“ е важно да споменем политиката на Съюза за развитие на държавите в Африка, Карибите и Тихоокеанския басейн (АКТБ). Нейното начало е дадено през 2000 г. чрез сключването на споразумението в Котону. Тя има за цел да насърчи и ускори икономическото, културното и социалното развитие на страните от АКТБ с оглед допринасяне за мира и сигурността и насърчаване стабилната и демократична политическа среда, намаляването и постепенното премахване на бедността в съответствие с целите на устойчивото развитие и постепенното интегриране на страните от АКТБ в световната икономика. Тези цели се изпълняват въз основата на политическо, икономическо и търговско сътрудничество за развитие, като ЕС обвързва по нормативен начин държавите от АКТБ да спазват определени принципи и ценности като: зачитане на правата на човека, на човешкото достойнство, равенството и върховенството на закона. Така Съюзът използва икономическото си влияние и подпомага международната сигурност и стабилност чрез лостовете за влияние на „меката сила“ и същевременно разширява и политическото си влияние в тези държави по легитимен и ненасилствен начин.²⁰

¹⁸ Попчев, Петър, 2006, „Европейски съюз: Принос към глобалната сигурност и стабилност“, София, „Български бестселър“, с. 111.

¹⁹ Rob de Wijk, 2003, 'One Year on: Lessons from Iraq', Institute for security studies (p. 47).

²⁰ Споразумение за партньорство 2000/483/ЕК.

Противопоставянето ЕС – САЩ с оглед делението на „твърда“ – „мека“ сила

Като противовес на ЕС в международните отношения, с оглед разделението на „мека“ – „твърда“ сила, можем да посочим като най-открояващ се пример Съединените щати. Краят на Студената война оформи нов етап в развитието на международните отношения. След края на противопоставянето Изток – Запад се промени коренно досегашният двуполусен характер на света, разделен дотогава на два приблизително равностойни по въоръжение, враждебно настроени един към друг блока²¹. Това преобрази глобалното равновесие на силите. Крахът на СССР остави Съединените щати като тотален хегемон във военно отношение.²² Днес техният военен бюджет се равнява на близо 40% от световния, или обратното в цифри - 600 милиарда долара годишно²³. Той от своя страна е следствие от икономическата мощ на Съединените щати, която пък прави американската култура и ценностна система изключително привлекателна за останалата част от света.²⁴ Поради тези причини може да се твърди, че САЩ имат особено положение в международния ред. Бившият френски министър на външните работи Юбер Ведрин въвежда новото понятие „хиперсила“, тъй като „суперсила“ вече не е достатъчно за САЩ, които превъзхождат другите държави в почти всяко отношение (икономическо, военно, културно).²⁵ До такава степен, че френският геополитик П. Бонифас (2007) пише, че днешният свят се намира в странна, хибридна форма на еднополюсност и многополюсност, тъй като никоя държава не е в състояние да оспори могъществото на САЩ.

През 70-те години на ХХ в. някои транснационални корпорации използват стратегията на т. нар. „конгломератна диверсификация“. Чрез нея фирмата влиза в нови сфери на бизнес, които нямат никакво отношение към традиционните ѝ дейности нито в технологичен, нито в маркетингов план. Желанието е да се ориентира към изцяло нови области, с цел загубите в една от тях да бъдат компенсирани с печалби от друга. Отнасяйки тази стратегия в света на геополитиката, можем да направим амбициозната догадка, че всъщност истинската сила произтича от боравенето с достатъчен брой алтернативни инструменти на влияние (и „твърда“, и „мека“ сила), защото това открива широко поле за стратегическо маневриране, в което хипотетичните загуби в едното направление

²¹ Бонифас, Паскал, 2007, „Съвременната геополитика“, София, Издателство „Кама“.

²² Пак там.

²³ US Military budget, 2015. Retrieved from https://en.wikipedia.org/wiki/Military_budget_of_the_United_States

²⁴ World GDP Ranking, 2015, Data and Charts. Retrieved from <http://knoema.com/nwnfkne/world-gdp-ranking-2015-data-and-charts>.

²⁵ Бонифас, Паскал, 2007, „Съвременната геополитика“, София, Издателство „Кама“.

могат да бъдат компенсирани с хипотетични успехи в другото²⁶. По същия този начин САЩ използват лостовите и на “меката сила” (те ежегодно увеличават спонсорството си за развиващите се държави), за да си осигурят налагането на своите интереси в световния ред.

ЕС от своя страна е обречен на пасивност и посредственост, заради трудността да се изработи общ подход вътре в самата общност, което пречи на мобилизирането на нужните ресурси²⁷. Въпреки че е хипотетично заложена в договорите, общата отбрана все още не е факт, а инструментът за мироопазване е подчинен на общото желание на всички страни. Военният конфликт в Косово е показателен за неподготвеността или нежеланието на държавите от ЕС да реагират на въоръжени конфликти, въпреки че става въпрос за война в самата Европа, недалеч от границите на тогавашната Европейска общност. От 1098 военни самолета на НАТО, които са били включени в Косовската война, 785 са част от Американските военновъздушни сили²⁸. Командването също е в рамките на Северноатлантическия пакт. Макар че примерът е показателен и за успешната координация на държавите - членки от ЕС и НАТО, и за това, че военната кампания е безспорно ефективна, все пак ЕС не е ангажиран пряко, освен с дипломатически действия чрез последвалата военния конфликт дипломатическа мисия „ЕУЛЕКС Косово“, която има за цел да помогне за установяването на демократичните принципи, върховенството на закона и спазването на човешките права в новосъздадената държава.²⁹

Като друг пример за европейската несигурност във външнополитически план може да бъде посочена политиката на държавите членки спрямо войната в Ирак от 2003 г. Тя бележи нов етап в отношенията между ЕС и САЩ и между самите държави вътре в ЕС.³⁰ Отказът на Франция и Германия да подкрепят САЩ в Съвета за сигурност на ООН относно приемането на резолюция, която да предвижда употреба на сила срещу Ирак, и определението на Германския административен съд, че: „има сериозни съмнения за престъпни международни споразумения“³¹

---

²⁶ Георгиев, А., 2006, „Европа в световния ред. Политико-икономически проблеми в трансатлантическата и европейската дискусия“, София, Издателство „Тракия“, с. 125.

²⁷ Георгиев, А., 2006, „Европа в Световния ред. Политико-икономически проблеми в трансатлантическата и европейската дискусия“, София, Издателство „Тракия“, с. 224-226.

²⁸ Operation Allied Force - Order of Battle, 1999. Retrieved from http://www.globalsecurity.org/military/ops/allied_force_orbat_trends.htm

²⁹ European Union External Action, About Eulex, 2000. Retrieved from <http://www.eulex-kosovo.eu/?page=2,44>

³⁰ Гартън, Аш, 2005, „Свободният свят - Америка, Европа и изненадващото бъдеще на Запада“, София, издателство „Обсидиан“.

³¹ Nikolaus Schultz Case Note - Was the war on Iraq Illegal? - The Judgment of the German Federal Administrative Court of 21 June 2005 in the German Law Journal No. 1.

относно американската инвазия, предизвикаха големи съмнения за единството на Алианса. От друга страна, т. нар. „Писмо на осемте“, подписано от държавните глави на Великобритания, Испания, Дания, Португалия, Италия и още три държави от Източна Европа, които по това време не са, но въпреки това се стремят активно към членство в ЕС (Чехия, Полша и Унгария), оформи проамериканския лагер в ЕС.³² Това разделение между европейските държави е повод да бъде лансирано определеното за „нова и стара“ Европа от тогавашния държавен секретар по отбраната на САЩ Доналд Ръмсфелд³³. В крайна сметка Кристоф Бертрам (2003) обобщава като един от изводите от противоречията по повод войната, че: „ЕС не може да достигне дори ограничена многостранност със САЩ без напредък в своята външна и военнополитическа стратегия“.³⁴

Изводи

В опит за постигане на поставената от изследването цел може да се каже, че Съюзът и неговата външна политика и политика за сигурност се намират в един своеобразен период на преход между междуправителствено сътрудничество и обща отбрана на наднационален принцип, който поради сложността на процесите вътре и извън самия Съюз заплашва да се превърне в трайно състояние. Засега обща европейска отбрана извън рамките на НАТО не е възможна и ЕС остава предимно в рамките на „меката сила“.

Според Р. Купър (2004) Европа е станала цивилна или „гражданска сила“, която залага на невоенни, преди всичко икономически и правни отношения. Парадоксът е в това, че ако ЕС наистина се стреми към многостранност в международните отношения³⁵, той се нуждае от уменията при нужда да подкрепи гореспоменатите отношения със сила, включително и военна такава³⁶. В този ред на мисли е много на място уточнението на Купър (2004), че „твърдата“ и „меката“ сила са двете страни на една и съща монета. Легитимността на държавата има много източници, но първото изискване за едно правителство да е легитимно, е то да е способно да защитава сигурността на своите граждани³⁷. Би могло да се заяви, че съюз от държави, в който няма единство във външнополитически план

³² Георгиев, Андрей, 2006, „Европа в световния ред, Политико-икономически проблеми в трансатлантическата европейска дискусия“, София, издателство „Тракия“.

³³ Anger at Rumsfeld attack on 'old Europe', 2003. Retrieved from <http://www.theguardian.com/world/2003/jan/24/germany.france>

³⁴ Bertram, C., 2003, 'One Year on: Lessons from Iraq', Institute for security studies, p. 40.

³⁵ Чл. 21, пар.1, ДЕС.

³⁶ Купър, П., 2004, „Разпадането на нациите. Ред и хаос през XXI век“, София, издателство „Обсидиан“.

³⁷ Cooper, R., 2004, 'Hard Power, Soft Power and the Goals of Diplomacy'. Retrieved from <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/CooperarticleGoalsofdiplomacyweb.pdf>

и разчита на друг (НАТО и най-вече САЩ) да се грижи за сигурността му, няма как да има силен глас в международната политика³⁸.

Тук трябва да направим една забележка относно перспективите за обща отбрана и придобиване на военен капацитет от ЕС. От една страна, Съюзът трябва да е в състояние сам да отбранява своите територии в случай на криза и да се намесва активно в глобален план дори с военни средства, когато това се налага. Но от друга страна, ЕС трябва да продължи да отдава приоритет на „цивилната“ сила, без да търси съревнование със САЩ и каквото и да е било хегемонно положение в глобалната среда. Съюзът няма за цел, а и интерес да се превръща в „САЩ-2“. Вследствие от тези условности, задачата, която ЕС си поставя, за да бъде активен глобален актьор, придобива известна половинчатост. Общността трябва да търси компромисен вариант между „твърдата“ и „меката“ сила, без да набляга твърде много на нито едната от двете. Това обаче не трябва да бъде превръщано в пречка, тъй като именно компромисът е основният двигател на европейския интеграционен процес. Бавно и стъпка по стъпка, но все пак напред, Съюзът трябва да изгради своята обща отбрана, с която да се превърне в равностоен и пълноценен партньор на САЩ в НАТО, и да стане опора на мира и глобалната сигурност.

Използвана литература:

1. Бонифас, П., 2007, „Съвременната геополитика“, София, издателство „Кама“.
2. Велева-Ефтимова, М., 2006, „История на европейската интеграция 1945-2005“, София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.
3. Георгиев, А., 2006, „Европа в световния ред, Политико-икономически проблеми в трансатлантическата европейска дискусия“, София, издателство „Тракия“.
4. Гартън, А., 2005, „Свободният свят - Америка, Европа и изненадващото бъдеще на Запада“, София, издателство „Обсидиан“.
5. Договор за Европейски съюз.
6. Европейската политика за сигурност и отбрана и Българската армия. София, Фондация „Армия и гражданско общество“.
7. Костов, С., 2013, Договори за ЕС, трето издание. София, издателство „Сиела“.
8. Купър, П., 2004, „Разпадането на нациите. Ред и хаос през XXI век“, София, издателство „Обсидиан“.
9. Кънева, М., 2013, „Политиката за сигурност на ЕС с опора на „меката“ сила“, София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.
10. Попова, Ж., 2015, „Право на европейския съюз“, София, издателство „Сиела“.

---

³⁸ Георгиев, Андрей, 2006, „Европа в световния ред, Политико-икономически проблеми в трансатлантическата европейска дискусия“, София, издателство „Тракия“, с. 224.

11. Попчев, П., 2006, „Европейски съюз: Принос към глобалната сигурност и стабилност“, София, „Български бестселър“.
12. Станев, Д., 2010, „Европейският съюз като мека сила в международните отношения“, списание EuroFocus, брой 4/2010 г.
13. Съвместно действие на Съвета на ЕС 2004/551/ОВППС.
14. Споразумение за партньорство 2000/483/ЕО между ЕО и държавите от АКТЬ.
15. Anger at Rumsfeld attack on 'old Europe' (2003). Retrieved from <http://www.theguardian.com/world/2003/jan/24/germany.france>
16. Annual budget of the European Union (EU Commission), 2015. Retrieved May 04, 2016, from http://ec.europa.eu/budget/annual/index_en.cfm?year=2015
17. Bertram, C., 2003, 'One Year on: Lessons from Iraq', Institute for security studies, p. 40.
18. Cooper, R., 2004, 'Hard Power, Soft Power and the Goals of Diplomacy Public Affairs Perseus', Cambridge MA.
19. European security strategy, 2003. Retrieved May 04, 2016, from <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/031208ESSIIBG.pdf>
20. European Union External Action, About Eulex, 2000. Retrieved from <http://www.eulex-kosovo.eu/?page=2,44>
21. Operation Allied Force - Order of Battle, 1999. Retrieved from http://www.globalsecurity.org/military/ops/allied_force_orbat_trends.htm
22. Military budget of the US - https://en.wikipedia.org/wiki/Military_budget_of_the_United_States
23. Nikolaus Schultz Case Note - Was the war on Iraq illegal? - The Judgment of the German Federal Administrative Court of 21 June 2005 in the German Law Journal No. 1.
24. World GDP Ranking 2015, Data and Charts - <http://knoema.com/nwnfkne/world-gdp-ranking-2015-data-and-charts>
25. Operation Determined Force / Allied Force Order of Battle History and Trends - http://www.globalsecurity.org/military/ops/allied_force_orbat_trends.htm
26. Helsinki European Council 10 and 11 December 1999, Presidency Conclusions - http://www.europarl.europa.eu/summits/hel1_en.htm
27. US Military budget, 2015. Retrieved from https://en.wikipedia.org/wiki/Military_budget_of_the_United_States
28. World GDP Ranking, 2015, Data and Charts, Retrieved from <http://knoema.com/nwnfkne/world-gdp-ranking-2015-data-and-charts>

ЕС, Украйна и Русия: украинската евроинтеграция и успехите на ембаргото срещу Русия

Цвета Паунова

Цел на доклада / изследователски проблем

Целта на този доклад е да направи преглед на развитието на украинската евроинтеграция и да анализира постиженията на ембаргото срещу Русия.

В края на 2013 г.¹ властите в Украйна отложиха споразумението за асоцииране на Украйна с Европейския съюз. Това действие породило множество протести сред украинските граждани с проевропейска ориентация и те протестираха на “Евромайдан”². След кървави сблъсъци на украинския майдан и оставката на тогавашния президент Виктор Янукович на негово място застана бизнесменът с проевропейска ориентация Петро Порошенко, при чието управление споразумението за асоцииране на Украйна с ЕС стана факт в края на 2014 г. Няколко месеца преди това Русия анексира Кримския полуостров. В резултат ЕС наложи ембарго върху търговията с някои стоки и замрази инвестиционни проекти с Руската федерация като ответна мярка. Би могло да се твърди, че реакцията на Русия е огледална: беше наложена забрана върху вноса на някои европейски хранителни стоки. Европейското и руското ембарго са удължавани няколко пъти, тъй като Русия и до ден-днешен не е възстановила териториалната цялост на Украйна. Към този момент санкциите са удължени до средата на 2016 г. Според някои анализатори³ те не трябва да се отменят, защото имат потенциала да контролират и моделират ситуацията в полза на Запада, въпреки че е слабо вероятно сами по себе си да постигнат главната цел.

¹ Европейски парламент, Кризата в Украйна: Хронология - <http://goo.gl/ZUiloy>, посетен на 8 май 2016 г.

² Евромайдан - Площад - укр. майдан - <http://talkoven.com>

³ Nephew, R. De Galbert, S. 5.10.2015, Why Sanctions against Russia Can Still Make a Difference - <http://www.nationalinterest.org/feature/why-sanctions-against-russia-can-still-make-difference-14005>, посетен на 15.04.2016 г.

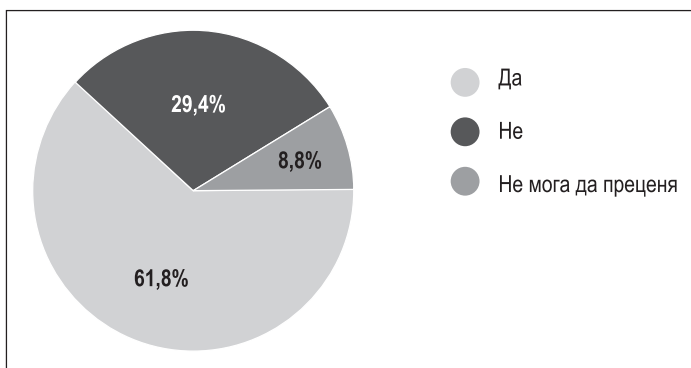
На 01. 01. 2016 г. влезе в сила търговската част на споразумението за асоцииране с Украйна - беше създадена Зона за свободна търговия между Украйна и ЕС. В отговор Русия наложи вносни мита на широк кръг стоки от Украйна и постави под ембарго вноса на определени украински хранителни стоки. Междувременно в Нидерландия се проведе референдум дали нидерландците подкрепят асоциирането на ЕС с Украйна, който беше отхвърлен с над 60% при ниска избирателна активност от 32%. Тези резултати поставиха нидерландците в особена ситуация като страна - председателка на Съвета на ЕС. Някои медии⁴ оцениха този референдум като антиевропейски, а не като антиукраински, защото самото допитване няма никакво значение за търговското споразумение. Резултатите бяха определени по-скоро като илюстрация на евроскептицизма в Европа.

Анкетно проучване

За целите на този доклад се проведе доброволно анкетно проучване сред български граждани по метода на отзовалите се относно отношенията на Украйна с ЕС. Проведеното проучване не претендира за представителност.

Участие взеха общо 34 души, като над 90% (31 души) от тях са на възраст до 35 години, малко над половината са студенти, 26,5% от тях имат придобита бакалавърска степен, а 17,6% имат придобита и магистърска степен. Отговорите на въпросите са обобщени и са изведени изводи след въпросите. Бяха зададени следните въпроси относно украинската интеграция и външните политики на ЕС:

Първи въпрос: Ако утре в България се проведе референдум с въпроса “Одобрявате ли споразумението за асоцииране между Украйна и Европейския съюз?”, как бихте отговорили?

Фигура 1: Одобрявате ли споразумението за асоцииране между Украйна и Европейския съюз?

⁴ POLITICO.EU, Grunberg, Arn., 9.04.2016, 'Dutch gave 'old parties,' not Ukraine, the middle finger' - <http://www.politico.eu/article/dutch-gave-old-parties-not-ukraine-the-middle-finger-eu-referendum>, посетен на 15.04.2016 г.

Втори въпрос: Смятате ли, че в дългосрочна перспектива Украйна има място в Европейския съюз? (Моля напишете кратка аргументация на своя отговор / Не мога да преценя.)

21 души са отговорили с „да“, 4 души с „не“ и 9 души не са имали мнение по въпроса. Примерни отговори:

„Западна Украйна – да, Източна – не.“

„Твърде голямо население, прекалено обвързана с руските интереси. По-скоро би могла да е буферна държава между Русия и ЕС, но не и членка.“

Гласувалите в анкетата са предимно млади хора, които одобряват асоциирането на Украйна в ЕС. Като бивша комунистическа страна за българите е характерна известна солидарност към другите страни от бившия съветски блок. Обща тенденция в мненията е качествено изпълнение на копенхагенските критерии и лоялност към ЕС като условие за присъединяване. Анкетираният смята, че е възможно разделяне на Украйна, което е сценарий с много въпросителни. Масово против са гласували граждани до 25-годишна възраст, което е доказателство за наличие на евроскептицизъм сред участвалите млади хора. От анкетираният 9 души са неутрални към темата - малко над 20% нямат отношение към въпроса.

Трети въпрос: Смятате ли, че мерките на ЕС срещу Русия са подходящи, а успешни? (Моля напишете кратка аргументация на своя отговор / Не мога да преценя.)

От анкетираният 16 души са отговорили негативно, 8 позитивно, но не категорично и 10 не са имали мнение по въпроса.

„Подходящи – донякъде да, тъй като би било абсурдно да не предприеме нищо в отговор на незначителните международното право действия на Русия. Успешни, също донякъде да, защото беше показано твърдо отношение към нея, към Путин, към руските олигарси от неговия кръг. Но тези мерки, удряйки руската икономика, вредят и на ежедневието на милиони руснаци.“

„В никакъв случай! Наличието на санкции по никакъв начин не способства за развитие на икономиката на Украйна през последната една година, нито увеличава волята от страна на политическия елит за прилагането на реформи. Ако санкциите бяха ефективно средство, би трябвало ефектът да бъде усетен досега.“

При този въпрос се забелязва силна тенденция на недоволство от постиженията на мерките. Не са отречени категорично, но са силно критикувани, тъй като основната цел не е постигната. Мерките са оценени като подходящи, но слаби, Съюзът се определя като слаб и неединен, а Русия – за сравнително недосегаема. Критикуват се вредите, нанесени на европейските и руските граждани, както и загубите и на двата пазара.

Според някои изследователи има много причини Украйна да стане член на Европейския съюз. Еберхард Рейн, бивш началник на отдела, занимаващ се с външните отношения на Европейската комисия, определя желанието на Украйна за присъединяване като напълно логично, защото историята е доказала, че само членство в ЕС би могло да даде сигурност и защита срещу руския натиск и влияние⁵.

Според Е. Рейн ЕС ще се превърне в политическо джудже, ако в дългосрочен план не подкрепи присъединяването на Украйна, както на Молдова и Грузия. Нови страни членки ще отворят нови пазари и ще направят ЕС по-влиятелен на световната политическа сцена. Страни като Украйна ще извървят дълъг път на промени, докато станат готови за членство в Съюза, но междуременно за ЕС предстои да интегрира вече асоциираните балкански страни, като е важно присъединяването им да не бъде ненавременно, както се случва с България и Румъния, според Рейн. Може да се направи предположението, че ако Украйна бъде приета чрез Механизма за сътрудничество и проверка, би било добре той да бъде гарантиран чрез санкции за неизпълнение, за да е максимално ефективен.

Русия и ембаргото на Запада

От влизането в сила на санкциите срещу Русия изминаха близо две години, като има три вида санкции – дипломатически, ограничителни и икономически. Дипломатическите санкции се състоят в прекратяване на регулярните срещи между двете суперсили, както и преустановяване на преговорите относно енергийния съюз между ЕС и Русия и процедурата по присъединяване на Руската федерация в Организацията за икономическо сътрудничество и развитие. Ограничителните санкции представляват рестрикции за Крим като спиране на вноса от Крим, освен ако не е с украински сертификат, забрана за инвестиции, замразяване на активи. Икономическите санкции⁶ са три типа - ограничаване на достъпа до западните финансови пазари и услуги, ембарго върху износ на високотехнологично петролно и производствено оборудване и ембарго на износа на военни стоки. В отговор на тези санкции, Руската федерация наложи вето на хранителни стоки от ЕС.

След първата година от санкциите Русия е в задълбочаваща се икономическа рецесия, което би могло да се счете за частичен успех на европей-

---

⁵ Rhein, Eb., 03.07.2014, 'EU must prepare for membership of Moldova, Ukraine and Georgia' - <http://www.euractiv.com/section/europe-s-east/opinion/eu-must-prepare-for-membership-of-moldova-ukraine-and-georgia>, посетен на 05.05.2016 г.

⁶ Детайли относно различните санкции за Русия: European Union. Article updated periodically, 'EU sanctions against Russia over Ukraine crisis' - http://europa.eu/newsroom/highlights/special-coverage/eu_sanctions/index_en.htm#1, посетен на 30.03.2016 г.

NATO. Christie, E. H., 'Sanctions after Crimea: Have they worked?' - <http://www.nato.int/docu/Review/2015/Russia/sanctions-after-crimea-have-they-worked/EN/index.htm>, посетен на 30.03.2016 г.

ските санкции. Тези санкции задълбочиха руската криза осезаемо след падането на цените на горивата, които бяха първия удар. Собствената ѝ забрана за внос на хранителни стоки допринесе за по-високи цени и инфлация. Проучвания на НАТО⁷ от 2014 г. показват, че БВП на Русия е бил с отрицателен темп от -2,2 % за първото тримесечие на 2015 г. спрямо първото тримесечие на 2014 г., като е имало прогнози реалният БВП да спадне с 3-3,5% през 2015 г. и да се върне на нулата през 2016 г.

Според данните, публикувани от НАТО от 2014 г., мерките, предприети спрямо Русия, са успешни в смисъла на това, че руската икономика е отслабена и претърпява сериозни загуби. Този успех би могъл да се определи като относителен, защото фактът, че полуостров Крим е анексиран, е все още налице. Доколко има смисъл да се продължават същите тези политики? В следващата част от доклада са представени различните възможни сценарии пред Европа, Украйна и Русия.

Таблица 1: Преглед на санкциите на ЕС срещу Руската федерация

<p>Дипломатически мерки</p> <ul style="list-style-type: none"> • През 2014 г. се проведе среща на Г7 в Брюксел вместо среща на Г8 в Сочи. Прекратени са преговорите между Европейския съюз и Русия за присъединяването на федерацията в Международния енергиен съюз и в Организацията за икономическо сътрудничество и развитие. • Срещата между ЕС и Русия е отменена и страните членки са взели решение да не провеждат редовните двустранни срещи. Преговорите с Русия по визови въпроси, както и по новото споразумение между ЕС и Русия са прекратени.
<p>Рестриктивни мерки</p> <ul style="list-style-type: none"> • Замразяване на активи и визови забрани са приложени за 151 лица, а 37 юридически лица са със замразени активи в рамките на ЕС.
<p>Рестрикции за Крим и Севастопол</p> <ul style="list-style-type: none"> • Внос от Крим и Севастопол е забранен в ЕС, освен ако не е придружен от сертификат за произход от украинските власти. • Инвестиции в Крим или Севастопол са забранени. Европейски компании и граждани не могат да придобиват недвижимо имущество или юридически лица да финансират кримски компании или услуги, свързани с доставки. • Забранено е предлагането на туристически услуги в Крим или Севастопол от европейските туроператори. Европейските круизни кораби могат да се свързват с пристанища в Кримския полуостров само в случай на извънредна ситуация. Това се прилага за всички кораби - собственост или под контрола на европейския флаг или под флага на държава - член на ЕС.

⁷ NATO. Christie, E. H., 'Sanctions after Crimea: Have they worked?' - <http://www.nato.int/docu/Review/2015/Russia/sanctions-after-crimea-have-they-worked/EN/index.htm>, посетен на 30.03.2016 г.

- Експортът на някои стоки и технологии за кримски компании или за ползване в Крим се обявява за незаконен. Това включва транспортните, телекомуникационните и енергийните сектори, както и проучванията, сондирането и производството на петрол, газ и минерални ресурси. Също така техническа помощ, брокерство, строителни или инженерни услуги, свързани с инфраструктурата в тези сектори, не може да бъде предлагана.

Икономически санкции (отнасят се за секторното сътрудничество и обмен с Русия)

- Забранява се европейски граждани или фирми да купуват или продават нови облигации, активи или подобни финансови инструменти с матуритет над 30 дни, емитирани от пет основни руски банки и техните клонове извън ЕС, три главни руски енергийни компании и три руски компании за отбрана. Услуги, свързани с емитирането на такива финансови инструменти, също се забраняват.
- Европейски граждани и компании нямат право да предоставят заеми на пет основни руски банки.
- Под ембарго са вносът и износът на оръжия и свързани материали от и за Русия, включени в общия военен списък на ЕС, с изключение на тези, които се използват в космическата индустрия в ЕС.
- Износ на стоки с двойно приложение (военно) и технологии за военни цели в Русия или за руските крайни потребители, включително всички артикули с двойно приложение от списъка на ЕС са забранени. Износ на стоки с двойно приложение за 9 смесени компании, занимаващи се с отбрана, също се забраняват.
- Износ на специфично оборудване, свързано с енергетика и технология за Русия, са предмет на авторизация от държавите членки. Лицензи за продукти за проучване и производството на петрол в дълбоки водни басейни и Арктика, както и проекти за шистов газ ще бъдат отказвани.
- Услуги, нужни за петролно производство и проучвания в дълбоки води, производство или проучвания на арктическите води, както и такива за шистови проекти може да бъдат отказвани.

Мерки, касаещи икономическото сътрудничество

- Европейският съвет поиска от Европейската инвестиционна банка да прекрати подписването на нови финансови операции в Русия. Също така страните членки ще координират своите позиции в борда на директорите на Европейската банка за възстановяване и развитие с цел прекратяване на финансирането на нови операции в Руската федерация.
- Съветът на Европейския съюз покани Европейската комисия да преоцени двустранните регионални програми за сътрудничество между Русия и ЕС с визията да се прекратят една по една. Проекти, занимаващи се ексклузивно с междугранично сътрудничество и гражданското общество, ще бъдат продължени.

Източник: Европейска комисия, 2015 - <https://epthinktank.eu/2015/10/19/economic-impact-on-the-eu-of-sanctions-over-ukraine-conflict>, посетен на 6 май 2016 г.

Какви са възможните избори пред Европа и Русия?

Пред Русия и ЕС има разнообразни възможности. Според някои автори⁸ те са два типа – клонящи към бъдещо сътрудничество между двете суперсили или прекратяване на каквито и да е взаимоотношения между тях, като в развитите сценарии тези две крайности са в различно съотношение. Някои изследователи като Кристофър Браемър⁹ определят за важно и решението на самата Украйна - дали ориентацията ѝ ще бъде проевропейска и в дългосрочен план.

Група от 20 специалисти в руско-европейските отношения е развила следните четири сценария:¹⁰

Първият сценарий е „Споделеният дом“ – всички европейци споделят един общ дом по прагматични причини. Сценарият може да бъде обобщен със стагнация до 2020 г. и след загубеното десетилетие, ЕС и Изтокът започват да работят за взаимното „възкресяване“ на икономиките си. Страните между Изтока и Запада не са поставени в ситуация постоянно да избират страна, просперират икономически, развиват се самостоятелно и отключват потенциала си.

Вторият сценарий е „Общият дом“ – Европа е „дом“ на нации, обединени от общи ценности. Русия се трансформира, което прави път на отношенията между ЕС и Русия. Намалява значението на петрола и газа, редуцира се конфликтът в енергийния сектор. ЕС и Русия се обединяват, за да се борят срещу нови сили, които изгряват на политическата сцена и категорично се разграничават от европейските ценности.

Трети сценарий е „Разрушеният дом“ (Broken home) – Европа е в руини, украинската криза не се разрешава по никакъв начин, двете суперсили развиват енергийна самостоятелност, страните от Източното партньорство продължават да са размирна зона до 2030 г., а взаимозависимостта между ЕС и Русия не се оказва достатъчна за стопляне на взаимоотношенията.

Последният сценарий е „Студен мир“, в който Европа и Русия губят връзка един с друг, не се случват нито политически, нито икономически трансформации, технологичното сътрудничество и развитие между Изтока и Запада е невъзможно. Украйна се разделя на две части – проевропейска западна и автономна източна с проруска ориентация. Остана-

---

⁸ Members of the Scenario Group, Friedrich-Ebert-Stiftung, Berlin 2014, 'EU+East 2030 - The EU and the East in 2030', pp.13-30.

⁹ Christopher Braemer, University of Bologna Campus Forli, 2014-2015, 'Possible Scenarios in the triangle EU-Ukraine-Russia', pp. 1-10.

¹⁰ Members of the Scenario Group, Friedrich-Ebert-Stiftung, Berlin 2014, 'EU+East 2030 - The EU and the East in 2030', pp.13-30.

лите страни между ЕС и Русия са в постоянно залитане по двете супер-сили, което възпрепятства техния прогрес.

Независимо че целта на санкциите срещу Русия е политическа, те имат икономически и социални последствия, защото това са основните инструменти, които бързо оказват въздействие в международните отношения, без военна намеса. Руската външна търговия с ЕС преди санкциите възлиза на 41%¹¹, а инвестиционните отношения със Съюза са 75%¹².

Авторът на този текст е привърженик на сценарий „Споделен дом“, защото Руската федерация досега не е показала интерес към европейските ценности, а е имала много възможности от разпадането на СССР до днес. Още една причина този сценарий да е предпочитан е, защото е най-щадящ и най-малко краен. Със сигурност изгубеното десетилетие би имало своите тежки последствия, но ще са малки в сравнение с политическа и икономическа изолация до 2030 г. Също така ЕС има твърде много вътрешни проблеми и влияние от външни фактори, за да приеме следващо разширяване. Би било възможно страните от Източното споразумение да се превърнат в буферна зона, която се привилегирова от позицията си, а не е жертва. Те биха могли да са свидетелство на общите интереси между Изтока и Запада, характеризирайки се с неутралност и самостоятелност, за да има баланс на суперсилите.

Независимо какво ще се случи с всички заинтересовани страни, е факт, че ЕС пренасочва пазари, така както и Русия. В Русия се работи за засилване на връзките с Китай и Азия¹³, а ЕС – със САЩ и други по-малки държави. За ЕС е важно да продължава систематичната си помощ за Украйна в нейните реформи и в процедурите по асоциирането ѝ, защото украинците отчетливо показаха привързаността си към европейските ценности. Докато ЕС е прекратил сътрудничеството си с Русия, а тя е твърда в позициите си, ЕС трябва да ускори сътрудничеството си с досегашните партньори като САЩ, като продължава преговорите по Споразумението за трансатлантическо партньорство за търговия и инвестиции (ТПТИ). Важно е и да се синхронизират санкциите съвместно с Канада и САЩ срещу Русия, това би уравнило Запада и Изтока. Ако не се промени нищо в политиките на ЕС и санкциите останат като обхват и тежест, ситуацията най-вероятно ще бъде овладяна от Русия. Може да се предположи, че пазарът ще се адаптира дотолкова, че да

---

¹¹ BBC NEWS, 04.03.2016, 'Russia's trade ties with Europe' - <http://www.bbc.com/news/world-europe-26436291>, посетен на 08.05.2016 г.

¹² European Commission. Countries and regions - <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/russia>, посетен на 5 април 2016 г.

¹³ Sidorenko, T., Mexico, 2005-2015 © D.R. Universidad Nacional Autynoma de México, 'The Scope of Economic Cooperation between Russia and China and Future Prospects'.

спре понижаването на БВП и да се задържи на едно определено ниво съвсем скоро. Загубите, понесени от бизнеса, ще са били безсмислени, което поетапно би неутрализирило успехите на санкциите на Запада до този момент и в крайна сметка Украйна ще е най-големият потърпевш от ситуацията. ЕС има нужда от категоричност в позициите и политиките си, защото е много вероятно рано или късно руските и европейските интереси отново да се засекат и Европа има нужда от готовност да защити ценностите си и да даде тласък на търговските отношения с Русия.

Заклучение

Вероятно е да мине поне едно десетилетие, докато отношенията между ЕС и Русия отново се променят. Съдбата на Украйна ще продължи да бъде силно зависима от двете суперсили. Който и сценарий да стане реалност, страните от Източното партньорство ще понесат неговите тежести. В бъдещето на държавите от ЕС и Русия има и много неизвестни. Според групата, изготвила четирите сценария, възможността за възникване на нови играчи на световната политическа сцена е една от тях. Украйна извървя дълъг път на промени и не заслужава да изоставя амбициите си да стане част от Европейския съюз, но локацията ѝ дава потенциалната възможност да вземе най-доброто и от двата блока.¹⁴

Използвана литература:

1. Европейски парламент. Кризата в Украйна: Хронология - <http://goo.gl/ZUiloy>, посетен на 8 май 2016 г.
2. BBC NEWS, 04.03.2016, 'Russia's trade ties with Europe' - <http://www.bbc.com/news/world-europe-26436291>, посетен на 08.05.2016 г.
3. Christopher B. (2014), 'Possible Scenarios in the triangle EU-Ukraine-Russia', University of Bologna, pp. 1-10.
4. EPRS, 2015, Economic impact on the EU sanctions over Ukraine conflict - <https://epthinktank.eu/2015/10/19/economic-impact-on-the-eu-of-sanctions-over-ukraine-conflict>, посетен на 6 май 2016 г.
5. European Commission, Countries and regions - <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/russia>, посетен на 5 април 2016 г.
6. European Union Newsroom, Article updated periodically, 'EU sanctions against Russia over Ukraine crisis' - http://europa.eu/newsroom/highlights/special-coverage/eu_sanctions/index_en.htm#1, посетен на 30.03.2016 г.
7. Members of the Scenario Group, 2014, 'EU+East 2030 - The EU and the East in 2030', Berlin. Friedrich-Ebert-Stiftung, pp.13-30.

---

¹⁴ Този доклад не претендира за изчерпателност по темата за отношенията между ЕС, Руската федерация и Украйна, което следва да бъде предмет на едно по-задълбочено изследване.

8. NATO, Christie, E. H., 'Sanctions after Crimea: Have they worked?' - <http://www.nato.int/docu/Review/2015/Russia/sanctions-after-crimea-have-they-worked/EN/index.htm>, посетен на 30.03.2016 г.
9. Nephew, R. De Galbert, S., 'Why Sanctions against Russia Can Still Make a Difference', The National Interest, 05.10.2015 - <http://www.nationalinterest.org/feature/why-sanctions-against-russia-can-still-make-difference-14005>, посетен на 15.04.2016 г.
10. Rhein, Eb. , 'EU must prepare for membership of Moldova, Ukraine and Georgia', EurActive. 03.07.2014 - <http://www.euractiv.com/section/europe-s-east/opinion/eu-must-prepare-for-membership-of-moldova-ukraine-and-georgia>, посетен на 05.05.2016 г.
11. Sidorenko, T., 2005, 'The Scope of Economic Cooperation between Russia and China and Future Prospects', Mexico, D.R. Universidad Nacional Autynoma de México.
12. POLITICO.EU, Grunberg, Arn., 09.04.2016, 'Dutch gave 'old parties,' not Ukraine, the middle finger' - <http://www.politico.eu/article/dutch-gave-old-parties-not-ukraine-the-middle-finger-eu-referendum>, посетен на 15.04.2016 г.

Евроинтеграция като на сън. Ще се събуди ли Европа за следващо разширяване?

Светлана Йорданова

„Всяка европейска държава, която спазва принципите на свобода, демокрация, зачита правата на човека и основните свободи, както и принципите на правовата държава, може да поиска да членува в Съюза.“¹

Опитът до момента сочи, че политиката на разширяване на Европейския съюз е една от най-успешните. Нейната важност трудно би могла да бъде оспорена дори в последните години на несигурност и кризи. Значими достижения на тази политика са възстановяване на единството на европейския континент, решителен принос за успешно осъществяване на прехода към демокрация и пазарна икономика, както и редуцирането на рисковете за сигурността. Именно тези достижения на ЕС са сред най-често срещаните обосновки за неговата легитимност и сигурно бъдеще.

Изминали са повече от 50 години от създаването на Европейските общности от страните основателки. Днес държавите от европейския проект са превърнали старата Европа в една общност от 28 страни с права и задължения, способни на взаимно съгласие по общи политически и икономически въпроси. Присъединяването на България и Румъния към Съюза през 2007 г., обаче, постави под съмнение правилното функциониране на политика за разширяване на ЕС². Същата тази година бележи завършването на разширяването от Централна и Източна Еропа.

„И за двете страни опасността бе много голяма с деня на влизането на България в ЕС страницата да се разглежда като затворена... Липсата на усет за динамиката в отношенията бе довела до дълбоки неразбираемства. Ето защо изглежда необходимо всички усилия, обещания и недостатъци на България и на ЕС при изграждането на надеждно партньорство от 2007 насам да бъдат разглеждани в историческа, социална и политическа перспектива, за да се избегнат грешките от миналото.“³

---

¹ Чл. 6 и чл. 49 от ДЕС.

² Шопов, В., 2013, „Европейската политика на разширяване: мисия замразена“ - <http://www.diplomacy.bg>

³ International Advisory Board Report, 2009, Bulgaria in the EU: Building a New Partnership.

Като причина за трудностите в диалога България – ЕС биха могли да бъдат посочени затрудненията и проявените слабости от страна на България при опитите за участие в подобен диалог. Диалогът обаче има две страни. ЕС също има съществена роля за достигането до кризата в общуването. Фокусът бе поставен върху инкорпорирането на европейското законодателство в националното, вместо проверка за наличие на това дали има изобщо реално функционираща съдебна система в новите страни. Друг важен въпрос, който бива подценен, е въпросът за институционалния капацитет на новите страни и способни ли са публичните институции да реализират публични политики.

Накратко, мерките, изисквани от ЕК, са ориентирани по-скоро към страни с вече ефективно действащи институции и функционираща съдебна система. В случая, обаче, бяха необходими мерки и насоки за реформи, или дори изначално изграждане.

Кризата в интеграционния процес, която е силно изявена при България и Румъния, следва да бъде важен урок за бъдещето на европейската интеграция и подхода към нейното осъществяване. Преодоляването ѝ е жизнено необходимо за самото пълноценно функциониране на интеграционните процеси. За да продължи своята мисия в поддържането на европейското и световно развитие, слабата, евроскептична и неспособна Европа, както множество изследователи я определят донякъде с право, е длъжна да предприеме необходимите мерки за преодоляване на наличните недостатъци и потенциалните кризи.

Бъдещето на 28-те държави в ЕС е пряко свързано с бъдещите разширявания. Това означава, че освен от солидарност, Съюзът има необходимост от стриктно спазване на ясно дефинирани критерии, изработване на адекватен инструментариум според националните характеристики на отделните кандидат-членки и осъществяване на контрол върху действията им.

Основният въпрос, касаещ бъдещето на ЕС, а и основополагащ в контекста на този текст е: „Взе ли си ЕС необходимите поуки от последните разширявания, така че да бъде възможно бъдещо качествено разширяване?“.

За да успее да отговори на поставения въпрос, настоящият текст няма за цел да изяснява в цялост правните процедури по кандидатстване за членство, преговори и присъединяване или да проследява отделните процеси в детайли. Той е съсредоточен върху няколко основни области, а именно ролята на разширяването на Съюза, потенциалните заплахи от неправилно провеждане на интеграционните процеси, рисковете от едно ново разширяване „на всяка цена“, научените уроци от „горчивия опит“ до момента и настоящата ситуация за кандидат-членките на ЕС.

Разширяването на ЕС по оригинална рецепта

Най-напред следва да уточним, че за членство в Съюза може да кандидатстват държави, зачитащи ценностите, посочени в чл. 2 от ДЕС, ангажирайки се да ги насърчават⁴. Условието по приемане на нови членки обаче, следва да бъдат уредени в договор между държавите членки и държавата, подала молба за членство, който трябва да бъде ратифициран от всички тях⁵.

Държавата, желаеща да стане пълноправен член на ЕС, подава официална молба до Съвета. Съветът от своя страна възлага на Европейската комисия да подготви становище относно подготовката за присъединяване на страната и началото на преговорите. Въз основа на становището на ЕК, Съветът с единодушие решава дали да приеме или отхвърли кандидатурата на страната за членство. При положително решение на Съвета преговорите за членство започват.⁶ Следва да изясним дали е възможно най-правилен начинът за достигане до това решение.

Разширяване с горчив привкус

Източното разширяване остави след себе си множество уроци, на които следва да бъде обърнато съществено внимание. Да, макар и недостатъчно подготвен за бързите промени в Централна и Източна Европа, ЕС успя да разработи редица инструменти за демократизиране и икономическо развитие на държавите, подготвяйки ги за пълноправно членство.⁷ Сред тези инструменти са програмата „Фар“ и редица други програми за подкрепа на подготовката на страните от Централна и Източна Европа за членство в ЕС, като програмата „Темпус“, програмата „АСЕ“ и други. Голямо значение за подготовката за членство имат и специалните програми за кандидатките: САПАРД и ИСПА. Като инструмент за подготовка могат да бъдат причислени и европейските споразумения за асоцииране. Друг значим инструмент за осъществяване на Източното разширяване е „План 2000“, служещ като политически приоритет за един „по-широк и по-силен Съюз“ за периода до 2006 г.

Някои от тези инструменти доказаха своята неспособност за осъществяване на предвидената си функция. Или поне не при всякакви условия. Преговорите с 10 от преговарящите държави от „втората вълна“ приключват едновременно – всички освен тези с България и Румъния. Тук идва моментът да обърнем специално внимание на техния случай.

⁴ Чл. 49, ДЕС.

⁵ Договорът се ратифицира съгласно съответните конституционни изисквания на държавите членки.

⁶ Шикова, И., 2011, „Политики на Европейския съюз“, С., Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.

⁷ Димитров, Г., 2012, „Европейски цивилизационен процес“, Избрани студии, С., Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.

Както България, така и Румъния имат по-скоро формална история на европейска интеграция. Нейната същественост, разбира се, може да бъде предмет на широко изследване. Факт е, че смисълът на интеграционния процес не е да „влезем“ в една подредена среда, която автоматично ще направи и нашата собствена такава. Това, обаче, остава по-скоро неосъзнато за двете страни. Приобщаването към ЕС е средство за разрешаване на проблеми. Нагласата, че ЕС дава готови решения, а не принципен механизъм за тяхното решаване, е изначално грешна. Положителният резултат е най-важната и несъмнено приятна част, последица от процес, а не е самият такъв. Поради това, освен желание за резултат, е необходим ентузиазъм да се поеме отговорност за процеса по достигането до такъв. Възможност за готово налагане на модел винаги има. Проблемът е, че това би била подмяна на обществения ред.⁸ Освен това, този модел, бидейки наготово приложен, не е развит, завършен, нито приспособен към вътрешния държавен ред в контекста на националните особености. Причините за желанието в подобна посока от страна на България и Румъния са на първо място вътрешнообществени проблеми. Тук идва и ролята на гражданите, които приемат или не тази информация за достатъчна, примиряват се с нея, естествено очаквайки резултат, неподозирайки за необходимостта от работа по достигане до такъв. Всичко това ни насочва към огромната значимост на публичния дебат за случващото се и неговото умишлено възпиране, за което ЕС не е панацея, както личи и днес.

Почти десетилетие след присъединяването на България и Румъния към ЕС техните граждани все още се чувстват като „втора класа“ граждани на Съюза.⁹ Правителствата им трябва да покажат много по-голяма решителност в борбата с постоянните проблеми с правосъдието и да си възвърнат доверието на гражданите.

ЕС се учи от грешките си

ЕС е научил два важни урока от това разширяване. Първо, проблемите с правосъдието и вътрешния ред трябва да бъдат разрешавани окончателно още в началото на процеса на присъединяване, а не както в случая – в края, при това не напълно.¹⁰ Този подход сега се прилага в страните от Западните Балкани, като следва да се прилага и към Турция. На второ място, за да бъде постигнат истински пробив в нефункциониращи системи, създадени по времето на комунизма и повлияни от неговите непосредствени последици, вътрешната ангажираност за реформи е незаменяема.¹¹

⁸ Димитров, Г., 2012, „Европейски цивилизационен процес“, Избрани студии, С., Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.

⁹ Цанев, К., 2015, „Европейски граждани „втора класа““ - <http://www.dw.com>

¹⁰ Leigh, M., 2015, 'Bulgaria and Romania twenty years later' - <http://www.euractiv.com>

¹¹ Szolucha, A., 2010, 'The EU and 'Enlargement fatigue': Why has the European Union not been able to counter „enlargement fatigue?’, Journal of Contemporary European Research, volume 6, number 1.

Практическо приложение на наученото

Събитията около присъединяването на България и Румъния към ЕС дават повод за въвеждане на редица нови елементи в подхода към разширяването на Съюза. След 2006 г. той се основава на „обновен консенсус“, при който основна задача е стриктното съблюдаване за изпълнение на критериите. Към подхода на стриктно съблюдаване бяха добавени и показатели за откриване и закриване на всяка една преговорна глава. Преговорните глави нараснаха от 31 при петото разширяване до 35. Следователно и решенията по време на преговорния процес също се увеличиха.

Към момента кандидатки за членство в ЕС са Албания, Македония, Сърбия, Турция и Черна гора, а Босна и Херцеговина и Косово са потенциални такива.

Новата политика на разширяване се основава на по-бюрократичния и технически начин, по който Брюксел гледа на процеса на интеграцията на Западните Балкани. Факт е обаче, че между нивата на напредък на различните държави от региона има значителни различия.¹² Брюксел все още поддържа версията за единство на Западните Балкани и негласното очакване, че присъединяването им ще се случи колективно. Сърбия например напредва сериозно в областта на монетарната политика и има добри постижения в адаптирането на правото. На ниско ниво обаче е напредъкът в областта на земеделието и развитието на селските райони, околната среда и борбата с климатичните промени. Страната не се е върнала назад по нито един от критериите, но ѝ липсва прогрес по гарантирането на свободата на изразяване, околната среда и общата търговска политика. Сръбската гледна точка все пак остава, че няма алтернатива за страната освен бъдещо членство в ЕС. Дано това е израз на дълбок ентузиазъм, а не познатото присъединяване „на всяка цена“.¹³ Именно случаят със Сърбия обаче е показателен за някои недостатъци в стратегията на ЕС – непоследователността на подхода на Европейската комисия към индивидуалните държави членки. Въпреки че Комисията не намира връщане назад в напредъка, демокрацията в страната според гражданите се влошава, основно в областта на свободата на изразяване и независимостта на регулаторните органи и правосъдието. В докладите за Босна при въпроси от същото естество е ясно посочено негативно развитие, докато за Сърбия се споменава единствено, че са „проблематични“. Други мерки и конкретни препоръки липсват. Това се дължи може би на факта, че Брюксел е насочил силите си по-скоро върху отно-

¹² Ангелова, Т., 2016, „Брюксел превърна в омагьосан кръг европейската интеграция на Сърбия и Косово“ - <http://www.dnevnik.bg/evropa>

¹³ Пак там.

шенията между Сърбия и Косово за сметка на всички други политики, които са жизненоважни за демократичната трансформация на страната.

Бежанската криза и последните събития също не ускори диалога и партньорството между Западните Балкани и ЕС – Брюксел реагира бавно при появата на балканския маршрут, който доведе до хаос на територията на региона. Съвместни решения липсваха. ЕС промени ролята си и от олицетворение на сигурност и стабилност се превърна в износител на нестабилност в региона в лицето на десетките хиляди имигранти, стигащи се към територията на блока през Балканите. Бежанската криза обтегна двустранните отношения, разпали дългогодишни вражди и засили нелегалните трафикантски мрежи. Тя повлия на отношенията на Съюза с Турция, водейки до нова ера в отношенията Турция - ЕС, както заяви Давутоглу. Мартин Шулц обаче бе категоричен, че въпросът за присъединяването на Турция към ЕС следва да бъде отделен от преговорите с Анкара за миграционната криза¹⁴. “Очевидно е, че има опит да се свърже бежанската криза с процеса на присъединяване на Турция към ЕС, но съвършено ясно е, че трябва да отделим преговорите за присъединяване от кризата с миграцията”, подчерта той.

Македония е изправена пред критичен момент. „Тя не само беше накарана да чака прекалено дълго на вратата на ЕС като кандидат, а и се сблъска с предизвикателството на хилядите бежанци на своята граница“, посочва Иво Вайгъл (ALDE) и допълва, че страната трябва да направи стъпка към евроатлантическата си интеграция. За целта обаче Европейският парламент очаква провеждането на честни и свободни избори и осъществяването на реформи. Така страната ще може да започне преговорите за членство в общността, за което чака вече десетилетие. ЕС обаче изразява притеснения относно широко разпространената корупция и по-конкретно в държавните и местни администрации, обществените поръчки и финансирането на политическите партии. Правителството е призовано да се бори с корупцията повсеместно, а не селективно.

Черна гора има 20 отворени преговорни глави и играе ключова роля в мисиите за овладяване на кризи. По време на преговорите през 2011 г. бе приложен „нов подход“ към преговорни глави 23 и 24 в областта на съдебната система, основните права и правосъдието, на основата на опита от петото разширяване на ЕС. Напредъкът по тези глави се превърна в ключ към успеха на целия преговорен процес. Оценката, че реформите в сферата на правосъдието и вътрешния ред, в ефективното прилагане на върховенството на закона, е в основата на целия трансформационен процес на страните кандидатки, залегна в концепцията на този нов подход. Без напредък и без успешно изпълнение на критериите по тези глави, преговорите не могат да бъдат приключени и не може да бъде дадена дата за присъединяване.

---

¹⁴ „Разединена Европа стигна до сделка с Анкара да пази границите ѝ“, 2016 - <http://www.mediapool.bg>

Друг елемент, който е важен за България, е елементът на добросъседските отношения и решаването на наслжилите се във времето нерешени двустранни въпроси. Както е известно, този въпрос е особено важен за отношенията ни с Република Македония и Сърбия.

Основен показател за напредъка вече няма да бъде формалното приемане на европейското законодателство в съответна област, а неговото ефективно прилагане и постигането на устойчиви резултати. Израз на затегнатите условия е повишеното внимание на държавите членки към начина, по който се изразходват средствата по инструмента за предприсъединителна помощ. Този подход е от особена важност, тъй като служи като подготовка на страните кандидатки за бъдещо ефективно усвояване на средствата от европейските фондове, което е сред големите затруднения за всяка новоприсъединила се страна. Друга характеристика на новия подход на ЕС е към страните кандидатки да се прилагат все по-големи очаквания по отношение на структурните реформи, фискалната консолидация и новите механизми за наблюдение в икономическия и паричен съюз. Особен е фактът, че процесите на реформи в ЕС и политиката на разширяване се осъществяват паралелно. Това налага някои реформи да залегнат и в преговорния процес.

Необходимостта от запълване на вакуума на политическото доверие между страните кандидатки и някои от старите държави членки е значима. Повишаването на качеството на процеса на разширяване след уроците, които вече е натрупал ЕС, е често изтъквана цел от държави членки, които са в известна степен скептично настроени към процеса на разширяване, като Франция, Нидерландия, Великобритания и Германия. В тези страни обществените нагласи към процеса на разширяване не са особено позитивни. Спада процентът на обществената подкрепа и затова самият ЕС е принуден да създава инструменти, които да повишат доверието на обществеността в реалните перспективи за разширяване. Липсата на политическо доверие се проявява особено силно спрямо страните от Западните Балкани, където проблемите на правовата държава, организираната престъпност и корупцията са сред основните предизвикателства по пътя за членството на тези страни в ЕС. Това беше и основна причина през 2011 г. за държавите от Западните Балкани да бъде въведен новият подход в преговорния процес, даващ значение на критериите в преговорните глави, свързани с въпросите на върховенството на закона.

Новият преговорен подход е устроен така, че още в самото начало на преговорите страните кандидатки да имат ясна визия и график за реформите, които трябва да извършват в правосъдната система. Напредъкът в преговорите се оценява преди всичко от гледна точка на прилагането на законодателството и постигането на посочените резултати. Ако се установи сериозно забавяне на преговорния процес в тези ключо-

ви области, това само по себе си е достатъчно основание да се забавят или блокират преговорите по другите преговорни глави.

„Процесът на разширяване на ЕС няма да е завършен, докато всички държави от Западните Балкани не станат част от европейското семейство. Единодушни сме, че положителна промяна на Балканите, дългосрочен мир и устойчиво развитие на Балканите са възможни благодарение на двигателя на европейската интеграция“, заяви президентът на България Росен Плевнелиев по време на съвместна пресконференция с държавния глава на Република Хърватия Колинда Грабар-Китарович.¹⁵

Кога ще се събуди Европа – преди, по време на или след следващото разширяване?

ЕС повтаря една своя грешка – блокиран от неефективност в някои области и липса на единство на държавите - членки на Съюза, фокусът остава главно върху самия него. Политиката на разширяване трябва да продължава да бъде основна трансформираща сила, но очевидно, тя не е сред най-актуалните теми на настоящата Европейска комисия (2014 - 2019).¹⁶ Вместо изработване на цялостна стратегия за най-проблемните страни кандидатки, ЕС често извежда на преден план други, разбира се, отново значими проблеми, сякаш очаквайки междуременно някой да разреши интеграционните недостатъци. Това утежнява проблемите и представлява сериозен риск за европейската сигурност. Бившият генерален директор по въпросите на разширяването в ЕК¹⁷ предупреди за това в публикуван текст за поуките от присъединяването на България и Румъния по време на двете междуправителствени конференции с Турция и Сърбия. Компромисите с ценностите биха имали разрушителна сила в ЕС. През 2016 г. Съюзът е длъжен да намери начин да ги синхронизира. Това ще бъде и може би най-голямото предизвикателство пред разширяването на ЕС.

Разширяването на ЕС безспорно е ефективен инструмент в постигането на политически и структурни промени в присъединяващите се страни, а и в Съюза. Необходимо е да осъзнаем, че то е в основата на всички предизвикателства, поставени от глобализацията. Дори скептицизмът, който наглед е комплекс от далеч по-дълбоки и многобройни проблеми, всъщност е проблем на проекта за европейската интеграция като цяло. Това, разбира се, до голяма степен е въпрос на обществени настроения, но общественото мнение е двупосочен процес и правителствата и политическият елит трябва да играят роля в неговото формиране.

¹⁵ Съвместна пресконференция на държавния глава на Р България Росен Плевнелиев и държавния глава на Р Хърватия Колинда Грабар-Китарович, 30 март 2016 г.

¹⁶ Marini, A., 2016, 'EU Enlargement Entering Geopolitical Mode' - <http://www.euinside.eu>

¹⁷ Leigh, M., 2015, 'Bulgaria and Romania twenty years later' - <http://www.euractiv.com>

Честото превръщане на ЕС и „Брюксел“ в изкупителна жертва при вземане на трудни решения е способно да разруши европейския проект като цяло¹⁸. Поради тази причина следва отново да уточним, че без волята на отделните държави интеграционните процеси биха изгубили своя смисъл.

“Трябва да преодолеем наратива на “замразяването” на разширяването. Не говорим за замразяване, говорим за продължаване на процеса”.¹⁹ Европа не е в застои и едва ли някога ще бъде, тъй като тя е в една непрестанна динамика. Последните събития все повече ни насочват към въпросите за мира и сигурността. Неслучайно именно политиката на разширяване бе един от главните фактори, обусловили предоставянето на Нобеловата награда за мир на ЕС за 2012 г. Това още веднъж потвърждава, че бъдещето на Съюза е в пряка зависимост от адекватното провеждане на интеграционните процеси. Защото без качествени промени, уповавайки се на компромиси, е немислимо достигането до решения на глобалните проблеми, какъвто е въпросът за консенсуса относно външната политика.

Време е Европа, настоящите кандидатки, а и държавите членки да се „събудят“. Обединена Европа не трябва да бъде мечта, а осъзната реалност, по която се работи усилено и безспирно. Поуките са взети, а бъдещите рискове – повече от ясни. Надявам се, че ще наблюдаваме сценария на „Снежанка и седемте джуджета“, където, ако Снежанка образно е ЕС, е взела поуката си от задавянето с отровната ябълка или силно пристегнатия корсет, а джуджетата, в лицето на страните кандидатки, трябва да работят усърдно по присъединяването си. Ако пък ЕС е „Спящата красавица“, недопустимо е ние, гражданите, да изчакаме 100 години, за да го събудим, подлагайки повторно на изпитание хомогенността, силата на интеграционните процеси и позицията му на международната сцена.

Използвана литература:

1. Ангелова, Т., 2016, „Брюксел превърна в омагьосан кръг европейската интеграция на Сърбия и Косово“ - <http://www.dnevnik.bg/evropa>
2. Бьорн, К., „Отдалечават ли се Европейският съюз и Балканите един от друг?“, С., Фондация Фридрих Еберт.
3. Димитров, Г., 2012, „Европейски цивилизационен процес“, Избрани студии, С., Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.

---

¹⁸ Бьорн, К., „Отдалечават ли се Европейският съюз и Балканите един от друг?“, С., Фондация Фридрих Еберт.

¹⁹ Федерика Могерини: „Процесът на разширяването на Европейския съюз не е спрял“, 2015 - <http://www.dnevnik.bg/evropa>

4. Костов, С., 2013, Договори за ЕС. Съдебна практика, С., Издателство „Сибир“
5. „Разединена Европа стигна до сделка с Анкара да пази границите ѝ“, 2016 - <http://www.mediapool.bg>
6. Федерика Могерини: „Процесът на разширяването на Европейския съюз не е спрял“, 2015 - <http://www.dnevnik.bg/evropa>
7. Цанев, К., 2015, „Европейски граждани „втора класа““ - <http://www.dw.com>
8. Шопов, В., 2013, „Европейската политика на разширяване: мисия замразена“ - <http://www.diplomacy.bg>
9. Шикова, И., 2011, „Политики на Европейския съюз“, С., Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.
10. Leigh, M., 2015, ‘Bulgaria and Romania twenty years later’ - <http://www.euractiv.com>
11. Marini, A., 2016, ‘EU Enlargement Entering Geopolitical Mode - <http://www.euinside.eu>
12. Szolucha, A., 2010, ‘The EU and ‘Enlargement fatigue’: Why has the European Union not been able to counter ‘enlargement fatigue’?’, Journal of Contemporary European Research, volume 6, number 1.

Какво се крие зад търговското споразумение между Европейския съюз и САЩ (ТПТИ)? Застрашава ли то европейските стандарти?

Пламена Иванова

Политиката на Европейския съюз в областта на търговията спада към изключителните му компетенции. Съюзът, представляван от Европейската комисия при водене на преговори и сключване на търговски споразумения, спазва правилата на Световната търговска организация за откритост и честност.

Освен че е най-големият единен пазар в света, ЕС е и експортен пазар за голям брой държави – поддържа отношения с много широк кръг партньори, предимно чрез споразумения за свободна търговия. Към момента ЕС е сключил споразумения за икономическо партньорство с Южноафриканската общност за развитие и Източноафриканската общност; предстои ратифициране на споразумение с Канада, продължават преговорите за сключване на споразумения със специални търговски договорености с Япония, Индия, страните от АСЕАН, САЩ¹.

Идеята за създаване на трансатлантическа зона за свободна търговия е лансирана от САЩ още през 60-те години на миналия век. Многобройни инициативи като Новият трансатлантически план от 1995 г. и Новото трансатлантическо икономическо партньорство от 2007 г. са разработвани в тази посока, но резултатите са само частични, тъй като са търсени решения на отделни проблеми. През 2011 г. е създадена специална работна група, в чийто доклад се препоръчва започването на преговори за всестранно споразумение между Европейския съюз и Съединените американски щати за търговия и инвестиции. Днес преговорите за споразумението, известно като Трансатлантическо партньор-

---

¹ Двустранни и регионални търговски споразумения на ЕС, 2015 - <https://www.mi.government.bg>

ство за търговия и инвестиции (ТПТИ)², продължават, като вече е ясно, че то няма да се ограничи с класическото премахване на мита и отваряне на пазарите на инвестиции, услуги и обществени поръчки. Основният акцент ще бъде уеднаквяване на правилата и техническите стандарти за продуктите, които понастоящем представляват най-голямата бариера пред трансатлантическата търговия. При осъществяване на планирания сценарий ТПТИ ще обхване 47% от световния БВП и ще доведе до нарастване на годишния икономическия растеж на ЕС и САЩ с по 0,5%³. Въпреки това е много широко разпространено мнението, че тези очаквания са свръхамбициозни и нереалистични, имайки предвид натрупания опит с предишните търговски преговори.

Тъй като повечето тарифни ограничения между Съюза и САЩ са незначителни или премахнати, то печалбите от ТПТИ ще бъдат предимно от отпадането на нетарифните бариери, а именно закони, процедури, изисквания, отнасящи се до продажбата на стоки през границите. В момента най-съществени са разликите в дълбочината и строгостта на регулиране на законодателствата на двете страни по споразумението, свързани с опазването на околната среда и санитарните мерки, отнасящи се до безопасността на хранителните продукти, регулирането на генетично модифицираните организми (ГМО), обработването на птиче месо, токсичните вещества и емисии в сектора на въздухоплаването. В модела на САЩ рисковете за околната среда и човешкото здраве не се вземат сериозно под внимание или се подхожда към тях чрез обявяване на препоръчителни насоки, докато в ЕС мерките и изискванията в тази област обикновено са строги и задължителни. Различни проучвания⁴ потвърждават, че интензивността на регулирането в тези сфери на европейско ниво е много по-висока от тази в САЩ, където частният сектор е изправен пред значително по-малко изисквания и се ползва с по-голяма гъвкавост.

Както вече бе споменато, подходът на ЕС и САЩ към контролиране на безопасността на хранителните продукти е различен. В миналогодишното изследване за политиката за безопасност на храните и регулация в Съединените щати⁵, проведено от Комисията по околна среда, обществено здраве и безопасност на храните (ENVI) към Европейския парламент, са представени данни за тези различия. Сериозно е разминаването при контрола на животновъдството – използването на хормони за растеж

² Превод на „Transatlantic Trade and Investment Partnership“ от английски език.

³ European Union and United States to launch negotiations for a Transatlantic Trade and Investment Partnership, Press Release, 2013 - <http://europa.eu>

⁴ Legal Implications of TTIP for the Acquis Communautaire in ENVI Relevant Sectors, 2013 - <http://www.europarl.europa.eu>

⁵ European Parliament, 2015, Food Safety Policy and Regulation in the United States, достъпен на: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/536324/IPOL_STU\(2015\)536324_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/536324/IPOL_STU(2015)536324_EN.pdf)

е широко разпространено при производството на говеждо месо в САЩ още от 50-те години на миналия век. Всички лекарствени продукти за животни са признати за безопасни, като към момента на пазара има около 30 различни вида продукти, стимулиращи растежа. Ситуацията в ЕС е обратната – вещества с хормонално действие не трябва да се дават на животните, тъй като тук те са признати за канцерогенни и застрашават здравето на потребителите. Докато в Америка в животновъдството си позволява употребата на антибиотици не с терапевтична цел, а за увеличаване теглото на добитъка, то в Европа използване на антибиотици за стимулиране на растежа е строго забранено поради факта, че приемането на големи дози води до развиване на микробна резистентност, което е заплаха както за животните, така и за хората. Веществото рактопамин, чиято употреба е забранена в ЕС въз основа на оценката на Европейския орган за безопасност на храните поради липсата на доказателства за въздействието му върху човешкия организъм, се използва при отглеждане на 80% от прасетата в САЩ. Друга характерна за американците практика е миенето на птиче месо в хлорни бани. Това се прави поради убеждението, че по този начин се предотвратяват салмонела и други вируси, причиняващи хранително натравяне. Както е известно, този подход не е разрешен в рамките на Съюза, където се предпочита спазването на добра хигиена.

Налице са съществени различия и що се отнася до състава и произхода на хранителните продукти в ЕС и САЩ. В рамките на Съюза принципът на превенцията⁶ играе важна роля при определянето на риска, следователно пускането на ГМО на пазара е предшествано от процедура по одобрение, при която трябва да бъдат изпълнени определени изисквания за безопасност, както и да се проведе обществена дискусия. За разлика от високите стандарти за качество в ЕС, в САЩ няма специфично законодателство в тази област и ГМО са обект на същите правила като конвенционалните продукти. Американската Агенция за контрол на храните и лекарствата (FDA) официално признава ГМО за безопасни и разчита главно на самопроверка от страна на производителите. Там е възприет т. нар. принцип на риска – само след доказан съществуващ риск може да се ограничи използването на определени химически вещества.

В Америка има относително малко правила за нововъведените храни, докато Европейският съюз е смятан за най-трудно достъпния пазар за нови хранителни продукти в света. Освен това Агенцията за контрол на храните и лекарствата не прави разграничение между нови и генетично модифицирани храни. Нейното виждане е, че храни, произведени

---

⁶ European Commission, The precautionary principle, 2000 - <http://eur-lex.europa.eu>;

Принципът на превенцията гласи, че ако липсват достатъчно познания за последствията, степента или риска от възможни случаи на увреждане, решенията трябва да се базират на мерки за предотвратяване на такива случаи.

чрез използването на нови технологии, по никакъв начин не се различават и не представляват по-голяма опасност за човешкото здраве от храните, добити чрез традиционното отглеждане на растения. Не е прието изискване за изрично отбелязване на ГМО на етикетите на храните. Изчислено е, че „благодарение“ на тази либерална политика над 70% от продуктите на американския пазар съдържат ГМО.⁷

Противоположно на това схващане, в ЕС специфично законодателство поставя генетично модифицираните храни извън обхвата на Регламента за нови храни и нови хранителни съставки. На европейско ниво има обща регулаторна забрана за пускане на ГМО на пазара за хранителни продукти, освен ако няма изрично разрешение за това. Европейският орган за безопасност на храните посочва критерии за недопустимост, според които ГМО не трябва нито да има неблагоприятно въздействие върху здравето на хората и/или животните и околната среда, нито да заблуждава потребителя.

Друга област, в която няма обвързващи разпоредби от американското законодателство, е клонирането на животни и търговията с продукти от клонирани животни. През 2008 г. Агенцията за контрол на храните и лекарствата е извършила цялостна оценка на рисковете от клонирането и заключила, че месо и мляко от клонинги на крави, прасета, кози, както и техните малки, са толкова безопасни, колкото продукти от конвенционално отглеждани животни, следователно не се нуждаят от допълнителна регулация или изисквания за етикетирание. Тази тема сериозно притеснява европейците, поради което попада в обхвата на Регламента за нови храни и нови хранителни съставки – тоест преди да бъдат пуснати на пазара, такива продукти и стоки трябва да бъдат изрично одобрени въз основа на оценка на риска за здравето, както и да покриват специфични изисквания за етикетирание. Успокоително е, че към днешна дата на територията на ЕС няма постъпили искания за одобрение на продукти, произведени от клонирани животни.

Процедурите за оценка на безопасността са коренно различни и в сферата на козметичните продукти. В ЕС „отговорното лице“ е задължено да направи научна и техническа оценка на всички съставки на финалния продукт, след което оценката се разглежда от съответните компетентни органи в държавите членки. Козметичните фирми в САЩ сами носят отговорността за осигуряване на безопасност на своите продукти и американският компетентен орган няма право нито да изисква специални тестове за доказване на безвредност, нито да изтегля съмнителни козметични продукти от пазара. Броят на забранените субстанции в козметичните продукти в ЕС надвишава 1300, а в Щатите те са под 20. Освен

---

⁷ Комисия по околна среда, обществено здраве и безопасност на храните, Food Safety Policy and Regulation in the United States, 2015 - <http://www.europarl.europa.eu>

това, извършването на тестове с животни за козметични цели е забранено в Европа от 2009 г., докато американците все още имат право да го правят.

Всички споменати примери свидетелстват, че намеренията да бъде постигната „нормативна съгласуваност“ или „взаимно признаване“ между партньорите в рамките на ТПТИ са оправдано плашещи за голяма част от европейците. Проучвания на Евростат в Германия, Австрия и Словения показват, че едва 33% от населението им одобряват споразумението между САЩ и ЕС⁸. Мненията са, че европейците са враждебно настроени към ТПТИ, защото са загрижени за стандартите за безопасност на храните, защитата на личните данни, здравния сектор и опазването на културното разнообразие. Разбира се, съществува и друга гледна точка – по данни на Евростат държавите с по-младо население, както и тези, които през последните години предприемат повече икономически реформи, са по-склонни да приемат трансатлантическото споразумение.

Поради широкото обществено неодобрение, с цел отстраняване на евентуални недоразумения Европейската комисия публикува документ⁹, в който разяснява, че заради ТПТИ няма да се пренебрегне ролята на парламентите, правителствата и заинтересованите страни в регулаторния процес, както и че споразумението трябва да бъде демократично и прозрачно одобрено в своята цялост от Европейския парламент и от държавите членки. Очаква се двете страни по Трансатлантическото партньорство взаимно да спазват принципите на прозрачност по отношение на другата и спрямо обществеността при оповестяването на намеренията си за регулации. Това ще подпомогне взаимодействието помежду им и ще насърчи по-добри регулаторни резултати. Най-амбициозният сценарий ще бъде осъществен, ако ТПТИ се сключи в полза както на политическия и икономическия интерес, така и на обществения.

Използвана литература:

1. Двустранни и регионални търговски споразумения на ЕС, 2015 - <https://www.mi.government.bg>
2. Регламент (ЕО) № 1272/2008 на Европейския парламент и на Съвета от 16 декември 2008 година относно класифицирането, етикетирането и опаковането на вещества и смеси, за изменение и за отмяна на директиви 67/548/ЕИО и 1999/45/ЕО и за изменение на Регламент (ЕО) № 1907/2006.
3. Цеков, Б., Кичашки, П., Георгиев, Р., Инджов, И., Кръстева, З., „ТТИР - пътят към корпоративното робство“, 2014.

---

⁸ Blog: TTIP, public opinion and old age in Europe, 2015 - <http://www.borderlex.eu/>

⁹ The European Commission, TTIP and Regulation: An overview, 2015 - <http://trade.ec.europa.eu>

4. Blog: TTIP, public opinion and old age in Europe, 2016 - <http://www.borderlex.eu>
5. European Food Safety Authority (EFSA), Scientific opinion on the public health hazards to be covered by inspection of meat (poultry), 2012, EFSA Journal, 10(6), 2741, доступно на <http://www.efsa.europa.eu/>
6. European Food Safety Authority (EFSA), Update on the state of play of Animal Health and Welfare and Environmental Impact of Animals derived from SCNT Cloning and their Offspring, and Food Safety of Products Obtained from those Animals - <http://www.efsa.europa.eu>
7. Fischer, H., Fuchs, R., 'TTIP: Free trade at expense of the environment?', 2015 - <http://dw.com/p/1G1ld>
8. Riegert, B., 'Is TTIP in crisis?', 2016 - <http://dw.com/p/1I1Eb>
9. Study for the ENVI Committee, Food Safety Policy and Regulation in the United States, 2015, <http://www.europarl.europa.eu/>
10. Siegel, N., Straubhaar, T., 'Perspectives for a Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP)', 2013 - <http://www.transatlanticacademy.org>
11. The European Commission, TTIP and Regulation: An overview, 2015 - <http://trade.ec.europa.eu>

Перспективи за обединение на Запада – споразумението между ЕС и САЩ

Росица Янчева

Цели на доклада

Търговията между САЩ и ЕС представлява 30% от световната търговия и почти 50% от световния БВП¹ - евентуално унифициране на нормативната база между преговарящите би променило осезаемо търговската политика и в останалите държави и би спомогнало за либерализирането на световния пазар. Всички тези фактори обуславят избора на посочената тема за доклада, като същевременно противоречивият характер на ползите и рисковете от споразумението дават поле за размисъл и дискусия.

Целта на този доклад е да анализира какви са перспективите за сключване на Трансатлантическо партньорство за търговия и инвестиции (ТПТИ) между САЩ и ЕС и да даде оценка на възможните ползи и рискове от него. Поради неясния характер на крайния вариант на споразумението съществуват различни икономически прогнози за влиянието на споразумението върху благосъстоянието на държавите и върху качеството на живот от двете страни на Атлантическия океан. Докладът също така ще разгледа обществените нагласи към споразумението в Европа, тъй като авторът счита, че те могат в определен момент да имат ключово значение за реализирането на това партньорство и по-конкретно – при избора на стандарти и регламенти, които да бъдат приети.

Развитие на преговорите между САЩ и ЕС

САЩ и европейските държави споделят сходни ценности и култура, а политическите и търговски връзки между тях са опорна точка за

---

¹ Final Report High Level Working Group on Jobs and Growth, 11 Feb 2013.

развитие и просперитет на двата континента. В този доклад ще се проследи сътрудничеството им в по-ограничен времеви диапазон - от 2007 г. до настоящия момент, защото именно през този период се оформя концепцията и проектът за ТПТИ започва да придобива реални измерения.

Началото на този процес може условно да бъде сложено на 30 април 2007 г., когато на среща на най-високо равнище във Вашингтон е прието Рамково споразумение между ЕС и САЩ за задълбочаване на трансатлантическата икономическа интеграция². Това потвърждава желанието на двете икономики за премахване на пречките пред трансатлантическата търговия и стимулиране на просперитета. Споразумението и анексите към него засягат не само стоковия обмен, но и сфери като интелектуалната собственост, инвестиции, технологии и иновации.

С това рамково споразумение се създава Трансатлантическият икономически съвет (ТИС), чиято цел е да изпълни поставените цели чрез разработване и изпълнение на програми за премахване на пречките пред търговията, да въввлече държавите и представители на основните заинтересовани страни в диалог, да създаде механизъм за изпълнение и оценка на желаните резултати³. Институцията се превръща в евро-американски форум за сътрудничество, което спомага за динамичното развитие на преговорите и е основна предпоставка за успешния напредък на процеса.

Приетото рамково споразумение е последвано от доклади на работните групи на високо равнище⁴, резолюция на ЕП⁵ и изказване на президента на САЩ⁶, даващи зелена светлина на преговорите.

На 13 февруари 2013 г. САЩ и ЕС обявяват началото на преговорите за Трансатлантическото партньорство за търговия и инвестиции. Очакванията са споразумението да бъде завършено до 2014 г., но съществуващите различия между европейския и американския икономически модел затрудняват процеса и преговорите все още не са завършили (вж. фиг.1).

---

² Framework for Advancing Transatlantic Economic Integration Between the United States of America and the European Union, Washington, 30 April 2007 - <http://trade.ec.europa.eu/>

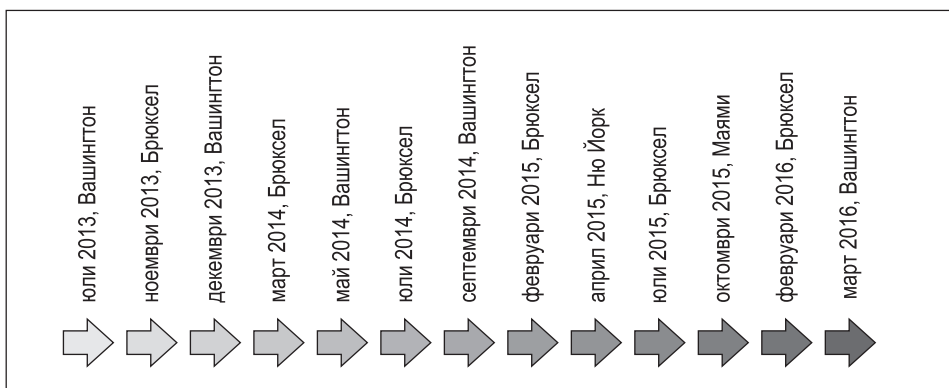
³ Георгиев, Я., „Трансатлантическото партньорство за търговия и инвестиции - възможни сценарии за споразумението между Европейския съюз и САЩ“, сп. „Дипломация“, бр. 11, 7 октомври 2014 г.

⁴ Междинен доклад на РФ на високо равнище по заетостта и растежа, юни 2012 г.;
Заклучителен доклад на РФ по заетостта и растежа, 11 февруари 2013 г.

⁵ Резолюция на Европейския парламент относно преговорите между ЕС и Съединените американски щати в областта на търговията и инвестициите (2013/2558(RSP))

⁶ Обама, Б., реч „За състоянието на съюза“, 13 февруари 2013 г.

Фигура 1: Хронология на преговорните кръгове за ТПТИ

Източник: МНИ, Информация за ТПТИ, <https://www.mi.government.bg>

Въпреки че амбициите са споразумението за ТПТИ да бъде подписано до края на 2016 г., твърде възможно е и този срок да не бъде спазен. Допълнителни притеснения за успеха на преговорите са и президентските избори в САЩ, които ще се проведат същата година. Резултатът от почти десетилетие на сътрудничество и сближаване ще зависи от човека, който ги спечели.

Прогнози за очакваните ползи от ТПТИ. Анализ на два възможни сценария за споразумението

Докладът ще се позовава на изследване, проведено от Центъра за изследвания в областта на икономическата политика (CEPR), което подробно разглежда възможните ефекти от ТПТИ. Трудно би било да се измери ефектът му във всеки един аспект от икономиката, затова в проучването са избрани основните фактори, които ще бъдат повлияни от евентуалното подписване на споразумението⁷, като се разглеждат два възможни варианта за крайния му вид - амбициозен и умерен.

Може да бъде направен паралел между ползите от създаването на единния европейски пазар и тези от създаването на трансатлантически съюз - премахването на митата и нетарифните ограничения, синхронизирането на регулациите и цялостното либерализиране на презокеанския пазар биха довели до повече възможности за бизнеса, по-ефективно използване на ресурсите за производство, по-конкурентни предложения за потребителите

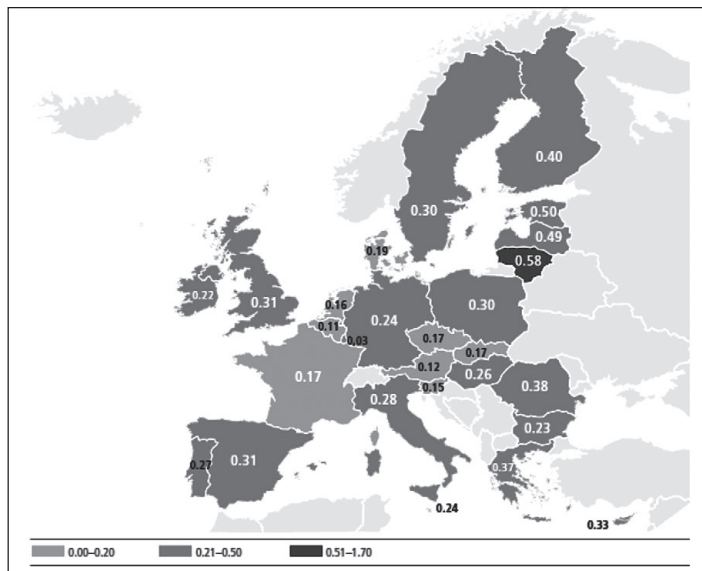
⁷ „Прилагайки модел, базиран на допускането за общото икономическо равновесие, докладът предоставя оценки за цялостното икономическо въздействие от едновременното намаляване на тарифните и нетарифните ограничения, като взема под внимание очакваните промени в БВП, общата продукция по сектори, общите и двустранните търговски потоци, равнищата на възна-гражденията и трудовата мобилност.“, Георгиев, Я.

и повече работни места⁸. Въпреки това съществуват съмнения, че ТПТИ няма да облагодетелства еднакво всички - в държави като Великобритания, Нидерландия и Дания ефектът ще бъде много по-осезаем, отколкото в страните от Източна Европа, вкл. България⁹. В допълнение, не всички отрасли ще бъдат еднакво облагодетелствани - споразумението ще има най-силен ефект върху металургията (+12%), преработените храни (+9%), химическата индустрия (+9%), преработени стоки (+6%) и моторни превозни средства (+40%)¹⁰. То би отворило вратите към нови пазари и възможности за малкия и средния бизнес и от двете страни на океана, създавайки условия за по-динамични темпове на инвестиции, иновации и просперитет.

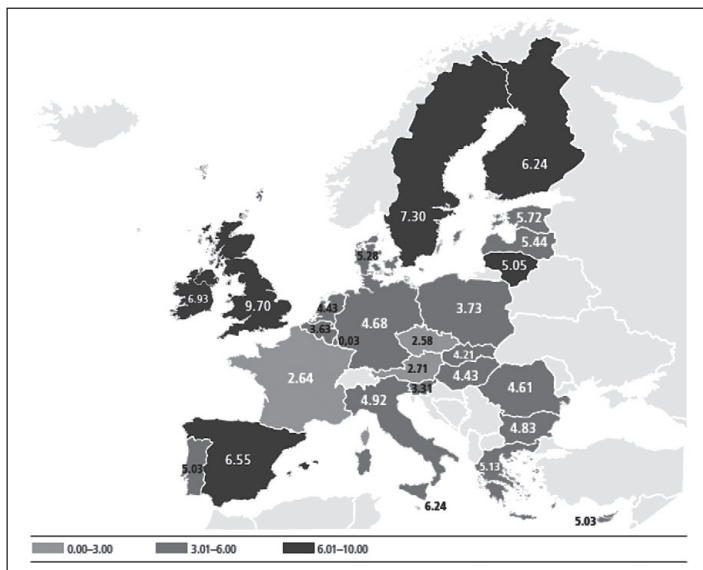
Първият възможен сценарий е умереният или по-малко амбициозният (less ambitious), при който се премахват 98% от митата, 10% от нетарифните ограничения за стоки и услуги и 25% от ограниченията за публични поръчки. В този случай ползите за ЕС и САЩ са по-ограничени, като варират според сектора, в който са премахнати нетарифните ограничения, но като цяло не надвишават 0.10% от БВП на ЕС или пренебрежимо малките 0.04% от БВП за САЩ. Различното отражение на тези проценти в отделните държави членки може да се види във фиг. 2.

Фигура 2: Процент от БВП на глава от населението при умерен сценарий

Амбициозният сценарий, от друга страна, предвижда премахване на всички мита, на 25% от нетарифните ограничения за стоки и услуги и на 50% от ограниченията за държавни поръчки. Трансатлантическата либерализация в този вид би донесла ръст от 0.5% от БВП, или 120 млрд. евро за ЕС и 0.4%, или 90 млрд. евро за САЩ. При тези условия би бил постигнат не само осезаем икономически ефект за двете страни, той ще обедини два от най-големите и развити пазари в света, оказвайки натиск върху останалите да се съобразяват с регулации и стандарти, приети от ТПТИ¹¹. В този сценарий също се наблюдават големи разлики между отделните страни - членки на ЕС, както може да се види в фиг. 3.

Фигура 3: Процент от БВП на глава от населението при амбициозен сценарий

Източник: Felbermayr, G. et al., 2013

Авторът на доклада държи още веднъж да подчертае, че макар стойностите на очакваните ползи да варират, то отраслите на икономиката, които ще бъдат най-силно засегнати, остават без промяна (вж. фиг 4). В своето становище Европейският икономически и социален комитет (ЕИСК) отбелязва: *Неизбежен факт е, че въздействието на едно успешно ТПТИ би било неравномерно и различно на национално, регионално и секторно равнище. Поради това в хода на преговорите статистическите прогнози трябва да бъдат постоянно актуализирани и наблюдавани; обещанията трябва да бъдат сравнявани с*

¹¹ Centre for Economic Policy Research, Reducing Transatlantic Barriers to Trade and Investment. An Economic Assessment, March 2013

развитието в реалния свят¹². Препоръчително е забележката на ЕИСК да се вземе под внимание, тъй като прогнозите на част от европейските институции и в частност на Комисията представят твърде смели и малко вероятни резултати, което от една страна поражда много високи очаквания сред гражданите на Съюза, а от друга - остра критика за пропагандния им характер.

Фигура 4: Влияние на ТПТИ по сектори

Източник: Felbermayr, G. et al., 2013

Преодоляване на трудностите по синхронизирането на различните регламенти и политики. Недоверието към американските стандарти и обществените нагласи в Европа

Средните нива на митата и тарифите между САЩ и ЕС са сравнително ниски, но нетарифните бариери (НТБ) и от двете страни на Атлантическия океан представляват сериозна пречка пред търговията и инвестициите.¹³ От първите зависят само 20% от възможните ползи, като по този раздел има консенсус по почти всички точки освен някои от по-специфичен характер като селскостопанските продукти¹⁴. Истин-

¹² Становище на ЕСИК относно трансатлантическите търговски отношения и позицията на ЕИСК относно засиленото сътрудничество и евентуалното сключване на Споразумение за свободна търговия между ЕС и САЩ, Брюксел, 4 юни 2014.

¹³ Институт за пазарна икономика, „Потенциалните ефекти от ТПТИ за България. Факти срещу митове“, април 2015, www.ime.bg

¹⁴ Резолюция на ЕП (2014/2228(INI))

ското предизвикателство пред преговарящите са вторият вид ограничения, чиято синхронизация е свързана с изисквания за сигурност, безопасност и качество, а впоследствие и със значителни разходи за приспособяване на производителите към новите регулации. Докладът ще обърне внимание на 3 от икономическите сектори - хранително-вкусова, химическа и интелектуална индустрия, поради особеностите в регулацията им, прекия им ефект върху гражданите на ЕС и засиления интерес към тях.

Трудностите в съвместяването на стандартите в хранително-вкусовата промишленост се обуславят от различните политики на здравеопазване в Европа и в САЩ. Мнозинството от европейските граждани са на мнение, че генномодифицираните храни са неестествени и потенциално опасни за здравето, като тенденцията е за засилване на негативните нагласи¹⁵, докато в САЩ те законно се произвеждат и продават. Въпреки че и на Стария континент се толерират определен брой ГМО култури, те са предимно технически или фуражни и са изрично описани. В свои съобщения до медиите и на своя уеб сайт ЕК уверява, че ограниченията за ГМО храни и месо, третирано с хормони, няма да бъдат премахнати¹⁶, но много граждански и прородозащитни организации изказват сериозни притеснения дали контролът в един либерален трансатлантически пазар ще бъде достатъчно стриктен. В много европейски градове се провеждат протести, а онлайн петиция срещу споразумението е подписана от повече от 3 млн. души¹⁷. Европейското общество ясно показва, че не е склонно да търгува със своето здраве и околната среда, а от европейските представители се очаква да оправдаят доверието и властта, която същото общество им е предоставило.

Преговорите относно изискванията към химическата индустрия също са обект на много дебати. Особено притеснителна е разликата в изискванията за безопасност на химикалите в ЕС, където те трябва да бъдат одобрени от Европейската агенция по химикалите (ЕСНА) след представяне на подробни данни за тяхното сигурност, докато в САЩ практиката изисква обратното - да бъдат представени безспорни доказателства за техния вреден опасен характер, т.е. те се приемат за безопасни по презумпция. ЕК отново гарантира, че няма да има занижаване на съществуващите високи стандарти в Съюза¹⁸, а напротив - споразумението ще създаде условия за синхронизиран контрол от свете страни на океана

¹⁵ Евробарометър: Отношение на европейските граждани към околната среда, Брюксел, окт. 2010 г.

¹⁶ Европейска комисия, Трансатлантическо партньорство за търговия и инвестиции (ТПТИ) и регулиране: Преглед, 10 фев. 201 - <http://trade.ec.europa.eu>

¹⁷ Johnston, Ch., 'Berlin anti-TTIP trade deal protest attracts hundreds of thousands', 10 Oct. 2015 - <http://www.theguardian.com/>

¹⁸ European Commission, The Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP). Regulatory Issues. EU position on chemicals, 14 May 2014.

в областите, където европейските и американските методи се препокриват, за да бъде избегнато дублиране на еднакви тестове. Това би освободило индустрията от излишни разходи, без да застрашава потребителите. Гражданската позиция отново е силно песимистична, а недоверието към ТПТИ не може да бъде пренебрегнато от институции, водещи се от демократичните принципи на ЕС.¹⁹

Интелектуалната собственост също попада сред секторите, които споразумението ще засегне. ТПТИ цели да осигури на изследователите и творците защита за интелектуалната собственост и реална възвращаемост от работата им²⁰. Въпреки възможните ползи, европейските граждани асоциират това предложение с Търговското споразумение за борба с фалшифицирането (АСТА), срещу което има силно неодобрение и което е отхвърлено от Европейския парламент.

Според Евробарометър споразумението ТПТИ среща одобрението на 58% от населението на ЕС, 25% е против и 17% са без мнение по въпроса, (вж. фиг 5). Макар цифрите да са обнадеждаващи, важно е да бъдат взети предвид изказаните притеснения относно промените в регулациите и либерализирането на пазара, както и да бъде проведен по-мощен дебат по чувствителните въпроси, за да се гарантира прозрачността на преговорния процес и защитата на интересите на европейските граждани.

Фигура 5: За или против ТПТИ

Източник: *Standard Eurobarometer 83, Public opinion in the European Union. First results, July 2015*

¹⁹ Buonsante, V., 'NGO platform: the TTIP should not deal with chemicals', Global Business Briefing, December 2013/January 2014.

²⁰ Factsheet on Intellectual property rights (IPR) and geographical indications (GIs) in TTIP, Jan 2015 - <http://trade.ec.europa.eu/>

Заклучение

Ако Европейският съюз и САЩ успеят да разработят споразумение, премахващо пречките пред трансатлантическата търговия, запазвайки или дори подобрявайки стандартите си за качество, икономическите и политическите ползи ще бъдат значителни, а възможностите пред гражданите им - многобройно повече. Паралелно съществуват и по-консервативни прогнози за ползите от ТПТИ, наблягащи върху ограничените възможности за синхронизация между два различни в своята същност стандарта и нереалистично амбициозните резултати, които ЕК очаква да постигне. Освен това споразумението не среща твърде широко одобрение сред европейските граждани, които виждат в трансатлантическото партньорство защита не на своите, а на корпоративните интереси и заплаха за високите стандарти за качество в ЕС.

Трансатлантическото партньорство за търговия и инвестиции тепърва ще бъде обект на оспорван дебат и преговори - от реализирането на този мащабен проект ще зависи бъдещето на повече от 820 млн. души²¹ в 29 различни държави от двете страни на океана.

Източници

1. Георгиев, Я., „Трансатлантическото партньорство за търговия и инвестиции - възможни сценарии за споразумението между Европейския съюз и САЩ“, сп. „Дипломация“, бр. 11, 7 октомври 2014 г..
2. Евробарометър: Отношение на европейските граждани към околната среда, Брюксел, октомври 2010 г..
3. Европейска комисия, Трансатлантическо партньорство за търговия и инвестиции (ТПТИ) и регулиране: Преглед, 10 февруари 2015 г. - <http://trade.ec.europa.eu>
4. Институт за пазарна икономика, „Потенциалните ефекти от ТПТИ за България. Факти срещу митове“, април 2015, www.ime.bg
5. Междинен доклад на РГ на високо равнище по заетостта и растежа, юни 2012.
6. Заключителен доклад на РГ по заетостта и растежа, 11 февруари 2013 г..
7. Обама, Б., реч „За състоянието на съюза“, 13 февруари 2013 г.
8. Резолюция на ЕП (2014/2228(INI))
9. Резолюция на Европейския парламент относно преговорите между ЕС и Съединените американски щати в областта на търговията и инвестициите (2013/2558(RSP))
10. Становище на ЕИСК относно трансатлантическите търговски отношения и позицията на ЕИСК относно засиленото сътрудничество и евентуалното сключване на Споразумение за свободна търговия между ЕС и САЩ, Брюксел, 4 юни 2014 г.

---

²¹ <http://www.worldometers.info>, май 2016 г.

11. Цеков, Б., Кичашки, П., Георгиев, Р., „ТТІР - пъят към корпоративното робство“, Специален доклад на Института за модерна политика, декември 2014 г..
12. Buonsante, V., 'NGO platform: the TTIP should not deal with chemicals, Global Business Briefing', December 2013/January 2014.
13. Commission press release (IP-13-548), Brussels, 14 June 2013.
14. De Guht, K., 'Transatlantic Trade and Investment Partnership: Opening free trade negotiations with the United States', 21 Feb. 2013, SPEECH/13/147.
15. European Commission, Transatlantic Trade and Investment Partnership. The Economic Analysis Explained, September 2013 - <http://trade.ec.europa.eu>
16. European Commission, The Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP). Regulatory Issues. EU position on chemicals, 14 May 2014.
17. Factsheet on Intellectual property rights (IPR) and geographical indications (GIs) in TTIP, Jan. 2015 - <http://trade.ec.europa.eu>
18. Felbermayr, G. et al., 'Bertelsmann Stiftung, Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) Who benefits from a free trade deal?', 2013.
19. Final Report High Level Working Group on Jobs and Growth, 11 Feb. 2013.
20. Framework for Advancing Transatlantic Economic Integration between the United States of America and the European Union, Washington, 30 April 2007 - <http://trade.ec.europa.eu>
21. Francois, J. et al., Centre for Economic Policy Research, Reducing Transatlantic Barriers to Trade and Investment. An Economic Assessment, March 2013.
22. In focus: Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) - <http://ec.europa.eu>
23. Johnston, Ch., 'Berlin anti-TTIP trade deal protest attracts hundreds of thousands', 10 Oct. 2015 - <http://www.theguardian.com>

Европейският съюз срещу тероризма

Пламена Грозева

Хилядолетия наред Европа е не просто център, а двигател на военни конфликти и сблъсъци. Именно на нейната територия се водят и основните военни действия през двете световни войни. На 9 май 1950 г., едва пет години след края на Втората световна война, се случва нещо немислимо до този момент. Министърът на външните работи на Франция Робер Шуман с представянето на своя план за създаване на Европейската общност за въглища и стомана прави първата крачка за обединение на вечно воюващи една срещу друга държави. Дългосрочната цел на това действие бе на пръв поглед утопична, защото тя целеше не само постоянни мирни отношенията между европейските държави, но и постепенно създаване на транснационален пазар, който да постави основите на общ европейски икономически просперитет (Велева-Евтимова, 2012). Това действие неслучайно е определено за прецедент в световната история, именно 9 май се превърна в официален ден на Европа.

С годините чрез обединение на интересите на европейските държави се създава наднационална общност – Европейски съюз (ЕС), който в момента включва 28 държави, делегирали част от своя суверенитет на независими наднационални институции. Специфичността се крие в това, че Съюзът не е федерация, а общност от държави, в която обаче има свободно движение на хора, стоки, капитали и услуги без вътрешни граници (Велева-Евтимова, 2006). Това са въпроси, определяни преди 66 години от редица изследователи не просто за утопични, а дори за неразумни. Европейският съюз в своята цялост няма аналог, той е нещо ново, несъществуващо в тази форма до този момент. Постепенно се превръща в икономически гигант, генериращ около 25% от номиналния световен брутен продукт (МВФ, 2013). Успехите на това обединение на държави е не само на икономическо ниво. ЕС е безспорен символ на толерантност, демокрация, мир, сътрудничество, защита на човешките права и свободи, солидарност, отговорност, интелигентен, устройчив и приобщаващ растеж. В своите икономически и политически успехи Съюзът реализира в голяма степен твърдението „Съединението прави силата”¹. Създаде се единна

¹ 'L'Union fait la force' в превод от латински „Съединението прави силата”, национален девиз на България, Белгия, Грузия и Хаити.

общност от държави, които са многообразни в своя език, религия и етнос. Едно мултикултурно общество, обобщено под мотото „Единни в многообразието“.

Шейсет и шест години след речта на Робер Шуман ставаме свидетели на събития, които отново извеждат на преден план темата за сигурността в Европа. Здравно са разклатени не само ценностите, които въплъщава ЕС, но и цялата идея за възможно единство между различни държави (Андреев, 2015). Събитията, които подкопават основите на стабилността, са две.

На 13 ноември 2015 г. терористичната група „Ислямска държава“ (ИД) извършва терористични актове във френската столица Париж, а четири месеца по-късно, на 22 март 2016 г., самоубийствени атентати има и в белгийската столица Брюксел. Загиналите са общо 160, ранените повече от 500. Реакциите на държавите са различни, изведените причини – разнообразни, предложените решения – противоположни, желанията на гражданите бяха в сблъсък помежду си. На повърхността се появи нещо, което до скоро оставаше скрито, но в дълбочина то тлееше – съюз, в който царя голямо многообразие и малко единство.

Този доклад има за цел да даде отговор на въпроса: Защо реакциите на държавите членки спрямо терористичните атаки в Париж и Брюксел са противоположни? Въпросът е централен поради това, че той влияе в най-голяма степен на липсващото единство в ЕС по тази тема. Основният акцент на доклада е поставен върху анализа на официалните изявления на политическите лидери в част от държавите и по-специално отговорите, които те дават на въпросите: “Каква беше целта на атаките и кои са терористите?” Това най-ясно разкрива съдържанието на проблема според съответната държава, което директно влияе върху отговора според нея на въпроса: “Какви мерки трябва да се предприемат?”

Със създаването си Европейската общност включва шест държави, имащи сходни икономически, културни и институционални характеристики. Предвид общите си цели този съюз успява да придобие хомогенност. През 2004 г. наведнъж се присъединяват десет нови държави. Проблемът се състои не толкова в броя на страните, колкото в тяхната характеристика. Те са предимно държави от бившия Източен блок – с много по-различно икономическо, културно, социално, демократично и институционално развитие от създателките на Съюза. Въпреки политиките за интеграция се преминава от хомогенност към хетерогенност в политиката и икономиката. Членките вече се делят на две групи според множество фактори. Наблюдава се „Европа на две скорости“ (Юнкер, 2015)². Различията между тях се коренят в разминаващите се интереси

² Изявление на Жан-Клод Юнкер, председател на ЕК, по време на дискусия с граждани в Брюксел, Белгия, 19.11.2015 г.

поради различието в икономическото и политическото развитие. Това води до дефицит на гъвкавост и скорост, единни решения се вземат все по-трудно. Проблемите с младежката безработица, обезлюдяването на селските райони, демографската криза, разликата в развитието на регионите се задълбочават. Постепенно мотото на съюза „Единни в многообразието“ започва да се превръща в оксиморон, защото именно това силно многообразие води не до сплотяване, а до разединение.

Този прикрит и постепенно задълбочаващ се проблем излиза наяве след терористичните атентати в Париж и Брюксел. Поради огромното икономическо, политическо, социално и културно многообразие реакциите и действията на държавите членки са противоположни. Отговорите на въпросите: „Каква беше целта на атаките?“ „Кой го направи?“ „Какво трябва да се предприеме?“, които държавите дават, са напълно противоположни.

Каква беше целта?

След първоначалния шок на пръв поглед държавите изглеждат единни в реакциите си. Всички скърбят и подкрепят. Политическите лидери осъдиха действията на атентаторите, а гражданите показаха пълна съпричастност (Романец, 2016). Веднага след това обаче започна задаването на един и същ въпрос: „Защо?“ Тук започва разединението.

Президентът на Франция Франсоа Оланд в своя реч, три дни след атентатите в Париж заяви:

„Терористичните актове от петък вечер са акт на война. Те са агресия срещу нашата държава, нашите ценности, нашата младеж, нейния начин на живот. Те бяха нанесени от армия от джихадисти, която воюва с Франция, защото ние сме държавата на правата на човека.“³

Ясно е изведена целта на атаките, директно е отговорено на въпроса „защо“. Западноевропейските лидери се обединиха около твърдението, че изборът на терористите да нападнат именно Париж и Брюксел не е случаен. За да се стигне до този извод от изключителна важност е познаването на същността на тероризма и целта на радикализираните лидери. Всъщност латинската дума „terror“ означава „страх“ - коренът на думата извежда целта. Задачата на терористите никога не е просто да избиват голямо количество хора. Техният основен стремеж е да всеят страх и ужас, като по този начин променят ежедневието на хората, трансформират ценностите, които следват, и ги принудят да живеят по начина, по който те искат (Романец, 2016). От тук следва и отговорът на въпроса „Защо Париж?“ Този град възплаъква всичко, което ислямистите ненавиждат; това, срещу което те се борят, а именно *насладата от живота*

³ Част от речта на френския президент на 16.11.2015 г. във Версай.

тук, на земята (Райков, 2016). Париж е мястото, където думата „живот” има друг, по-дълбок смисъл. Пространството, където имаш свободата да кажеш истината, да споделиш мнението си, да бъдеш себе си, да не вярваш в Бог, да се надсмееш над политиците, да се забавляваш, да се наслаждаваш пълноценно на живота. Франция роди мечтата за свобода, равенство и братство – ценностите, които джихадистите целят да изкоренят (Ригерт, 2015). Затова ударът не е случаен, а целенасочен – в сърцето на европейската цивилизация.

Брюксел също не е произволен град. Там се намират основните институции на ЕС, там функционира мозъкът на интеграцията, двигателят, който осъществява физическата реализация на европейските ценности. От терористите се очаква единствено да изстрелят куршумите в сърцето и мозъка на ЕС – двата животоподдържащи органа с очакването, че страхът ще свърши останалата работа. Първоначално обществото да се откаже от концерт и футболен мач, после – от театър, мол, кино, ресторант. С идеята, че впоследствие гражданите ще се замислят дори дали да излязат навън, а когато го направят, параноята да е в пълна сила (Тейлър, 2015). Несъзнателно хората да започнат да придават различна значимост на предметите и хората около себе си. Куфарите, раниците, зарята да се превръщат в потенциална заплаха, а мургавите, дългобради мъже в евентуални самоубийци (Цекова, 2015). Докато постепенно страхът завладее разума, ценностите, навиците, целия живот, а колкото по-голям става той, толкова по-силно се заражда омразата. Нарастването на дискриминацията спрямо изповядващите исляма правопрпорционално би породило и опасността младите мюсюлмани да отвърнат на омразата с омраза и да се поддадат на радикализацията (Спасовска, 2016). „Идеологията” на „Ислямска държава” предлага на тези отхвърлени млади хора нов живот, в който от аутсайдери да се превърнат в победители. Самите те получават възможност да „променят” несправедливия свят (Дифрауи, 2016). За да постигнат терористите своята цел, необходимо условие е европейските граждани да променят своите ценности, да проявяват расизъм и ксенофобия. Целта е постепенното рухване на мултикултурното европейско общество и пълно разединение в Съюза, което би довело в бъдеще до неговото разпадане (Ходали, 2016).

Всички европейски държави отговориха на въпроса “защо”. Но се появи проблем и той се състои в това, че те стигнаха до различни изводи. Френският президент, заедно с останалите лидери от Западна Европа, задълбочиха своя анализ върху целите на терористичните атаки, като те поведоха своите общества в една битка срещу плана на „Ислямска държава”:

„Искам Франция да остане такава, каквато е. Варварите, които я атакуваха, искаха да я разпарчетосат, но те няма да успеят да променят

лицето ѝ. Те никога няма да наранят френската душа, никога няма да ни попречат да живеем така, както сме решили – свободно и пълноценно... Ние ще изкореним тероризма, за да може Франция да продължи да показва правилния път, защото французите искат да продължат да живеят заедно, без да се боят от околните.”⁴, заявява в своята реч Франсоа Оланд.

Докато държавите основателки и техните общества, стъпвайки здраво върху ценностите си, излязоха гордо по улиците, скандирайки „Нас не ни е страх!”, държавите от Източна Европа не просто не прозряха плана на терористите, но и попаднаха в неговата примка (Романец, 2016).

„Трябва да преосмислим политиките си. Всеки киносалон и всяка сладкарница е пряко уязвима. Тук цялото общество да бъде по-внимателно, бдително и подозрително. Разчитаме хората да подават сигнали за всяко нещо, което би ги усъмнило.”⁵, заяви Бойко Борисов, министър-председател на България.

Докато в западните държави гражданите са насърчавани да не изпаднат в паника и да живеят по начина, по който са го правили досега – без страх и без съмнения в съгражданите си, защото точно обратното целят терористите, новоприетите държави поведоха политика на страха. Със своите официални изявления лидерите на централните и източните държави подтикват своите общества именно към паника и страх (Кръстев, 2015). Опасност има, но за обикновения гражданин тя е минимална. В действителност четири пъти по-голям е шансът да умрем след удар от мълния, двадесет и пет пъти е по-висока вероятността да се удавим във вана, двеста и петдесет пъти е по-възможно да загинем след ужилване от пчела, хиляда пъти по-вероятно е да загинем в катастрофа, пет хиляди и деветстотин пъти е по-вероятно да загубим живота си заради лекарска грешка, отколкото да загинем в терористичен атентат. Бомбените заплахи дори не попадат в 25-те най-чести причини за смърт (Национален съвет по безопасност на САЩ, 2015). Факт е, че също така между 1970 г. и 2004 г. интензивността на кървавите атаки в Европа и по света е била много по-голяма отколкото тази, която наблюдаваме през последните десет години (Мартин, 2016). Изследванията показват, че само 0,3% от терористичните нападения за последните 14 години са извършени в Европа.⁶ Емоционалната оценка на събитията в Париж и Брюксел не отговаря на статистическата вероятност на заплахата. В момент, в който се изискват бързи и координирани ответни действия, логиката, а не емоциите трябва да са водещи.

⁴ Част от речта на френския президент от 16.11.2015 г. във Версай.

⁵ Част от изявление на министър-председателя на България Бойко Борисов на 14.11.2015 г. пред агенция „Фокус“.

⁶ Изследване на университета Мериленд, САЩ, 2014, „Интензивност на терористичните атаки“.

Неуспехът на държавите от Източна и Централна Европа в разкриването на целта на джихадистите несъмнено обаче се корени в отговора, който дават на въпроса:

Кой го направи?

Лидерите на държавите от бившия Източен блок установяват пряка връзка между бежанците, бягащи от Близкия изток към Европа, и терористичните атентати (Спасовска, 2016). Важно е да се спомене, че през последните две години на територията на ЕС са влезли милион и половина имигранти по данни на агенция Ройтерс. Млади хора предимно от Сирия, Афганистан, Ирак и Пакистан, които бягат от авторитарните режими в своите държави и в повечето случаи именно от терора на „Ислямска държава“ (Тейлър, 2015). Политиката, която ЕС поведе спрямо бежанската криза, отново крие в основата си липсата на единна позиция по проблема, което доведе и до невъзможност за водене на единни действия. Докато западните държави поведоха политика на „отворените врати“, централните и източните започнаха да затварят граници и да издигат стени (Романец, 2016). Специфичността се крие в това, че държавите основателки стъпват на ценностите, които ЕС възплъщава – солидарност, отговорност и зачитане на човешките права и свободи, за да изградят своята позиция (Романец, 2016). Важна роля за това решение има и икономическото им развитие, както и доверието, което имат съответните граждани в държавните си институции.

Основният лидер в коалицията от държави, готови да окажат помощ на нуждаещите се, е германският канцлер Ангела Меркел, която официално заявява: „Всички бежанци са добре дошли!“. Стана ясно, че поканата не е съгласувана с останалите членки, като бяха подценени както негативните позиции на управляващите, така и обществените настроения в Германия. Тези несъгласувани действия водят до напрежение между държавите членки, като се осъществява директен сблъсък на противоположни позиции. Държавите от Централна и Източна Европа така и не успяват да стъпят на европейските ценности, които останалите държави изповядват вече десетилетия, било то поради това, че там тези ценности са още крехки, или заради липсата все още на такива (Шварц, 2015). Призивът към повече солидарност заглъхва нечут и резултатът е ясен – пълно разединение, което можеше да се предвиди (Спасовска, 2016). Въпросните държави нямат икономическото, политическото, институционалното, социалното, а от там и културното развитие на западните си партньори (Ковачев, 2009). Общества, неразполагащи с достатъчно средства за собствените си нужди, няма как да проявят желание да помагат на други нуждаещи се. Тези неразбирателства доведоха до невъзможност за изготвяне на план за действие, а към това като при-

бавим засилилия се натиск на бежанците, се стигна до пропукване на системата за регистриране на имигрантите. С бягащите от военни действия влязоха и много от така наречените „икономически бежанци”. Настроенията в ЕС започват да стават все по-негативни, а липсата на конкретен и единен план задълбочава проблема. Последвалите малко по-късно терористични атентати са умело използвани от източните държави като претекст да избягат от отговорността за европейската солидарност (Спасовска, 2016). Те веднага извеждат връзка между терористите и пристигналите наскоро бежанци.

„Няма как да интегрираме терористи. Европа плаща милиарди за тези хора. Не е честно те да ни удрят в сърцето”⁷, заяви министър-председателят на България Бойко Борисов.

„Мигрантите приличат повече на армия, отколкото на бежанци.”⁸, заяви унгарският премиер Виктор Орбан.

В тези държави страхът е умело използван за насаждане на отрицателни настроения както срещу бежанците, така и срещу мюсюлманската общност (Кръстев, 2015). Докато в западните държави се осъществяват митинги в подкрепа разграничаването на терористите и бежанците, в Централна и Източна Европа се наблюдават множество протести срещу имигрантите и джамиите (Илчева, 2015). Идеите на национализма рязко започват да печелят все по-голяма популярност – по-централизирана държавност със силен лидер, „ние” срещу „другите”, ярък, егоистичен и краен национализъм (Шварц, 2015). Това води до нереалистичната представа, че този международен проблем може да се реши на национално равнище от държавите поотделно (Андреев, 2015; Романец, 2016). Насаждането на отрицателни настроения и страх е добре дошло за терористите, тъй като, както стана ясно, това е тяхната основна цел. „Ислямска държава” планира европейците да приравнят бежанците с терористите, а след това въпросните имигранти да идентифицират Запада с предразсъдъци срещу мюсюлмани и чужденци (Тейлър, 2015; Ходали, 2016). Тези действия водят до това мюсюлманските общества да са поставени в позиция на отхвърлени, което увеличава вероятността част от тях да се радикализират. Този процес върви заедно и със задълбочаване на разединението в Съюза (Спасовска, 2016).

Важно е да се отбележи, че това се случва въпреки фактите. Не са доказани твърденията, че има някаква връзка между бежанците и терористите. Атентаторите всъщност са граждани на Белгия и Франция. Хора, които са трето поколение европейци. От арабски произход, мюсюлмани, но родени, израснали, учили и работили в ЕС (Романец, 2016).

⁷ Изявление на министър-председателя на България Бойко Борисов на 22.03.2016 г., цитиран от БТА.

⁸ Изявление на премиера на Унгария Виктор Орбан на 23.10.2015 г., цитиран от Гардиън.

Лидерите на държавите основателки стигат не само до целта им, но и отговарят на въпроса: „Кои са те?“ Френският президент едва три дни след атентата в Париж заявява:

„Равносметката е жестока: френски граждани избиват други френски граждани.”⁹

Европа е във война, но враговете не са нито бежанците, нито всички мюсюлмани по света. Врагът е идеология, която се възползва много добре от социалните неравенства (Дифрауи, 2016). Противникът е във вътрешността на ЕС и той не може да бъде спряан с огради, макар тази версия да е изгодна за определени държави (Романец, 2016). Огромният брой бежанци, пристигащи в Европа, представлява опасност. Това обаче е риск от повишаване на битовата престъпност и тема за икономическия капацитет, който притежава Европа (Тейлър, 2015). Вън от съмнение е, че бежанските потоци трябва да се овладеят, да се увеличи силно контролът и да се осъществи ефективна интеграция на новодошлите (Дичев, 2016). Но това е работа на други институции, които трябва да действат рационално, без да се подлагат на съмнение онези ценности, формиращи основата на Съюза.

Прякото свързване на различни кризи е породено от противоположните отговори, които се дават на въпросите: „Кой го направи?” и „Каква беше целта?”. Това води до отклоняване на вниманието от съществения проблем – сериозните структурни недостатъци в борбата срещу тероризма в целия ЕС (Спасовска, 2016). След двата атентата се вижда провалът на службите за сигурност, както и липсата на адекватно сътрудничество между разузнавателните служби на страните членки. Белгийските сили за сигурност в продължение на четири месеца не успяват да заловят всички атентатори, въпреки информацията за тяхното местонахождение. Първоначално те не обръщат внимание дори на сведения от турското разузнаване относно опасността, която крият тези белгийски граждани (Спасовска, 2016). Европейската сигурност е застрашена във вътрешността си в степен, каквато континентът не е преживявал от 1945 г.

Изводите, до които се достига след направеното наблюдение, са, че поради социални и икономически причини държавите дават противоположни отговори на въпросите: „Кои са терористите?” и „Какво целят?”. Тъй като членките откриват различно съдържание на проблема, се наблюдава и разнообразие при избирането на ответни мерки за справяне с кризата. От тази хетерогенна съвкупност следва невъзможността ЕС да мисли и действа единно, което води до липса на логични и координирани мерки за борба с терористичните атаки. Това разклаща не само сигурността на ЕС, но и възможното единство между различните държави.

---

⁹ Част от речта на Франсоа Оланд, президент на Франция, на 16.11.2015 г. във Версай.

Ключът към връщането на стабилността в Съюза се крие в най-мощното оръжие, което притежава европейската цивилизация – интеграцията. Никъде другаде тя не се осъществява с такива темпове и в такъв обхват, както в ЕС, който вече десетки години интегрира отвъд религии, култури и територии. Благодарение на единните цели Европейският съюз постига всичките си успехи (Дичев, 2016). Многократно държавите доказват, че именно съединението прави силата. Несъмнено нито една държава като отделна икономика не би могла да постигне това, което страните постигат заедно. Именно в момент на нестабилност Съюзът има необходимост от осъществяване на още по-силна интеграция на новите членки, за да се премине по-бързо към единство между 28-те държави.

Терористичните атаки подсказват пътя, по който трябва да продължи ЕС – необходими са реформи. Трябва истинско, координирано, ефикасно и смислено сътрудничество между държавите членки (Дифрауи, 2016). Безспорно Европа се нуждае от специална разузнавателна агенция, която да координира националните разузнавателни служби, като по този начин се осъществява максимален обмен на информация и координация на действията (Шлис, 2016). Общата външна политика и политика за сигурност обаче не е част от компетенциите на Съюза, а решения, свързани с тази тема, са обект на междуправителствено сътрудничество. ЕС през последните години работи върху борбата срещу тероризма, но ЕС е по-скоро донор на хуманитарна помощ, отколкото субект, който решава проблемите. Средствата, използвани в мисии в тази област, са предназначени за поддържане на мира в международен план, но не и за защита на вътрешните територии (Катранджиев, 2011). Правната характеристика показва, че са на лице действия за координация на сигурността, но не и за обща политика. Още през 1991 г. белгийският външен министър Марк Ейскенс заявява:

„Европа е икономически гигант, политическо джудже и военен червей.“

Това състояние трябва да бъде променено, за да може Съюзът да се справи с терористичната заплаха. Необходима е интеграция и в тази област, но за да получи Европейският съюз правомощия, държавите членки трябва да се откажат от свои суверенни права. Тази тема е много чувствителна за всички страни и до този момент е липсвала нужната готовност, за да се направи тази крачка (Дифрауи, 2016). Франция, като първата и най-силно засегната от тероризма членка, работи над задълбочаване на интеграцията чрез създаване на Европейски пакт за сигурност. Идеята е той да включва изграждането на европейски регистър на резервациите за полети, европейска гранична и брегова охрана, ревизия на директива за режима на огнестрелните оръжия и системен контрол по външните граници на ЕС. Председателят на Европейската комисия Жан-Клод Юнкер силно подкрепя този план:

„Ние мислим, че трябва да имаме съюз за сигурност. Трябва да мислим за по-тясно сътрудничество между различните ни служби.“¹⁰

За да се справи ЕС с тероризма е необходимо не само премахване на симптомите, но и лечение на болестта. Въпреки войната, която е обявена на терора след атаките от 11 септември 2001 г. и ликвидирането на лидера на организацията „Ал Кайда“, тероризмът не е победен. Това е така, защото не е отрязан коренът на проблема, а само стъблото (Дифрауи, 2016). Без разработване на обща политика за превенция няма как действията да имат желаня ефект. Борбата срещу причините за местния тероризъм трябва да започне още в училищата. Факт е, че именно по-слабо образованите хора се превръщат в лесна мишена за манипулация (Ходали, 2016). Ярък пример е случващото се в „Ислямска държава“. Почти всички последователи на идеологията не могат да четат и пишат, а това са основополагащи способности, за да се произвежда процесът на мислене. Когато е налице необразованост, хората могат по-лесно да бъдат манипулирани от някой лидер – било то политически или религиозен.

Необходимо е също така по-силно ограмотяване относно религиите, за да има по-добър ефект както намалянето на религиозната дискриминация, така и ограничаването на фалшификациите на религиозните текстове. Когато човек познава основните догми на една религия, била тя ислям или християнство, няма как да убива в името на Бог (Томсон, 2015). Образованието не е в компетенциите на Съюза, затова и в тази област е нужна по-силна интеграция.

Задължителен е и засиленият контрол върху всички религиозни институции. Тяхната свобода не е абсолютна, като те винаги трябва да признават върховенството на конституцията и светската държава. Всяко неспазване на демократичните принципи трябва да доведе до безкомпромисни мерки. По-силна проверка е необходима не само в джамиите и църквите, но и в затворите (Томсон, 2015). Факт е, че първоначално повечето френски и белгийски джихадисти имат криминално минало, което не е свързано с исляма. Повечето преживяват своето духовно „пречистване“ именно в затворите (Спасовска, 2016).

От най-голяма необходимост е да се осъществява още по-силна интеграция както на новите, така и на старите имигранти. Налице са сериозни социални проблеми в Съюза. Съществуват цели общности, които не се идентифицират с европейския начин на живот, изключвайки се от обществените системи и правила. От изключителна важност е тези хора да се европеизират, да излязат от гетата и да приемат безусловно върховенството на закона. В противен случай те нямат място в демократичния свят (Томсон, 2015).

---

¹⁰ Изявление на Жан-Клод Юнкер след среща с френския премиер Манюел Валс, 23.03.2016 г.

Религията съдържа само частите, а авторитарните режими сглобяват бомбата. Парите за тероризъм не идват от духовници, а от политици и диктатори. Следователно е необходимо спирането на каналите за предоставяне средства за тероризма от държави с авторитарен режим (Пиърс, 2015). За да се осъществи това, са нужни съвместни действия както с други държави, така и с организации като ООН и НАТО. Една съвместна работа между разследващите органи и големите интернет компании пък може да доведе и до рязко намаляне на пропагандата в интернет, която силно подтиква към радикализъм.

ЕС е поставен пред огромно предизвикателство, което разклаща не само сигурността, но и единството му. Необходимо е държавите да се обединят около общи политики. В своя реч председателят на Европейската комисия Жан-Клод Юнкер заявява, че Европейският съюз има нужда от повече Европа и повече съюз.¹¹ Въпреки икономическите, социалните, политическите и културните различия всички членки имат една цел и тя е премахването на терора. Както през 1950 г., така и днес общият интерес към мирно съществуване трябва да обедини многообразието от държави в едно. Интеграцията може от тази обща цел да изведе и общи действия. Всички членки са взаимно зависими една от друга и за да има резултат борбата срещу тероризма, е необходима силна съгласуваност, решителност, единство и координация. Проблемите с „Ислямска държава“ и тероризма могат да подтикнат ЕС да започне един нов етап на развитието си. От него зависи обаче в каква посока ще бъде тази промяна – дали ще се бори срещу терористите, или сам ще си ги създава; дали ще помогне на себе си, или на врага; дали ще се интегрира още по-силно, или ще се раздели изцяло.

Използвана литература:

1. Андреев, А., „Източноевропейците и страхът от новия хаос“, в. „Дойче веле“, 03.12.2015 г.
2. Андреев, А., „Егоизмът на източноевропейците“, в. „Дойче веле“, 11.12.2015 г.
3. Дифрауи, А., „Терористите ни познават много по-добре, отколкото ние тях“, в. „Клуб Z“, 23.03.2016 г.
4. Дичев, И., „Това ще убие нашата цивилизация“, в. „Дойче веле“, 11.01.2016 г.
5. Договор за Европейски съюз.
6. Велева-Евтимова, М., 2012, „История на Европа - XX в.“, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.
7. Велева-Евтимова, М., 2006, „История на европейската интеграция 1945 г.-2005 г.“, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.

---

¹¹ Част от ежегодната реч за състоянието на ЕС на Жан-Клод Юнкер, председател на ЕК, 09.09.2015 г.

8. Илчева, М., „Защо не съчувствате на бежанците?“, в. „Дойче веле“, 05.10.2015 г.
9. Катранджиев, В., 2011, „Външна политика на Европейския съюз“, Военно издателство.
10. Ковачев, А, „Регионалните контрасти в обединена Европа“, в. „Геополитика“, 05.03.2009 г.
11. Кръстев, И., „Ако ЕС се разпадне“, в. „Ди пресе“, 02.12.2015 г.
12. Мартин, Н., „Как тероризмът в Европа се промени?“, в. „Дойче веле“, 31.03.2016 г.
13. Международен валутен фонд, 2013, Вашингтон, САЩ.
14. Мерилендски университет, САЩ, 2014, „Интензивността на терористичните атаки“.
15. Национален съвет по безопасност на САЩ, 2015, „Годишна класация за 25-те най-чести причини за смърт“.
16. Пиърс, Ч., „Има само един начин да победим Ислямска държава“, в. „Ескуайър“, 15.11.2015 г.
17. Райков, Д., 2016, „Париж - радостта от живота“, Хермес.
18. Ригерт, Б., „Елиминирайте ги!“ , в. „Дойче Веле“, 14.11.2015 г.
19. Романец, Р., „Една Европа - два свята“, в. „Дойче Веле“, 24.03.2016 г.
20. Спасовска, В., „Това ще направи ли Европа по-сигурна?“, в. „Дойче веле“, 28.03.2016 г.
21. Тейлър, А., „Ислямска държава иска вие да мразите бежанците“, в. „Ваншингтон пост“, 16.11.2015 г.
22. Томсон, Д., „Eurodisney на джихада“, в. „Шпигел“, 07.12.2015 г.
23. Ходали, Д., „Защо една антиислямска Европа е добре дошла за терористите?“, в. „Дойче веле“, 27.03.2016 г.
24. Цекова, М., „Има ли паника в Европа след атентатите в Париж?“, „Темата на Нова“, Нова телевизия, 29.11.2015 г.
25. Чуков, Б., „Защо не можем да се борим срещу тероризма?“, в. „А-спекто“, 31.03.2016 г.
26. Шварц, Р., „Не искаме бежанци мюсюлмани“, в. „Дойче веле“, 20.11.2015 г.
27. Шлис, Г., „Европа е неспособна да гарантира собствената си сигурност“, в. „Дойче веле“, 25.03.2016 г.

Вяра, Надежда, Европа

Анна Ангелова

Духовната форма на Европа е средоточие на определени ценности, които по подразбиране се разглеждат върху една обща плоскост и без изрично определена зависимост помежду си. Тя обаче е и жизнена форма, която е в непрестанно движение и във времето виждаме как неподчинените една на друга ценности се подреждат йерархично в представите и ценностната система на европейските граждани (Фотев, посл. посещение 03.05.2016 г.).

Преди да бъде зададен конкретният изследователски въпрос, който ще търси алтернативни отговори в този текст, е необходимо предварително да се отговори на следния: Европейските ценности феномени на Общността ли са, или има основания корените им да се търсят и в по-ранни епохи? Срещат се противопоставящи се становища, като от едната страна стои хипотезата, че не съществуват различни от универсалните, общочовешки ценности (Ханджиев, 2014). От другата страна стои хипотезата на Сазонова (2009), която възприема, че общоевропейските ценности, подобно на конструиращата се европейска идентичност, стават факт едва в рамките на ЕС. При тази ситуация би могло да се заключи, че макар утвърдени в рамките на Европейската общност, общеевропейските ценности са се появили след многовековна подготовка.

Част от това да бъдем европейци означава да споделяме едни и същи ценности. Договорът от Лисабон не само представлява крачка напред в защитата на човешките права и утвърждаването на общностните ценности, но въвежда и нови такива (Европа на правата и ценностите, арх. на 30.01.14). Член 2 от него гласи, че Европейският съюз се основава на “ценностите за зачитане човешкото достойнство, свободата, демокрацията, равенството, правовата държава, както и зачитането на правата на човека, включително правата на лицата, принадлежащи към малцинства. Тези ценности са общи за държавите членки в общество, чиито характеристики са плурализмът, недискриминацията, толерантността, справедливостта, солидарността и равенството между жените и мъжете” (чл. 2 от ДЕС). Тези ценности са разписани и в основните закони (конституциите) на всички държави - членки на Европейския съюз. Следователно, всяка европейска страна, която иска да стане член на ЕС, трябва да ги спазва. Последното не е просто констатация, а носи изключителна важност в контекста на днешните събития.

Ако допуснем, че една установена общност, губейки баланса между свободата и реда, изпада в хаос (Попов, 2016), бихме забелязали, че днес наблюдаваме и Европа в състояние на хаос. В търсене на правилния подход националните държави в Съюза, наред със старанието си да защитят своите граждани, се придържат и към лоялността си спрямо ЕС, споделяйки европейските принципи и ценности. Фотев (1999) характеризира този начин на обществеността за справяне с „хаоса“ в Европа като безпрецедентен преход към принципно ново състояние със следните белези: липса на единна ценностна система, респективно ясни цели, които да се преследват, и не на последно място – непредвидимост на резултатите, които съпреживяваме. Този преход той нарича глобализация (цитирано при Стойкова, 2015).

Георгиева (2009) събира и представя коментарите на няколко български социолози след представените данни от проучването „България и европейските ценности“. Проф. Георги Фотев, проф. Георги Димитров и доц. Петя Кабакчиева са само част от подкрепящите констатацията, че е наличен задълбочаващ се проблем, наречен „обезценяване“, или още по-точно „криза на ценностите“, като в аргументацията тази липса се свързва и с отсъстващото гражданско общество. Социолозите, подкрепяйки тезата си с резултати от проучването, представят като част от европейското многообразие българското общество и невъзможността му да избегне проблема от ценностен порядък. Бихме могли още оттук да предположим, че някои общностни ценности и днес продължават да губят почва у нас. Като доказателство се наблюдава как седемте ключови ценности, които Питър Бъргър (1999) очертава като общоприети в рамките на западната „икономическа култура“ – материално благосъстояние, равенство, политически свободи, защита на човешките права, индивидуална автономия, запазване на традицията и общност – все повече губят позиции сред ценностите, присъщи на днешното българско общество. Не само на национално, но и на международно ниво се провеждат сравнителни изследвания (World Values Survey, wave 6: 2010 - 2014) на световните ценности. Те поставят България на културната карта на света в групата страни със светско-рационален светоглед и материалистични ценности¹. Статистиката, която предстои да бъде разгледана в този текст, говори за наличието не на гражданска, а на идентичност по групов признак, породена от липса на желание за сътрудничество, партньорство и коопериране, прерастваща в крайна незаинтересованост, как-

---

¹ Обществата с рационални ценности придават по-малка значимост на религията, авторитета и традиционните семейни ценности и повече ценят автономността, рационализма, светското начало. Материалистичните ценности са ценности на оцеляването. При тях акцентът е върху икономическата и физическата сигурност, а назад остават толерантността към различните и личното участие в гражданския живот.

то от политическия, така и от нивото на социален живот в общество, губещо по този начин културни и социални връзки и отношения. В търсене на противостоящо твърдение ще бъдат разгледани и проучвания, които въпреки всичко доказват важноста на утвърдени и водещи ценности в приоритетите на българските граждани. Сред редица фактори, изграждащи и поддържащи чувството за европейската идентичност и принадлежност, като най-важни гражданите у нас поставят ценностите демокрация и свобода. Цели 10% по-надолу в класацията остават (почти еднакви по процент подкрепа) еврото, културата, географията, историята, икономиката или флага на Европа (ЕП, Евробарометър 2007 - 2015).

Хипотезата на автора, която ще да бъде проверена в рамките на този доклад, е, че въпреки динамиката в развитието и йерархичната зависимост на европейската ценностна система, в България се наблюдава подобрене в отношението на гражданите към европейските ценности.

Визията на учените – що е то ценност?

Редица учени се фокусират върху дефинирането на понятието ценност. Паунов (2010) определя ценностите като „нагласи и ключови признаци за типологизиране на личностите и като индивидуални или групови идеи, стандартизиращи поведението”. Според Шварц (1992) “ценностите са желани, транситуативни цели, които варират по значимост и функционират като ръководни принципи в живота на индивида или на групата. От гледна точка на тяхното мотивационно съдържание, ценностната система се разглежда като изградена от 10 основни категории (сигурност, традиция, доброжелателност, универсализъм, себенаσχоченост, стимулация, хедонизъм, постижение, власт), които се намират в отношение на взаимодопълване или са противоположни.” Значително популярен в тези изследвания е приносът на така наречения „четиримерен модел за културните различия” на Хофстеде (2001). Той разграничава “дименсии на културата” като индивидуализъм и колективизъм; малко и голямо властово разстояние; силно и слабо избягване на несигурността; мъжественост и женственост. Съгласно тази класификация на Хофстеде (2001) би могло да се твърди, че по четирите направления българското общество се характеризира с колективизъм, силно изразено неравенство в силите, силно избягване на несигурността в обществото, женственост.

24 години промени, а днес...?

Изследването „Младите - 24 години след...” (2013) има за цел да анализира младежката общност в България и динамиката на промяната през последните 24 години. Основен индикатор по отношение на ценностите

е как младите възприемат ролята на държавата в организирането на обществените отношения. Данните сочат, че в сектора на икономиката управляващите губят позиции. За новото поколение българи икономиката трябва да бъде в частни ръце, а бизнесът - моторът за развитие на обществото. Въпреки това, според същото изследване, повечето от младите хора у нас все още не са склонни да оставят всичко в ръцете на пазара.

Интересът на младите в България не засяга само икономиката, а и политическата сцена. Изводът, който може да се направи въз основа на статистическите данни от същото изследване е, че българската младеж има положителни нагласи спрямо развитието както на икономическите, така и на политическите процеси у нас. Респондентите виждат и себе си като част от движещата сила на положителната промяна, а идентифицираните инструменти за осъществяването ѝ включват честни и справедливи избори, механизми за контрол и форми на пряка демокрация.

Йерархия в ценностите – преди време, вчера и днес

Изследването (Митев и Ковачева, 2014), целящо да представи съвременен социологически портрет на българската младеж, в една от частите си анализира йерархичната зависимост в ценностната система на респондентите като поставя последните пред избор на 3 най-значими сред 8 изброени ценности. Най-важните места за младежите днес заемат личното достойнство, борбеният дух и материалното богатство.

Обобщавайки резултатите от анализа на ценностните ориентации на българските младежи, ясно се откроява тенденцията към индивидуализация. Приоритетни безусловно са независимостта и самоизявата, кариерното развитие и личностният успех. Покоряването на лични върхове обаче се възпрепятства от ниската гражданска активност и липсата на доверие както към властта и институциите, така и изобщо към „другите” – тези извън семейната единица. Така личностните качества се ограничават от гореспоменатата семейна цялост (и материално, и социално). Същевременно материалното състояние е най-силният фактор, затова повече от една четвърт от анкетираните определят себе си като дискриминирани.

Друга задача на същото изследване е да разкодира как изглежда Европа през призмата на българските младежи – дали са еврооптимисти или песимисти; как оценяват българското участие на европейската сцена; как оценяват общностните ценности. Този текст ще се фокусира върху анализа на последния индикатор (таблица 1).

**Таблица 1. Значимост на европейските ценности
за младите хора в България (в %)²**

Ценности	1997		2002		2007		2014	
	%	Ранг	%	Ранг	%	Ранг	%	Ранг
Свобода	37	III	37	III	34	III	43	I
Демокрация	42	II	38	II	43	II	40	II
Пазарна икономика	53	I	47	I	53	I	39	III
Равенство	30	V	36	IV	29	IV	36	IV
Свободно предприемачество	33	IV	39	VI	28	V-VI	28	V
Солидарност	15	VIII	8	VIII- IX	11	VIII- IX	20	VI
Печалба	20	VI	35	V	28	V-VI	18	VII
Търпимост	15	IX	8	VIII- IX	11	VIII- IX	15	VIII
Конкурентност	16	VII	15	VII	19	VII	14	IX

*Източник: Младите хора в европейска България;
Социологически портрет, 2014,*

http://www.fes.bg/files/custom/library/2014/Mladite_hora_v_evropeiska_Balgaria.pdf

Данните от изследването са динамични и особено интересни за сравнителен анализ, имайки предвид, че са използвани и данни от минали изследвания на ИМИР³ и “Галъп интернешънъл”. Статистическите данни показват, че отношението към европейските ценности излиза от зоната на деформации, прекомерната икономизация на съзнанието от миналото се редуцира и ценностните нагласи започват да се нормализират (Митев и Ковачева, 2014). Интересно е да се отбележи, че сред нагласите на респондентите, конкурентността заема последно място, а пазарът пък не е на първо място, макар и в челната тройка, след златната „свобода”, по право водеща пред „демокрацията”.

Свобода или равенство, вяра или недоверие?

Едно от най-обширните изследвания, използвано за целите на този текст, е четвъртата вълна на Европейското изследване на ценностите

² Забележка: Всички данни са за 15-25-годишните. Източник: ИМИР - 1997; Галъп интернешънъл - 2002; 2007; 2014.

³ Международен център за изследване на малцинствата и културните взаимодействия (ИМИР).

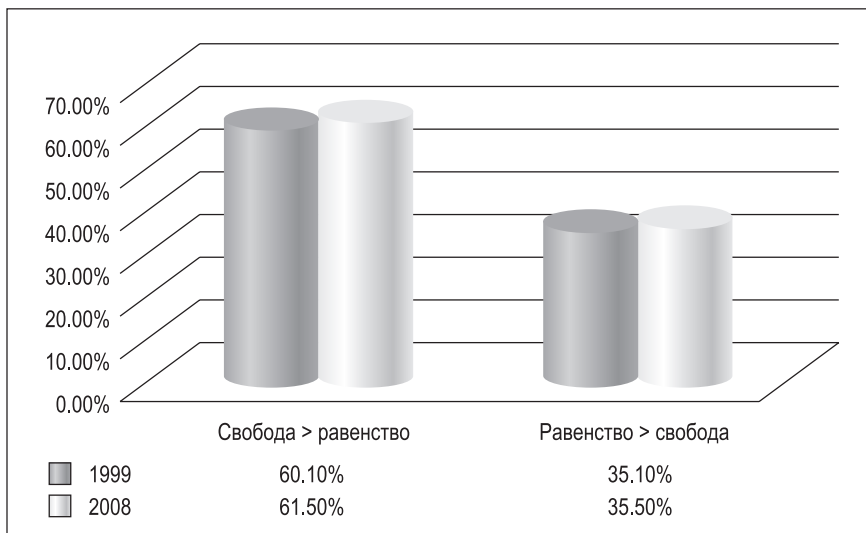
(EVS)⁴. Измерени са ценностните отношения към Европейския съюз, към собствената страна, национална гордост, работата, религията/религиите, политиката, проблеми на обществото като солидарност, толерантност, социални мрежи и др. Част от въпросите се отнасят до благосъстоянието, удовлетвореността от живота, доверието в публичните институции, гражданската активност и т. н.

Данните, които ще бъдат онагледени с диаграми за по-лесно извличане на изводи, са по следните два показателя:

1. Свобода срещу равенство (диаграма 1).
2. (Не)доверие към институциите (диаграма 2).

Сравнявайки предпочитанията на гражданите, а именно кое поставят на първо място в приоритетите си – свободата или равенството, европейското изследване на ценностите представя информация от 1999 г. и 2008 г. Макар разликата да е малка, статистиката посочва личната свобода като по-важна, т. е. всеки човек трябва да живее свободно и да се развива безпрепятствено. Наполовина по-малко, една трета от анкетираните, смятат, че никой не бива да бъде привилегирован и отхвърлят големите социално-класови различия, като смятат това за по-важно от личната свобода.

Фигура 1. Кое е по-важно за гражданите - свободата или равенството (през 1999 и 2008 г.)?

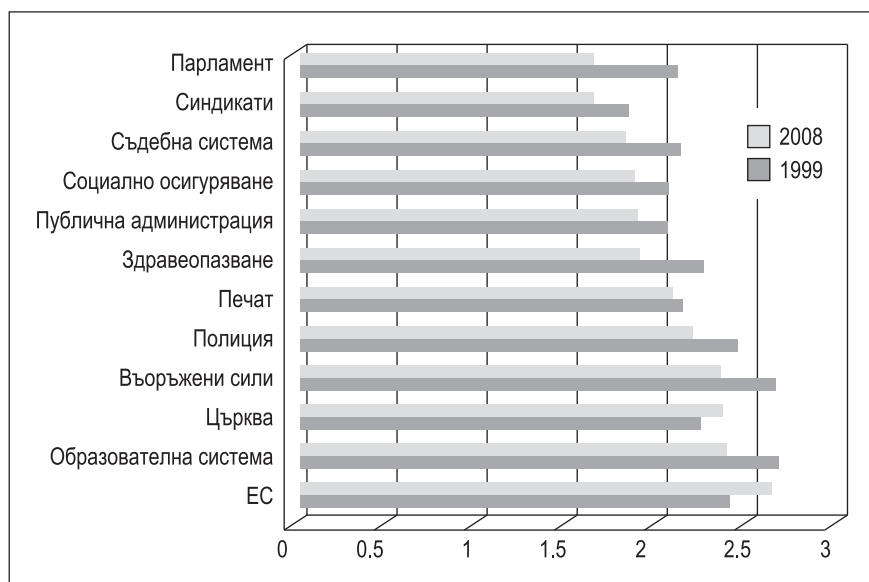

Източник: EVS - Четвърта вълна, 2008,
http://bsa-bg.org/documents/evs_2008_presentation.pdf

⁴ Всяка вълна на изследването се архивира и се използва за сравнителен анализ. Четвъртата вълна се провежда през 2008 г. и в изследването са включени 44 държави.

Приоритетно внимание в същото изследване е обърнато и на значително нарасналото разочарование и недоверие към институциите на публичната власт без изключение (отново за 2008 г., сравнено с 1999 г.). Важно е да е отбележи, че единствено ЕС и църквата повишават процента на доверие в себе си (EVS, 2008, стр. 12). Недоверието и разочарованието започват да придобиват опасни измерения, защото се превръщат в последователна позиция на неангажираност към политическо участие. Изследването говори за спирала на политически упадък: разочарованието и недоверието към политическия елит водят до пораждаване на апатия и нежелание за участие на гражданите в политическия живот, което от своя страна прави публичните институции неефективни, като това допълнително отблъсква гражданите. Макар липсата на доверие да е показател за криза в развитието на демократичните процеси в дадено общество, поне на този етап не се наблюдава ръст в неодобрението към демокрацията.

Фигура 2. Степен на доверие в институциите за 1999 и 2008 г.⁵

Източник: EVS - Четвърта вълна; 2008,
http://bsa-bg.org/documents/evs_2008_presentation.pdf

Изводи: лъч светлина на ценностна вълна

В края на този текст следва да се провери дали поставената под въпрос хипотеза в началото му е потвърдена или отхвърлена. Имайки предвид динамиката на европейските процеси изобщо, респективно и

⁵ Скалата е от 1 до 3, където 1 е „никакво доверие“, а 3 - „много голямо доверие“.

отражението им в България, е трудно едно мнение да бъде потвърдено днес и утре все още да е валидно. Затова, наблюдавайки тенденциите през последните десетилетия чрез анализирани по-горе изследвания, би могло да се допусне, че отношението на гражданите към европейските ценности е тръгнало бавно по своя път нагоре. Тази статия има за цел да покаже колко многопластов е този въпрос и как всеки елемент от системата на ценностите заслужава да получи отделно внимание и би намерил израз в отделно изследване. Въпреки неизбежността на „кризата на ценностите“, въпреки нуждата от повече доверие, повече отношения, повече сътрудничество, българското общество успява и днес да прави стъпка напред и нагоре към изграждане на гражданско общество, което би могло да бъде една силна основа за стабилна ценностна система. Въпреки трудно уловимата и управляема динамика, будната българска младеж успява да открие истинските ценности, както и двигателите за устойчиво движение напред. Препозиционирайки принципите и ценностите си в йерархична последователност, българското общество постепенно отговаря на предизвикателствата – поставя свободата пред демокрацията и равенството, вярва на общностното, на заедността, вярва в собствените си възможности. Въз основа на всички аргументи в настоящия текст би могло да се заключи, че има ценностна система в българското общество, макар и с динамика, която е отражение на европейската, но и на вътрешните процеси в държавата. Най-важното е, че има положителна нагласа към ценностите, на които ЕС държи и се уповава.

Използвана литература

1. Бъргър, П., 1999, „Покана за социология“, изд. „ЛИК“, София.
2. Георгиева, Т., „България и европейските ценности: По-горди, но заради какво?“, в. „Култура“, издание на фондация „Комунитас“, брой 10 (2537), 13 март 2009 г.
3. Европейска комисия, „Европа на правата и ценностите“, Брюксел, Белгия - http://ec.europa.eu/archives/lisbon_treaty/glance/rights_values/index_bg.htm, архивиран на 30.01.2014.
4. ЕП, Евробарометър, 2007 - 2015: тенденции в общественото мнение в България.
5. „Младите - 24 години след...“ - изследване и анализ на общественно-политическите ценности на младите хора в България през 2013 година.
6. Митев, Петър-Емил и Ковачева, Сийка, „Младите хора в европейска България - социологически портрет 2014“.
7. Мрежа за интеркултурен диалог и образование. Етнически и религиозни мнозинства и малцинства. Наръчник за преподаватели, с. 113.
8. Паунов, М., 2010, С., „Ценности и ценностни приоритети на българите: особености, сходства и различия с други европейски държави“.

9. Попов, З., „Европейските ценности са подложени на изпитание още от времето на Хитлер и Сталин“ - <http://www.tvevropa.com/bg/news/interviews/view/114672>, 16.03.2016.
10. „Преценка на ценностите в българското общество“ - от сборника „Европейските ценности в днешното българско общество“, съставител Георги Фотев, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.
11. Стойкова, П., „Проблеми на постмодерността“, том V, брой 3, 2015.
12. Фотев, Г., 1999, „Криза на легитимността“, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, София.
13. Ханджиев, Р., „Евроатлантически ценности или цивилизационен разлом“ - <http://www.duma.bg/node/89920>, посл. посетен на 04.05.2016 г.
14. Хофстеде, Х., 2001, „Култури и организации: софтуер на ума“, София, издателство „Класика и стил“.
15. Четвъртата вълна на Европейското изследване на ценностите (EVS), 2008.
16. Чл. 2, Дял I - Общи разпоредби, Договор за Европейски съюз, подписан на 13 декември 2007 г., в сила от 1 декември 2009 г.
17. Schwartz, S.H. Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries. In: M. Zanna (Ed.) *Advances in Experimental Social Psychology*, Orlando FL: Academic Press, Vol. 25, 1992, 1-65.

Политическият спектър на Обединена Европа – силният евроскептицизъм и плахият еврооптимизъм

Кристина Лазарова

Европейските общности, а по-късно и Европейският съюз са конструкт на модерността, възникнал в отговор на опустошението и терора на двете световни войни, които поставят пред изпитание разбиранията на водещите фигури в политическия живот на Стария континент¹. Идеята за Обединена Европа се заражда далеч във вековете², но само в контекста на следвоенното повсеместно разрушение успява да бъде реализирана като единствен адекватен отклик на нуждите на европейските народи, изпаднали във физическа и духовна нищета.³ Европейските общности сплотяват отделните национални държави и ги превръщат във взаимно свързани елементи на единната институционална система, чиито принципи за лоялност и сътрудничество гарантират преследването на общностните интереси и затвърждаването на наднационализма като функциониращ интеграционен подход в рамките на следвоенна Европа.

Обединението на различни по своята политическа история и култура държави е своеобразно предизвикателство поради разминаванията в готовността за прехвърляне на суверенни права към наднационалните институции. Още в първите години от съществуването на първата интеграционна общност – Европейската общност за въглища и стомана, се наблюдава ясно разграничение между проевропейски настроените държави, желаещи да задълбочат интеграцията отвъд икономическите сфери, и скептично настроените страни, в които надделяват националистическите настроения, свързани с нежеланието за отдаването на суверенитет в чувствителни области като сигурност и отбрана⁴. Проваленият

---

¹ Чакалоф, К. М. Ф., 2000, „Изграждането на Обединена Европа“, второ издание, София, Кама.

² Goff, J., 2005, 'The Birth of Europe', Oxford, Blackwell.

³ Delanty, G., 1995, 'Inventing Europe: Idea, identity, Reality', Macmillan, Basingstoke

⁴ Spruyt, H., 1994, 'The Sovereign State and its Competitors', Princeton University Press

опит за създаване на Европейска политическа общност от 1954 г. поставя началото на поредицата неуспешни усилия за установяване на по-интензивна интеграция с политическа насоченост⁵. Но отвъд това нежелание, европейските държави съумяват да поддържат динамиката на интеграционното развитие, като задълбочават взаимоотношенията си в икономическите процеси. Създаването на Европейската икономическа общност през 50-те години на миналия век, изграждането на единния европейски пазар и неговото функциониране, формирането на икономически и валутен съюз между държавите членки – всички тези постижения на европейската интеграция показват нейното логическо разгръщане и доказват екзистенциалното ѝ значение за развитието както на общностното цяло, така и на отделните страни.

Въпреки тези последователни „стъпки“⁶, които представят в реални измерения ползите от обединяване на националните интереси в услуга на общия просперитет, първоначалните импулси за изграждане и надграждане на Обединена Европа все по-слабо намират отзвук, както сред политическите лидери, така и сред населението на отделните европейски страни⁷. Интеграционната инерция губи своята динамика и дискредитира значимостта на обединението. Необходимостта от съществуването на Европейския съюз се сблъсква с крайното разбиране против т. нар. „чудовищна“ бюрокрация, неефективни общностни мерки и обезличаване на националните интереси. Поредицата от кризи, през които преминава ЕС, поставят на карта бъдещето му, което е несигурно и белязано от националистически настроения вътре в държавите членки, които все по-отчетливо заличават изначалните идеали на бащите основатели и техните каузи⁸. За утвърдително противопоставяне на тези антиевропейски течения е нужно връщане към корените на европейската идея и тяхната обединителна сила с цел преодоляване на демократичния дефицит и гарантиране на сигурност, стабилност и солидарност в рамките на единна Европа.

Евроскептицизмът – „познат“ отговор на съвременните кризи

Теоретично съдържание на термина „евроскептицизъм“

Терминът „евроскептицизъм“ се появява все по-често в европейския политически дискурс, носейки със себе си негативна конотация и чувство

---

⁵ Pryce, R., 1987, 'The Dynamics of European Union', Croom Helm, London

⁶ Schumann, R., 1950.

⁷ Fligstein, N., 2008, 'Euro-Clash: The EU, European Identity and the future of Europe', Oxford University Press.

⁸ Loth, W., 2001, 'Crises and Compromises: The European Project', Nomos, Baden Baden.

на дълбоко вкоренена несигурност в „европейския проект“⁹. Различните проявления на евроскептицизма намират отражение в различни перспективи¹⁰. От една страна, той е израз на скептичното отношение към цялостния процес на европейската интеграция и се проявява в ограниченото участие или напълно изключване от някои интеграционни процеси в рамките на ЕС – напр. Шенгенското пространство, еврозоната и др. От друга страна, евроскептицизмът черпи своята сила от несъгласието на държавите членки с провежданите общностни политики, които не съумяват ефективно да решат надвисналите проблеми – напр. бежанската криза, икономическата криза. Негативното отношение към разширяването на ЕС също е разновидност на евроскептицизма, което е присъщо на по-старите страни членки, изградили и успешно „отвоювали“ „крепостта Европа“¹¹.

В теоретичните анализи на понятието „евроскептицизъм“ се открояват няколко разновидности, които биват класифицирани спрямо степента на неодобрение към ЕС като цялостно съществуваща концепция или към определени аспекти от функционирането му¹²:

- 1) икономически евроскептицизъм – икономически неизгодното и нерентабилно участие в интеграционните процеси;
- 2) суверенен евроскептицизъм – отказ от отдаване на допълнителни правомощия, целящи задълбочаване на интеграцията отвъд икономическите ѝ измерения и навлизане в чисто политико-държавнически дела;
- 3) демократичен евроскептицизъм – отдалечаване на европейските граждани от ЕС поради институционалното несъвършенство на Съюза;
- 4) социално-политически евроскептицизъм – недостатъчна социална насоченост на ЕС.

Друг поглед върху подвидовете на евроскептицизма излагат Пол Тагарт от университета в Джорджтаун и Алекс Шчербак от Европейския институт в Съсекс, които в своите научни трудове¹³ обособяват две подтечения на течението „евроскептицизъм“. Т. нар. „твърд евроскептицизъм“ се базира на крайно неодобрение към Европейския съюз и категорично нежелание за задълбочаване на интеграцията, дори излизане от всички

⁹ Szczerbiak, A. & Taggart, P., 2008, 'Opposing Europe: The Comparative Party Politics of Euroscepticism, Comparative and Theoretical Perspectives', UK, Oxford University Press.

¹⁰ Димитров, Б., 2011, „Теория и практика на евроскептицизма“, „Геополитика“, брой 1, 2011.

¹¹ Arato, K. & Kaniok P., 2009, 'Euroscepticism and European Integration', Zagreb, Croatia, Political Science Research Centre

¹² Sorensen, C., 2007, 'Euroscepticism: A Conceptual analysis and a longitudinal, cross-country examination of public scepticism towards the European Union', Working Papers, UK, Sussex European Institute

¹³ Szczerbiak, A. & Taggart, P., 2008, 'The Comparative party politics of Euroscepticism in contemporary Europe', UK, Oxford University Press, ed. Opposing Europe

форми на сътрудничество, които противоречат на националните интереси на конкретната държава (Szczerbiak & Taggart, 2008). По-умерен според тях е т.нар. „мек евроскептицизъм“, който не отхвърля напълно евроинтеграционните процеси и наднационалността на ЕС, а не одобрява само част от провежданите политики.

Изборите за ЕП – огледало на обществения евроскептицизъм

Отвъд чисто концептуалните контури, в които се развива и разгръща евроскептицизма, действителното му проявление е ясно отчетливо и забележимо както в политическата конюнктура, така и в нагласите на населението в държавите членки¹⁴. Изборите за Европейски парламент през май 2014 г. белязаха значителен ръст на отчетливо евроскептични партии, получили солидна обществена подкрепа сред избирателите. Резултатите от вота засвидетелстваха недоволството сред европейците, породено от недоверието към проекта „Европейски съюз“¹⁵. Евроскептичните партии от различни държави членки (УКIP във Великобритания, Националният фронт във Франция, Датската народна партия, Алтернатива за Германия) спечелиха гласоподавателите в страните си по произход със сходна реторика: антиимигрански призови, твърда антиевропейска позиция, връщане на правомощия от институциите на ЕС обратно към националните компетенции поради недемократичното функциониране на бюрократичния наднационален европейски апарат¹⁶. Евроскептичните политически фракции, пряко избрани от гражданите на държавите членки, образуват своеобразен „споен космос“, в който гравитират крайни настроения и дръзки решения в разрез с балансирания и компромисен дух на ЕС. В контекста на кризите, които раздират вътрешно и външно ЕС, евроскептицизмът ще набира все по-голяма популярност със своята популистка реторика, в която се припознават все повече европейци и за които единственото спасение за Европа пред лицето на кризите е „ренационализирането“¹⁷.

Статистическите проучвания като показател за тенденциите в гражданските нагласи към ЕС

През последните години ставаме свидетели на европеизацията на широк спектър от политики¹⁸, като в същото време на нивото на отдел-

¹⁴ Katz, R., 2008, 'Euroscepticism in Parliament: A Comparative Analysis of the European and National Parliaments', UK, Oxford University Press.

¹⁵ Методиев, К., 2014, „Европейските елити и евроскептичния вот“, „Геополитика“, брой 2.

¹⁶ Moravcsik, A., 2001, 'Despotism in Brussels? Misreading the European Union', Council on Foreign Relations

¹⁷ Rozes, St., 2005, 'La Renationalisation du debat europeen. Liege, Belgique', 'Gallimard', брой 5.

¹⁸ Кръстев, И., 2015, „Как да се избегне разпадането на Европа?“, „Либерален поглед“.

ните държави се наблюдава появата на подновени национални чувства. Според редица статистически проучвания (Gallup International, 2015; Open Society Foundation, 2015) гражданите из цяла Европа започват да се чувстват все по-разочаровани от ЕС. Бежанската криза показва на всички реалния пейзаж на европейското единство. Вижда се как се променят очертанията на понятия като солидарност и граници, които започват да губят от първоначалния си идеален заряд. Бежанците ясно демонстрираха разклатената вяра¹⁹ на европейците в политическите им институции и на национално, и на наднационално ниво.

Проучвания на статистическата агенция Gallup International от есента на 2015 г. нагледно показват постепенния спад на доверието във функционирането на европейските институции сред гражданите на някои от държавите членки. Тази тенденция може да бъде наблюдавана закономерно през последните години на кризи и трудноразрешими вътреобщностни проблеми. Общественото доверие се колебае и варира в различните страни, но ниското процентно отношение на вяра в институциите на ЕС и техния принос към общия „интелигентен, приобщаващ и устойчив растеж“ дава основание да се твърди за „балканизация“ на Европа, т. е. разпокъсване и разминаване между вижданията в държавите членки. Вместо по-задълбочена интеграция или частично засилено сътрудничество, изглежда, че Европейският съюз е обречен да попадне в процес на „дезинтеграция“, която да фрагментира неговата структура и да доведе до фатален край.

Статистическите проучвания на Евробарометър (2015) също дават стабилна основа за изчерпателен анализ на протичащите социално-икономически процеси вътре в ЕС, както и за нагласите на обществата към различни аспекти от функционирането на ЕС и легитимността му. В публикувания през декември 2015 г. доклад²⁰ са представени детайлни съпоставителни анализи на публичните настроения сред гражданите на ЕС. Забелязва се повишаване на негативната нагласа на европейците към Съюза (напр. Естония, Германия, Чехия), както и на по-скоро неутралната позиция спрямо случващото се в границите на ЕС (напр. Малта, Литва, Латвия). Доверието в ЕС спада драстично с цели 8%, но въпреки това гражданите на държавите членки изпитват по-голямо доверие в наднационалните общностни институции, отколкото към националните такива. Проведените проучвания потвърждават твърдението за постоянстващ и засилващ се евроскептицизъм. За 41% от европейците бъдещето на ЕС е неясно и негативно, което е с 5% по-висок резултат от последните социологически изследвания от предходните месеци, а на места процентните диспропорции възлизат на 14% в Германия и 13% в Нидерландия.

¹⁹ Смилов, Д., 2015, Криза на доверието, „Либерален поглед“, брой 3

²⁰ Eurobarometer, 2015, Standard Eurobarometer 84, Autumn 2015 - Public Opinion in the European Union, Brussels, Belgium

Евроскептицизмът е породен от неовладените имиграционни и бежански потоци, които застрашават безопасността на континента, а некатегоричното решаване на икономическата криза създава нови предпоставки за нарушаване на стабилността и растежа на Съюза. На фона на преобладаващите евроскептични вълни и „капсуловането“ в националните държави, все още еврооптимизмът доминира, макар и загубил доста от властовите си позиции. От действията на европейските лидери както на национално, така и на общностно ниво зависи дали евроскептицизмът ще вземе значителен превес и ще се превърне във водещ „лайтмотив“ на интеграционните процеси и в други държави членки.

Случаят с Германия – „алтернативата“ на „отворените граници“

Германия е наричана „мотор на европейската интеграция“ – тя винаги е черпила своята мощ както от икономическата си стабилност, така и от политическата прозорливост и далновидност на своите лидери. Решителността, с която ФРГ, а по-късно и обединена Германия, „задвижават колелото“ на европейската интеграция, доминира и тласка обществения живот напред. От Конрад Аденауер, през Лудвиг Ерхард, Хелмут Шмит и Хелмут Кол Германия запазва своето водачество, което е белязано от проевропейски дух и желание за по-нататъшна интеграция²¹. Този доминиращ еврооптимизъм среща отведен удар от тежките кризи, през които преминава ЕС в последните години и чиито решения са трудноприложими и временно стабилизиращи. Появата на евроскептични партии не подминава Германия, в следствие на което се оформя силна фракция, критикуваща водените от канцлера Ангела Меркел политики както на национално, така и на общностно равнище.

„Алтернатива за Германия“ е дяснопопулистка партия, сформирана по време на еврокризата и набираща все по-широка подкрепа в контекста на бежанската криза²², като към момента се ползва с общественото доверие на повече от 12% от гражданите. Нарастващата ѝ популярност се проследява постъпателно в последните години – партията изпраща в ЕП 7 свои представители след изборите през 2014 г., а на местните избори през ранната пролет на 2016 г. успява да спечели ръководните позиции в половината от общо 16 федерални провинции.

В отговор на водената от Меркел политика на „отворените граници“ антиимигрантските вълни „заливат“ голяма част от немското общество, която е недоволна от крайнолибералните мерки на своя канцлер. Това предпоставя увеличеното влияние на крайните националистически

²¹ Чакалоф, М. Ф. К., 2000, „Изграждането на Обединена Европа“, Второ издание, Кама

²² Греслер, Бернд, „Как германците наказаха Меркел“, Дойче Веле България, 14 март 2016 - <http://www.dw.com/bg/как-германците-наказаха-меркел/a-19115288>

партии като ПЕГИДА, които се обявяват против мултикултурализма, културната алиенация и разминаването на националната идентичност²³. Въпреки постепенното „завземане“ на все по-водеща роля в политическия и обществен живот на Германия, тези евроскептични партии не са определяни от анализаторите като екстремистки или неонацистски, а като логично отражение на процесите и в други европейски страни.

Франция – на „фронт“-а срещу интеграцията

Идеята за Обединена Европа в днешния ѝ вид е дело на „бащите основатели“ – французите Жан Моне и Робер Шуман, които оценяват следвоенната ситуация в Европа като предпоставка за изграждане на вътреконтинентален съюз. Целите на обединението били стабилизация първоначално в социално-икономическия живот на европейските страни, а след логичното разгръщане на функционалистическата интеграция²⁴ – и консолидиране на политическия живот в единен наднационален институционален апарат. Франция упорито преследва интересите както на своята нация, така и на общността, задвижвайки напред все по-тясното икономическо обединение между държавите членки (безспорен е френският принос за осъществяването на единния пазар и икономическия и паричен съюз). Едновременно с това Франция не приема отдаването на суверенитет в полза на създаването на все по-тесен политически съюз. Иницирианият от френските лидери проект за европейска политическа общност става жертва на своите създатели в началото на 50-те години на миналия век. Политиката на Дьо Гол през следващото десетилетие, нератифицирането на Конституцията за Европа в началото на новото хилядолетие са доказателства за френската съпротива срещу излизане извън границите на прагматичната икономическа интеграция.

Позицията за запазването на националния суверенитет и гарантирането на френската национална идентичност намират израз в крайнодясната партия „Национален фронт“, която води началото си още от 1972 г. с основател Жан-Мари льо Пен. Националистическата партия бележи редица върхове и спадове²⁵, но съумява да устои на пораженията и да привлече наново избиратели. След 2011 г. начело на партията застава дъщерята на създателя ѝ – Марин льо Пен, която омекотява ксенофобската реторика и развива етатистка политическа платформа.²⁶

²³ Radikale Rechte, The Economist, 27th February 2016 - <http://www.economist.com/news/europe/21693636-after-falling-years-xenophobic-extremism-germany-rise-radikale-rechte>

²⁴ Nelsen, B. & Stubb, A., 2003, 'Reading on the Theory and Practice of European Integration - A working peace', David Mitrany, Palgrave Macmillan

²⁵ Mayer, N., 2013, 'From Jean-Marie to Marine Le Pen: Electoral Change on the Far Right', Parliamentary Affairs, UK, Oxford University Press.

²⁶ 'The resistible rise of Marine Le Pen', The Economist, 14 March 2015 - <http://www.economist.com/news/leaders/21646205-frances-mainstream-parties-must-do-more-counter-far-right-national-front-resistible>

Успехите на партията от 2014 г., които ѝ донасят силно влияние в националния парламент, обаче не биват повторени по време на втория тур на местните избори от края на 2015 г. Въпреки това, сред френското население остава като доминиращо чувство страхът от терористични заплахи особено след парижките атентати, бежанската криза и културното претопяване. Крайнонационалистическата партия се обявява както срещу задълбочената евроинтеграция на континентално ниво, така и срещу глобализацията в по-мощни измерения. Реториката на Мариньо Пен ще продължава да привлича „патриоти, които вярват, че нацията представлява най-защитеното място за французите“, противопоставящи се на „мондиалистите, които са привърженици на разтварянето на Франция и френския народ в една световна магма“²⁷.

Полша – където правото и справедливостта на ЕС се срещат с „Право и справедливост“

Полша бе наричана „отличник на ЕС“ в периода на икономическата и финансова криза, но ореолът ѝ на еврооптимистичен играч в европейските дела избледня и от икономически стабилна и зачитаща ценностите на Съюза държава се превърна в съмнително авторитарна държава, действаща отвъд принципите на ЕС²⁸. Спечелилата изборите през есента на 2015 г. управляваща партия „Право и справедливост“ е крайно консервативна и открито изразява своя евроскептицизъм. Чрез пропагандната си реторика срещу имиграционната политика на ЕС, твърдото нежелание за присъединяване към еврозоната и капсулирането на страната в рамките на национално-религиозното самосъзнание, „Право и справедливост“ успява да достигне нужния праг на изборите и да управлява самостоятелно. Пълната свобода за действие, с която полският народ „възнагради“ партията, обаче се оказа инструмент за прокарване на неправомерни действия, обслужващи вътрепартийния кръг и целящи отдалечаване на Полша от общността²⁹. Предприетите мерки срещу начина на назначаване на съдиите в конституционните съдилища и намесата в медийното право са в директен разрез с общностното право. Това доведе до дискусиите за започването на безпрецедентна процедура, ръководена от ЕК, която да оцени доколко политическият елит на Полша нарушава принципите на върховенство на правото и доколко това застрашава демократичните ценности на Съюза, върху които е основан.

²⁷ Front's National's Marine Le Pen: 'This is a split between the globalists and the patriots', The Guardian, 14 March 2015 - <http://www.theguardian.com/world/video/2015/dec/14/front-national-marine-le-pen-this-split-between-globalists-and-patriots-france>

²⁸ Kelemen, R. D. & Orenstein, M. A., 2016, 'Europe's Autocracy Problem. Polish Democracy's Final Days?', Foreign Affairs, issue: 1.

²⁹ Марини, А., „Евроскептицизъм, маскиран като патриотизъм, в дебата за Полша“, EU Inside, 26 .01. 2016 г. - <http://www.euinside.eu/bg/news/eurosepticism-masked-as-patriotism-or-1-0-for-pro-europeans>

BrEXIT <-> BREMAIN – това е въпросът

Обединеното кралство става част от Европейската икономическа общност през далечната 1973 г. по време на първото ѝ разширяване. Включването на Великобритания в общностния живот е белязано с редица перипетии. Франция, в лицето на Шарл дьо Гол, блокира исканията за включване към ЕИО на два пъти, но след смяната в ръководните позиции във Франция, Великобритания получава шанса да стане част от „малката“ Обединена Европа. Вследствие на настъпилата „евроскелероза“ през 70-те години на XX век и петролната криза, Обединеното кралство заплаща висока цена за участието си в този „ексклузивен клуб от държави“³⁰. През 1975 г. се свиква референдум, който да реши бъдещето на Великобритания в ЕИО само две години след нейното присъединяване. Въпреки трудностите, пред които са изправени, поданиците на английската корона заявяват твърдо своята подкрепа за продължаване на членството (67% „за“ при 65% избирателна активност).

След тази изразителна проява на принадлежност към ценностите на Обединена Европа, отношенията между Великобритания и останалите държави членки нетрайно се стабилизират. Следват години на дълги преговори за отстъпки спрямо Кралството при управлението на Маргарет Тачър, които по-скоро го поставят в „островна“ изолация от „континенталния“ интеграционен живот³¹. Управлението на Тони Блеър донася „полъх на разведряване“ и проевропейските настроения отново доминират сред британците³², които обаче биват сериозно контрирани с избирането на Дейвид Камерън за министър-председател. По време на своята предизборна кампания той обещава на своите потенциални избиратели реформиране на ЕС в защита на Лондонското сити и съкращаване на социалните придобивки за имигрантите. След спечелването на изборите Камерън спази своите обещания и започна широко обсъждане както в пределите на страната си, така и в брюкселските кулоари. Исканията на министър-председателя, известни като „4-те точки“³³, породиха ожесточени дебати по време на срещите на най-високо равнище в Европейския съвет, но след дълги часове на преговори и компромиси, Камерън успя да договори условията за оставане на Великобритания в Съюза. Референдумът е насрочен за края на юни 2016 г., а Камерън ще пледира в защита на членството на страната си в ЕС, защото загубите за двете страни при евентуално излизане биха били съществени и дълго-

³⁰ Велева - Евтимова, М., 2005, „История на европейската интеграция“, София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.

³¹ Wall, S., 2008, 'A Stranger in Europe: Britain and the EU from Thatcher to Blair', UK, Oxford University Press

³² Шопов, В., 2015, „Британският евроскептицизъм: Опит за възвръщане на националната държава“, Списание „Дипломация“, брой 9, електронно издание

³³ David Cameron's Letter to Donald Tusk: A New Settlement for the United Kingdom in a Reformed European Union, 10 November 2015.

трайни³⁴. Дали партията на Найджъл Фарадж ще успее да активизира антиевропейските нагласи във Великобритания със своята екстремистко-националистическа пропаганда, или британците ще загърбят евро-скептицизма си и отявнената си национална гордост в името на просперитета на целия Европейски съюз, е въпрос на медийни кампании, ясна преценка на ползите и загубите от членството и желанието им да вземат своето бъдеще в свои ръце чрез отиване до урните и рационално гласуване.

Еврооптимизмът – къде вирее този „застрашен вид“

Европейските интеграционни процеси се разгръщат с течение на десетилетия и обхващат все по-широк кръг от области в социално-икономическия живот на държавите членки, като привличат нови страни към общностната архитектура на Обединена Европа. Ползите от присъединяването към Европейските общности, а по-късно и към Европейския съюз, имат различни измерения, вариращи от икономическа стабилност, гарантиране на четирите свободи на движение, „настигане“ на развитите европейски страни и „сближаване“ с тях във всеки аспект на предоставените компетентности на ЕС³⁵.

Въпреки разрастващите се центробежни сили, които се надигат вътре в общността, проевропейското успява да устои на предизвикателствата на времето и да докаже своята валидност. Еврооптимизмът е особено отчетлив в последно присъединилите се държави. Според проведени социологически изследвания на Gallup International на въпроса „Ако утре има референдум с въпрос дали вашата страна трябва да остане част от ЕС, как бихте гласували?“ 85% от анкетиранияте в Румъния отговарят „за“ продължаване на членството, в България ситуацията е сходна – само 3% разлика надолу (Gallup International, 2016). В Испания и Ирландия в защита на членството се обявяват около 80% от запитаните граждани.³⁶

Показателен е фактът, че именно страните членки, които са основни бенефициенти по регионалната политика, застават твърдо зад Европейския съюз като икономически и политически проект. Директните ползи за развитието на страните стимулира гражданите да подкрепят европейската идея, защото в контекста на глобализацията и все по-силния икономически натиск изоставящите региони, а дори и целите страни, са изправени пред опасността да изпадат в изолация и криза, ако не раз-

³⁴ Why the Government believes that voting to remain in the European Union is the best decision for the UK, 2016, HM Government.

³⁵ Cichowski, R. A., 2000, 'Western Dreams, Eastern Realities: Support for the European Union in Central and Eastern Europe', Comparative Political Studies, issue: 33.

³⁶ „Българите одобряват ЕС, но не искат еврото“, Дневник, електронен формат, 7 януари 2016 г. - http://www.dnevnik.bg/bulgaria/2016/01/07/2681358_bulgarite_odobriavats_es_no_ne_iskat_evroto/

читат на помощта на структурните фондове и политиките на Съюза за приобщаване и развитие.

Пробуждане“ на еврооптимизма и „приспиване“ на евроскептицизма

Първоначалните мотиви за сформирването на интеграционна общност след Втората световна война в Западна Европа, отворена към всички останали европейски държави, с течение на времето губят своята убедителност. Постигнат е мир след терора на войната, икономиката на континента се стабилизира и достига нови нива на своето развитие. Изначалните импулси за обединение намират своето проявление, но резултатите започват да се приемат за даденост³⁷. Еврооптимизмът отстъпва пред надигащите се вълни на възродения национализъм, който се противопоставя на общностните политики и продължаващото задълбочаване на интеграцията в ЕС. Скептицизмът се простира от Великобритания в навечерието на референдума относно членството в Съюза, през Вишеградската четворка и най-вече Унгария, в която Виктор Орбан насажда усещането за „готвена“ война³⁸ от страна на ЕС спрямо родината му, до Гърция и управляващата партия СИРИЗА, която се обявява против европейската бюрокрация и отнемането на допълнителни правомощия. Във време на трудности и изпитания в глобален план е необходимо Европа да бъде единна и обединена в своите действия, за да се справи успешно с насрещните предизвикателства и да запази своята цялост. Опасността от фрагментация на Обединена Европа трябва да бъде парирана, защото националните държави са „живи и жизнеспособни“³⁹ и са в състояние да разрушат градения с десетилетия европейски проект.

Икономическата криза и бежанската криза засилиха кризата на доверието у европейските граждани, които все повече подкрепят действията на националните си лидери, противостоящи на европейските ценности и принципи⁴⁰. Все още има региони на Стария континент, където доминира еврооптимизмът, където смисълът на обединението не е загубил от изначалната си притегателна сила. България и Румъния като част от европейското семейство, Западните Балкани като кандидат-

³⁷ Huhtanen, T., 'What future for the EU? Beyond pessimism and denial', Brussels, Belgium, Willfried Martens Centre for European Studies, 22nd 2016 - <http://www.martenscentre.eu/blog/what-future-eu-beyond-pessimism-and-denial>

³⁸ Novak, B., 'The many faces of Euroscepticism in Hungary and Central Europe', The Budapest Beacon, 23rd May 2014 - <http://budapestbeacon.com/politics/many-faces-euroscepticism-hungary-central-europe/8251>

³⁹ Hoffmann, Stanley, 1966, 'Obstinate or Obsolete? The Fate of the Nation State and the Case of Western Europe', Daedalus, issue: 95.

⁴⁰ Trenz, Hans-Jorg & Wilde, Pieter de, 2009, 'Denouncing European Integration: Euroscepticism as reactive identity formation', Arena Working Papers.

членове поддържат жива проевропейската идея, защото чрез нейната реализация се гарантира тяхното проспериращо бъдеще. Европа трябва да заговори убедително и в един глас⁴¹, за да вдъхне тази надежда и у останалите държави членки, които са загубили вяра в смисъла на европейския проект и го набеждават в неуместност⁴² и източник на амортизация. Само чрез решителни съгласувани действия, които да противостоят и превъзмогнат насрещните трудности, Европейският съюз ще възвърне своето място не само на глобалната сцена като силен икономически и политически актьор, но ще „пробуди от дълбокия сън“ проевропейската позитивна нагласа у всеки европеец, който вярва във и разбира Нашата Европа.

Библиография

1. Велева-Евтимова, М., 2005, „История на европейската интеграция“, София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.
2. Димитров, Б., 2011, „Теория и практика на евроскептицизма“, „Геополитика“, брой 1, 2011.
3. Кръстев, И., 2015, „Как да се избегне разпадането на Европа?“, „Либерален поглед“.
4. Методиев, К., 2014, „Европейските елити и евроскептичният вот“, „Геополитика“, брой 2.
5. Смилов, Д., 2015, „Криза на доверието“, „Либерален поглед“, брой 3.
6. Чакалоф, К. М. Ф., 2000, „Изграждането на Обединена Европа“, Второ издание, София, Кама.
7. Шопов, В., 2015, „Британският евроскептицизъм: Опит за възраждане на националната държава“, списание „Дипломатия“, брой 9, електронно издание
8. Arato, K. & Kaniok P., 2009, 'Euroscepticism and European Integration', Zagreb, Croatia, Political Science Research Centre.
9. Cichowski, R. A., 2000, 'Western Dreams, Eastern Realities: Support for the European Union in Central and Eastern Europe', Comparative Political Studies, issue: 33
10. David Cameron's Letter to Donald Tusk: A New Settlement for the United Kingdom in a Reformed European Union, 10 November 2015.
11. Delanty, G., 1995, 'Inventing Europe: Idea, identity, Reality', Macmillan, Basingstoke
12. Eurobarometer, 2015, Standard Eurobarometer 84, Autumn 2015 - Public Opinion in the European Union, Brussels, Belgium

---

⁴¹ Trauner, F., 'The integrative power of the threat of disintegration', Politheor, European Policy Network, 3rd February 2016 - <http://politheor.net/the-integrative-power-of-the-threat-of-disintegration>

⁴² Friedman, G., 'The EU is increasingly unreliable and unpredictable', Euractiv, 15th January 2016 - <http://www.euractiv.com/section/europe-s-east/interview/george-friedman-the-eu-is-increasingly-unreliable-and-unpredictable>

13. Fligstein, N., 2008, 'Euro-Clash: The EU, European Identity and the future of Europe', Oxford University Press.
14. Goff, J., 2005, 'The Birth of Europe', Oxford, Blackwell
15. Hoffmann, Stanley, 1966, 'Obstinate or Obsolete? The Fate of the Nation State and the Case of Western Europe', Daedalus, issue: 95“.
16. Katz, R., 2008, 'Euro-scepticism in Parliament: A Comparative Analysis of the European and National Parliaments', UK, Oxford University Press.
17. Kelemen, R. D. & Orenstein, M. A., 2016, 'Europe's Autocracy Problem. Polish Democracy's Final Days?', Foreign Affairs, issue: 1“.
18. Loth, W., 2001, 'Crises and Compromises: The European Project', Nomos, Baden Baden
19. Mayer, N., 2013, 'From Jean-Marie to Marine Le Pen: Electoral Change on the Far Right', Parliamentary Affairs, UK, Oxford University Press.
20. Moravcsik, A., 2001, 'Despotism in Brussels? Misreading the European Union', Council on Foreign Relations.
21. Nelsen, B. & Stubb, A., 2003, 'Reading on the Theory and Practice of European Integration - A working peace', David Mitrany, Palgrave Macmillan.
22. Pryce, R., 1987, 'The Dynamics of European Union', Croom Helm, London.
23. Rozes, St., 2005, 'La Renationalisation du debat europeen', Liege, Belgique, 'Gallimard', брой 5
24. Schumann, R., 1950.
25. Sorensen, C., 2007, 'Euro-scepticism: A Conceptual analysis and a longitudinal, cross-country examination of public scepticism towards the European Union', Working Papers, UK, Sussex European Institute.
26. Spruyt, H., 1994, 'The Sovereign State and its Competitors', Princeton University Press.
27. Szczerbiak, A. & Taggart, P., 2008, 'Opposing Europe: The Comparative Party Politics of Euro-scepticism, Comparative and Theoretical Perspectives', UK, Oxford University Press.
28. Trezn, Hans-Jorg & Wilde, Pieter de, 2009, 'Denouncing European Intregation: Euro-scepticism as reactive identity formation', Arena Working Papers.
29. Wall, S., 2008, 'A Stranger in Europe: Britain and the EU from Thatcher to Blair', UK, Oxford University Press.
30. Why the Government believes that voting to remain in the European Union is the best decision for the UK, 2016, HM Government.
31. Българите одобряват ЕС, но не искат еврото, Дневник, електронен формат, 7 януари 2016 - http://www.dnevnik.bg/bulgaria/2016/01/07/2681358_bulgarity_odobriavats_es_no_ne_iskat_evroto
32. Греслер, Бернд, „Как германците наказаха Меркел“, Дойче Веле България, 14 март 2016 - <http://www.dw.com/bg/как-германците-наказаха-меркел/a-19115288>
33. Марини, А., „Евроскептицизъм маскиран като патриотизъм в дебата за Полша“, EU Inside, 26 януари 2016 г. - <http://www.euinside.eu/bg/news/euroscepticism-masked-as-patriotism-or-1-0-for-pro-europeans>

34. Front's National's Marine Le Pen: 'This is a split between the globalists and the patriots', The Guardian, 14 March 2015 - <http://www.theguardian.com/world/video/2015/dec/14/front-national-marine-le-pen-this-split-between-globalists-and-patriots-france>
35. Huhtanen, T., 'What future for the EU? Beyond pessimism and denial', Brussels, Belgium, Willfried Martens Centre for European Studies, 2016 - <http://www.martenscentre.eu/blog/what-future-eu-beyond-pessimism-and-denial>
36. Novak, B., 'The many faces of Euroscepticism in Hungary and Central Europe', the Budapest Beacon, 23rd May 2014 - <http://budapestbeacon.com/politics/many-faces-euroscepticism-hungary-central-europe/8251>
37. 'The resistible rise of Marine Le Pen', The Economist, 14 March 2015 - <http://www.economist.com/news/leaders/21646205-frances-mainstream-parties-must-do-more-counter-far-right-national-front-resistible>
38. 'Radikale Rechte', The Economist, 27th February 2016 - <http://www.economist.com/news/europe/21693636-after-falling-years-xenophobic-extremism-germany-rise-radikale-rechte>

Миграция на крайнодясното към стъпалата на властта

Ралена Герасимова

Цели на доклада

Докладът има за цел да проучи причините за възхода на крайнодесните партии в политическото пространство в страните от Европейския съюз, с фокус върху страните от Западна Европа, в контекста на актуалните събития в европейските общества. Ще се оцени влиянието на бежанската криза, имиграцията и реакцията на „традиционните“ партии в овладяването на тези проблеми. В проучването ще бъдат по-подробно изследвани резултатите от изборите за Европейски парламент през 2014 г., както и разликите в политическите партии, характеризиращи се като крайнодесни. Докладът ще се опита да даде отговор на следните въпроси: Кои партии са крайнодесни? Какви са главните цели, които се стремят да постигат тези партии? Защо стават все по-популярни и какво е значението им?

Дефиниране на крайнодясното

Редно е да започнем с дефиницията за крайнодясно, която ще използваме в това проучване. Терминът „крайнодясно“ има различни значения в европейската и в американската политика. В САЩ се използва за назоваването на партии, които клонят към екстремен консерватизъм, характеризират се с крайно противопоставяне на социализма и комунизма и се стремят към радикална институционална, политическа и обществена промяна.

В Европа с този термин се обозначават най-често десните партии, възникнали през 70-те години на ХХ век. Това поле обхваща множество и крайно разнообразни по своето естество партии. Погледите върху дефиницията на крайнодесните партии в Европа са разнообразни: някои автори твърдят, че тези партии имат сходни черти и характеристики¹,

¹ Klaus von Beyme, 'Right-Wing Extremism in Post-War Europe', West European Politics 11/2, April 1998, p. 6; Wolfgang Kowalsky, Wolfgang Schröder, 'Rechtsextremismus. Einführung und Forschungsbilanz', Opladen: Westdeutscher Verlag, 1994, p. 187

други, че всяка партия носи строго индивидуални черти, базирани на спецификите на политическите системи във всяка страна².

Според Дейвид Арт, професор по сравнителна политика, терминът обхваща всяка политическа партия, доброволно сдружение или извънпарламентарно движение, което се разграничава от т.нар. мейнстрийм десни партии (централно-дясно).³

Крайнодесните партии в страните от Европейския съюз имат и сериозни разлики помежду си. Въпреки това изследователи като Тери Гивънс⁴ обобщават някои техни общи характеристики. Една от тях е свързана с антиимигрантските им възгледи, включващи по-строг контрол върху миграцията и промяна на системата за социални помощи, която следва да обслужва само част от гражданите (изключвайки имигрантите) или да дава преференции на база националност – т.нар. “welfare chauvinism” – идея, станала популярна сред крайнодесните партии на страни с висок процент на имигранти като Франция (Национален фронт), Австрия (Партия на свободата на Австрия), Дания (Партия на прогреса) и др.

За разлика от десните в САЩ, европейските десни нямат за цел да променят политическата и институционална система, а действат именно в нейните рамки, макар и чувствайки се като аутсайдери⁵. Те не желаят да установят фашизъм или нацизъм на мястото на демокрацията, но са крайно критични към начина, по който тя функционира в момента. В основата на идеологията им стои идеята за хомогенна нация, вижданятията им обаче често клонят към етнокрация вместо демокрация.⁶

Хронология на възникването на крайнодесните партии

Важно е да се обърне внимание на периода, в който възникват масово крайнодесните партии в Европа. Най-общо може да се каже, че това са 70-те и 80-те години на XX век: 1972 г. – Партия на прогреса в Дания, 1972 г. – Национален фронт във Франция, 1978 г. – Фламандски блок в Белгия, 1989 г. – Северна лига в Италия.⁷

---

² Frank J. Buijs, Jaap van Donselaar, ‘Extreme-rechts’, Den Haag: Leids Instituutvoor Sociaal Wetenschappelijk Onderzoen, 1994, p. 30.

³ Art, David, ‘Inside the Radical Right: The Development of Anti-Immigrant Parties in Western Europe’, Cambridge University Press, 2011.

⁴ Givens, Terri E, ‘Voting Radical Right in Western Europe’, Cambridge: Cambridge University Press, 2005, p. 20.

⁵ Givens, Terri E., ‘Voting Radical Right in Western Europe. Cambridge: Cambridge University Press’, 2005.

⁶ Minkenberg, Michael, ‘The Renewal of the Radical Right: Between Modernity and Anti-modernity’, 2000.

⁷ Shyy, Wei, ‘A Political Chronology of Europe’, Routledge, 2001.

Идеологията на новите крайнодесни партии в Европа е насочена както към икономическите, така и към чисто социални аспекти. През 70-те години на миналия век Европа изпада в криза, провокирана от страните от ОПЕК. В някои страни като Франция това съвпада с голяма имигрантска вълна, най-вече от мюсюлмански страни. Предвид лошото икономическо състояние на страната това води до високо равнище на безработица сред имигрантската прослойка.⁸ Междувременно френската държава изоставя модела на асимилация и го замества с този на мултикултурализма. Започват да се инвестират държавни средства в издаване на вестници, създаване на медии и образование на малцинствени езици; имигрантите са насърчавани да запазват собствената си култура и традиции.⁹

През 80-те години на миналия век, обаче, се реализира икономически растеж и нарастване на доходите на гражданите, особено в страни, където държавата провежда неолиберална политика, както прави Тачър във Великобритания. Установяването на единен пазар, основаващ се на четирите свободи на движение (стоки, услуги, капитали и работници) в рамките на Европейския съюз допълнително дава тласък на икономиката. В обществото се появяват опасения, че именно тези модели застрашават националното самосъзнание.

В днешно време опасенията на гражданите не са много по-различни. Несъмнено, най-големият проблем, „подхранващ“ крайнодесните партии, е бежанската криза.¹⁰

Крайнодесните партии в европейските страни с установени партийни системи предлагат алтернатива. Те обещава да разрешават проблеми, с които традиционните партии не се занимават, тъй като противоречат на принципа им за стремеж към баланс и стремеж към „средния“ избирател¹¹.

Нова алтернатива... за какво?

Десните партии се различават във всяка отделна страна, но действат на сходен принцип. Най-общо те се възползват от недостатъците на демокрацията и нерешените ѝ проблеми.

Десните партии представят управляващите политически партии като корумпирани и работещи в чужд интерес; неспособни, но и нежелаещи да направят смели действия, за да решат наболели проблеми в общество-

⁸ Richard, Jean-Luc, 'Unemployment Among Young People of Foreign Origin in France: Ways of Measuring Discrimination', *Revue européenne de migrations internationales*, 2000, p. 104.

⁹ Димитров, Томас, „Политически нюанси в крайнодесния спектър - www.marginalia.bg, юли 2014.

¹⁰ Yilmaz, Ferruh, 'Right-wing hegemony and immigration: How the populist far-right achieved hegemony through the immigration debate in Europe', Sage Publications, 2012.

¹¹ Димитров, Томас, „Политически нюанси в крайнодесния спектър - www.marginalia.bg, юли 2014.

то. Затова крайнодясното се явява като *алтернатива* на политическото статукво, необременено от лоялност към европейските ценности, от политическа коректност и готово, по свои думи, на действие.¹²

Често (и с право) тези партии биват обвинявани в нереалистични популистки призиви с цел печелене на гласове. Но крайнодясното в своята същност е основано на реални проблеми на съвременните европейски общества. То представлява *симптом*, че либералните демокрации не бива да продължават да „замитат под килима“ тези проблеми, а трябва възможно най-бързо да намерят решение. Десните партии са реакция, отговор на тези проблеми, но не са тяхно решение. Те твърдят, че се борят срещу несправедливото социално разделение (на привилегирани имигранти и непривилегировано местно население), но всъщност го задълбочават, макар и с разменени полюси. Разривът в обществото и социалната нехомогенност са най-добрият коз на десните партии в привличането на гласове.

Не може с лека ръка да се отрекат обвиненията на крайнодесните партии по отношение на начина на функциониране на либералните демокрации. В обществото битуват настроения, че днешните управляващи не могат да изпълняват основната функция на една държава: *да опазват обществения ред и да гарантират сигурността на гражданите си*. Бежанската криза, разбира се, е пряко свързана с този проблем.¹³ Липсваше ефективно решение на европейско ниво и всяка страна в ЕС провеждаше своя собствена политика по въпроса. Това доведе до следната ситуация – от една страна, огромният миграционен натиск накара някои държави да затворят границите и да откажат да приемат бежанци, а от другата страна е политиката на Германия на “отворени граници”. Неуспехът на Съюза да произведе навременно решение, обединяващо тези различни интереси на страните членки, доведе до загуба на легитимността му като инструмент за разрешаване на проблеми на наднационално ниво. В страни, силно засегнати от бежанската криза като Швеция, подкрепата за ЕС рязко спада – през есента на 2015 г. 59% от шведските граждани заявяват, че ЕС им носи ползи, докато през април 2016 г. този процент е 39%.¹⁴

В страни като Германия пък в началото на кризата политиката на “отворени граници” бе сравнително популярна сред германското населе-

---

¹² Langenbacher, Nora; Schellenberg, Britta, 'Is Europe on the „right“ path? Right - wing extremism and right-wing populism in Europe', Friedrich-Ebert-Stiftung, 2011.

¹³ Трима от всеки пет българи смятат бежанците за опасни за националната сигурност, според изследване на Sova Harris по поръчка на Института за икономика и международни отношения и фондация „Фридрих Еберт“.

¹⁴ Strong, Bob, 'Swedish support for EU membership plummets amid refugee crisis - poll' - <https://www.rt.com/news/340038-sweden-eu-refugees-poll>, 2016.

ние (през септември 2015 г. 59% не изразяват притеснения, че в страната навлизат прекалено много бежанци¹⁵). През февруари 2016 г. вече 81% от германците определят ситуацията като „излязла от контрол”.¹⁶ Последните резултати, разбира се, са най-вероятно силно повлияни от събитията в Кьолн в навечерието на новогодишната нощ, които допринесоха значително за популярността на крайнодесните партии. Реакцията на управляващите, полицията и медиите придаде известна легитимност на твърденията на десните партии не само за привилегирания статут на бежанците, но и за нещо още по-важно. Действията на традиционните партии бяха видени като престъпващи именно нормите на демократичното общество, от чиито ценности те черпеха легитимност за решенията си относно бежанската криза.

Това подкопа сериозно доверието в институциите на либералната държава¹⁷, но и постави във фокуса на внимание темата за демократичния дефицит в съвременните европейски общества, за съществуването на който може да съдим от почти всички проучвания на общественото мнение в повечето държави от ЕС относно темата „бежанци”. Резултатите от проучванията традиционно се различават от провежданата от държавата политика. Този феномен можем да обясним с теорията на Шантал Муф¹⁸ за парадоксалния характер на съвременните демокрации. Те съчетават в себе си две противоречащи си традиции – демократичната традиция, свързана с равенството, тъждеството между управляващи и управлявани и народния суверенитет, и либералната традиция, конституирана от защита на човешките права, върховенство на правото и зачитане на индивидуалната свобода. Демократичният дефицит в случая произтича от това, че в една либерална демокрация са поставени ограничения върху упражняването на суверенитета на народа – той може да го прави само доколкото не нарушава дадена „рамка” от ценности (като зачитане на човешките права), които не подлежат на оспорване. Някои либерали¹⁹ пък защитават идеята, че „демократията по същество [е] средство, утилитарен механизъм за гарантиране на вътрешен мир и лична свобода”, който е полезен, стига да не застрашава либералните институции, но застраши ли ги – следва да бъде изоставен.

В контекста на бежанската криза следва да се обърне внимание и на въпроса за мултикултурализма, който е твърдо отхвърлян от крайно-

---

¹⁵ Данни на ARD-DeutschlandTrend.

¹⁶ Данни на ARD-DeutschlandTrend.

¹⁷ За това може да съдим от поредицата протести след събитията в Кьолн и публичната критика по действията на институциите. В Германия се наблюдават и други интересни явления малко след новогодишните атаки като ръст в продажбата на лютив спрей, сълзотворен газ и оръжия, според производители като Verband Deutscher Büchsenmacher è Waffenfachhändler VDB.

¹⁸ Муф, Шантал, „Демократическият парадокс“, „Изток-Запад“, 2013 г.

¹⁹ Hayek, Friedrich, 'The road to Serfdom', London, 1944, p. 52

десните партии и сочен като източник на много от обществените проблеми. Тези твърдения отново са симптом на недоволството на обществото за неуспеха на мултикултурния модел, който имаше за цел да създаде балансирано общество.²⁰ „Интеграцията“ на имигрантското население е недостатъчна, защото тя успява да произведе второ, трето поколение европейски граждани, пред които липсват образователни и професионални перспективи за развитие, които се считат за аутсайдери в европейското общество. Те се чувстват до такава степен откъснати от него, че не им пречи да му вредят – започвайки често с дребни престъпления, понякога стигайки до масови, кървави терористични актове. Тук е ролята на фундаменталния ислям, който „вдъхва“ смисъл на едно изгубено поколение, разкъсано между две национални идентичности, но нехарактеризиращо се с нито една от тях. Трудно е да се направи оценка на този феномен и да се определи дали е изключението или нормата. Показателно обаче е, че Салах Абдеслам – единият от парижките атентатори – се укрива от полицията с помощта на нерадикализирани граждани на станалия печално известен брюкселски квартал “Моленбек”.

Тук трябва да се отбележи и пагубното влияние, което може да има антиислямистката и антиимигрантска реторика на крайнодясното. Когато само констатира (реално или не) проблеми, без да предлага адекватни решения, тя е безполезна, но когато го прави, използвайки език на омразата – тя е опасна и вредна, защото само допринася за още по-дълбока изолация на споменатите социални групи в обществото.

Кризите на съвременните европейски общества

Според проф. Франк Декер (2006), преподавател в Института по политически науки и социология в Бон, проблемите на съвременните демокрации са свързани с три кризи, които се наблюдават в повечето европейски общества – криза на разпределението и достъпа, криза на политическото представителство и криза на идентичността.²¹

Първата криза обхваща тези фрагменти от обществото, които се усещат оцетени от настоящите социално-икономически условия – тези, които „губят“ при политика на отворена, глобална икономика, но „печелят“ при политика на протекционизъм и закрила и подпомагане (включително под формата на социални помощи), основана на националността като основен белег. Затова и основният електорат на крайнодесните партии в Западна Европа са бедните и работническата класа, с тенденции за включване и на средната класа. Това са хората, които най-силно се усещат

²⁰ Повече за провала на мултикултурния модел и защо той не проработва в европейските общества вж. Malik, Kenan, 'The Failure of Multiculturalism' - www.foreignaffairs.com, 2015.

²¹ Декер, Франк, 'Die populistische Herausforderung. Theoretische und ländervergleichende Perspektiven', in: Frank Decker (Hrsg.): Populismus in Europa, Bonn 2006

заплашени от имиграцията; от една страна, от риска да загубят работата си и да бъдат изместени от по-евтина работна ръка, и от друга – те са най-зависимата от социалните помощи част от обществото и чувстват недоволство, когато тези средства биват разпределяни и към имигрантското население. В някои случаи, особено в скандинавските страни и във Великобритания този електорат доскоро е гласувал за леви партии; вече в неговите очи те са изчерпали легитимност да разрешават проблеми и са преминали към онази група от партии, които защитават своите, а не публичните икономически интереси (Декер, 2006).

Това ни насочва и към втората криза – тази на политическото представителство. Крайнодесните партии се представят като истинския „глас на народа“ и обвиняват управляващите партии в непрозрачност, защитаване на чужди интереси, елитизъм и често призовават за повече пряка демокрация и по-малко парламентаризъм. Тези две точки се забелязват и в наименованията на партиите – Швейцарска *народна* партия, Шведски *демократи*, Германска национална *демократична* партия. За разлика от фашистките и нацистките партии от началото на ХХ век, крайнодесните партии от ХХІ век работят в рамките на демократичното управление и твърдят, че гласът на хората остават нечути, тъй като сегашните форми на демокрация не функционират добре и достатъчно справедливо.

Третата криза – тази на идентичността – е породена от главната характеристика на модерните европейски общества – постоянната експоненциална промяна. Тя е приветствана от една част от обществото, но за друга, поради по-трудната им адаптация, е трудно смилаема и често директно отхвърляна. Крайнодесните партии се възползват, като пропагандират за придържане към концепции като нация, народ – не просто каквито и да е, а хомогенни. Целта е изключването от обществото на всичко чуждо, като този термин има различни значения в различните държави (мюсюлмани, имигранти на Запад; понякога включва и еврейското население; в Източна Европа – ромското население, хомосексуалните и прочее), защото чуждото е носител на промяна, а заедно с нея и на коренно нови проблеми.

Евроскептичен съюз²²

Резултатите от изборите за Европейския парламент през 2014 г. бяха своеобразен феномен. Партията на европейските консерватори и реформисти стана трета политическа сила в Европарламента и си спечели 22 нови места (76 спрямо 54 в Европейския парламент в периода 2009-2014 г.).²³ Призивът на Марин льо Пен за управление „от французите,

²² Заглавието е на The Economist: 'The Eurosceptic Union', май 2014.

²³ Elections results - www.europarl.europa.eu/elections2014-results/en/election-results-2014.html

за французите и с французите”, иронично напомнящ на гетисбъргското обръщение на президента Линкълн, а не от „чужди комисари от Брюксел” очевидно е имал своя ефект – партията на Националния фронт спечели много от гласовете на изборите във Франция, а заедно с тях 24 места в Европейския парламент.

Във Великобритания партията UKIP, ръководена Найджъл Фараж, бе първата партия, различна от традиционно редуващите се в управлението Лейбъристка и Консервативна партии, спечелила първо място на избори от 1906 г. насам. Датската народна партия постигна успех, сравним с този на Националния фронт във Франция, с резултат от 24% от гласовете. Не навсякъде обаче националистическите партии имаха успех на изборите. В Нидерландия например Партията на свободата успя да вземе само едно евродепутатско място.

Интересното при изборите за Европейски парламент бе, че крайнодесните партии постигнаха неочаквано високи резултати, от каквито бяха твърде далеч на националните избори или пък изобщо не успяха да повторят след това. Класически пример е UKIP, която на парламентарните избори през 2015 г. успя да си спечели само едно място. На втория тур от местните избори във Франция през декември 2015 г. Националният фронт не спечели в нито един регион, въпреки че на първи водеше убедително в шест региона.

Изборите за Европейски парламент се оказаха изключително благоприятна почва за евроскептицизма. Докато на национално ниво средно-статистическият избирател все още се колебае между традиционните партии и новите десни, то на европейско ниво евроскептичните партии предложиха на гражданите панацея за много проблеми, за които лесно биха могли да бъдат обвинени Европейският съюз и политиката му (най-вече тази на свободата на движение) – безработица, прекалено много имигранти, икономическа стагнация. Въпреки различията между самите крайнодесни партии, влезли в Европейския парламент (които са разгледани по-нататък в този доклад), антиевропейските настроения са отличителна обща черта. Анализ на британския вестник *Mirror*²⁴ на изказванията на 9-те най-влиятелни десни партии в Европа²⁵ показва, че „най-мразеният” субект от европейските крайнодесни партии е Европейският съюз, класирайки го преди имигрантите и исляма.

Освен това профила на евроскептичния избирател е далеч по-широк от този на привърженика на крайнодясното (не бива да слагаме знак на

²⁴ Stevenson, David, 'Who do the far-right hate the most?', <http://www.mirror.co.uk/news/ampp3d/who-far-right-hate-most-4937240>, 2015

²⁵ Вж. Stevenson, David, <http://www.mirror.co.uk/news/ampp3d/far-right-most-powerful-europe-4927430>, 2015

равенство между двата термина); на избори за ЕП идеологията на десните партии се радва на популярност и сред леки и умерени евроскептици, които са против отдаването на много национален суверенитет, против разширяването на Съюза и т.н. На национални избори тези гласоподаватели спокойно биха могли да подкрепят леви, зелени или други партии, без това да предизвиква противоречие. Но е факт, че сред гражданите на Европейския съюз има споделено усещане на недоверие в начина на функциониране на Съюза – само 40% вярват на Европейския съюз, като в някои страни членки процентите са много по-ниски (Кипър - 23%, Гърция - 26%, Великобритания - 29%, Австрия и Франция - 32%).²⁶

Трябва да се отбележи, че повечето европейци вярват, че Европейският съюз сам по себе си носи позитиви – 58% смятат, че страната им не би имала по-добро бъдеще извън Съюза.²⁷ Повечето крайнодесни партии се възползват от недоверието на гражданите в работата на институциите – процес, който въпреки неуморните опити на Комисията ЕС да бъде доближен до гражданите, все още изглежда крайно далечен, неефективен, непрозрачен и чисто и просто неразбираем. Гражданите са недоволни от идеята неизбирани чиновници да диктуват националните политики в редица сфери; недоволни са от многото имигрираща работна ръка към по-богатите държави членки, която поставя под въпрос националната идентичност на страните.

Друг аспект, на който е важно да се обърне внимание, е, че изборите за Европейски парламент показаха много ясно разнообразието в десния политически спектър. Макар и обединени в една обща политическа група – тази на Европейските консерватори и реформисти, повечето партии представляват най-разнообразни възгледи и често имат противоречия. Найджъл Фараж, например, отказа да се коалира с Националния фронт на Марин льо Пен на изборите за Европейски парламент през 2014 г. Причините за това са различни и би била полезна съпоставка между две от най-популярните сред избирателите партии от крайнодесния спектър.

УКIP всъщност избягва да се характеризира като крайнодясна партия, а вместо това предпочита да се нарича „партия на народа” или либертарианска партия. Партията отхвърля етническият национализъм и подкрепя гражданския такъв, основаващ се на равенство и нексенофобски подход. Твърдят, че подкрепят интересите на обикновените хора за разлика от политическия елит (консерватори, либерали, либерални демократи), поставяйки фокуса върху „британското” и противопоставяйки се на ислямизирането на Великобритания.²⁸

---

²⁶ Данни на Евробарометър, Standart Eurobarometer, Spring wave, 2015.

²⁷ UKIP manifesto, April 2010.

²⁸ Shields, James, 'The extreme right in France: from Pétain to Le Pen', Routledge, 2007, p. 310.

Националният фронт във Франция пък е описван като авторитарна, националистическа и популистка партия.²⁹ Възгледите на партията относно сигурността и обществения ред често биват сравнявани с тези на „полицейска държава“. Неведнъж е имало обвинения в откровен расизъм: през 2012 г. основателят на партията Жан-Мари Льо Пен бе глобен 10 000 евро за оспорване на престъпления срещу човечеството, заради изказването си, че нацистката окупация на Франция (по време на която над 70 000 френски евреи са депортирани в концентрационните лагери) не е била „особено нехуманна“. Дъщерята на Льо Пен и нов ръководител на партията се опитва да се разграничи от тези изказвания, но все още Националният фронт продължава да изглежда далеч по-краен във възгледите си.

Европа – новият болен човек на света

Крайнодесните партии в Европа стават все по-популярни и все повече гласоподаватели им подаряват доверието си. Това означава само едно нещо – че Европа има все по-големи и все по-сериозни проблеми. Голяма част от тези проблеми са съществували с десетилетия, но все още не е твърде късно да им бъде намерено ефективно решение. Днешна Европа е фрагментирана, разединена, икономически нестабилна, неспособна да осигури на гражданите си сигурност и перспектива за развитие. Това, в което се провалиха либералните демокрации, бе предвидането на кризите и правилното и навременното им овладяване. В контекста на бежанската криза и високата миграция това доведе до усещане в гражданите, че държавата не изпълнява функциите си и не защитава върховните постижения на модерното европейско общество. Не бива да забравяме, обаче, именно кои са тези постижения – равенството, недискриминацията, върховенството на закона, свободата, дълготрайният мир; в техен контекст крайнодясното може да бъде една много добра диагноза за проблемите, но не и тяхно решение.

Използвани източници:

1. Димитров, Томас, „Политически нюанси в крайнодесния спектър“ - <http://www.marginalia.bg/analizi/politicheski-nyuansi-v-krajno-desniya-spektr-3/>, юли 2014.
2. Кръстева, Анна, „Призрактът на популизма броди из Европа“, в. „Труд“ - <http://www.trud.bg/Article.asp?ArticleId=4106610> 2014.
3. Кючуков, Любомир, „Влияние на бежанската криза върху българското общество и българската политика: страхове, но не омраза“, Friedrich Ebert Stiftung, април 2016.

---

²⁹ Изследването е проведено в рамките на курса 'История и теории на европейската интеграция' под ръководството на доц. д-р Мирела Велева

4. „Лавина от крайни партии заля Европа“ - <http://www.mediapool.bg/lavina-ot-kraini-partii-zalya-evropa-news220685.html>, 2014.
5. Муф, Шантал, „Демократическият парадокс“, „Изток-Запад“, 2013 г.
6. Тодорова, Ирена, „Радикални и мейнстрийм партии в новия Европарламент“ - <http://www.5corners.eu/2014/04/radikalni-partii/>, 2014.
7. Христова, Ваня, „Поражение на изборите за Марин льо Пен във Франция“, в. „Стандарт“ - http://www.standartnews.com/svyat-europe/porazhenie_za_marin_lyo_pen_na_izborite_vav_frantsiya-314245.html, 2015.
8. Art, David, 'Inside the Radical Right: The Development of Anti-Immigrant Parties in Western Europe', Cambridge University Press, 2011.
9. Decker, Frank, 'Die populistische Herausforderung. Theoretische und ländervergleichende Perspektiven', in: Frank Decker (Hrsg.): Populismus in Europa, Bonn 2006.
10. Elections results - www.europarl.europa.eu/elections2014-results/en/election-results-2014.html, 2014.
11. 'Encyclopedia of Politics: The Left and the Right', SAGE publications, 2005.
12. Frank J. Buijs, Jaap van Donselaar, 'Extreme-rechts', Den Haag: Leids Instituutvoor Sociaal Wetenschappelijk Onderzoen, 1994.
13. Givens, Terri E., 'Voting Radical Right in Western Europe', Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
14. Hayek, Friedrich, 'The road to Serfdom', London, 1944, p. 52.
15. Klaus von Beyme, 'Right-Wing Extremism in Post-War Europe', West European Politics 11/2, April 1998.
16. Langenbacher, Nora; Schellenberg, Britta, 'Is Europe on the 'right' path? Right - wing extremism and right-wing populism in Europe', Friedrich-Ebert-Stiftung, 2011.
17. Malik, Kenan, 'The Failure of Multiculturalism' - <https://www.foreignaffairs.com/articles/western-europe/failure-multiculturalism>, 2015.
18. Minkenberg, Michael, 'The Renewal of the Radical Right: Between Modernity and Anti-modernity', 2000.
19. Mudde, Cas, 'The ideology of the extreme right', Manchester New York New York: Manchester University Press, 2002.
20. Mudde, Cas, 'Populist radical right parties in Europe', Cambridge, 2007.
21. Richard, Jean-Luc, 'Unemployment Among Young People of Foreign Origin in France: Ways of Measuring Discrimination', Revue européenne de migrations internationales, 2000.
22. Shields, James, 'The extreme right in France: from Pétain to Le Pen', Routledge, 2007.
23. Shyy, Wei, 'A Political Chronology of Europe', Routledge, 2001.
24. Standart Eurobarometer 83. Public Opinion in the European Union, European Commission, Spring 2015.
25. Stevenson, David, 'Who do the far-right hate the most?' - <http://www.mirror.co.uk/news/ampp3d/who-far-right-hate-most-4937240>, 2015.

26. Strong, Bob, 'Swedish support for EU membership plummets amid refugee crisis - poll' - <https://www.rt.com/news/340038-sweden-eu-refugees-poll/>, 2016
27. The Eurosceptic Union, *The Economist*, 2014.
28. The rise of Europe's far right, *The Week* - <http://theweek.com/articles/576490/rise-europes-far-right>, 2015.
29. UKIP manifesto, April 2010.
30. Wolfgang Kowalsky, Wolfgang Schröder, 'Rechtsextremismus. Einführung und Forschungsbilanz', Opladen: Westdeutscher Verlag, 1994.
31. Yilmaz, Ferruh, 'Right-wing hegemony and immigration: How the populist far-right achieved hegemony through the immigration debate in Europe', Sage Publications, 2012.
32. Zappi, Sylvia, 'French Government Revives Assimilation Policy', Migration Policy Institute, 2003

Гражданските диалози - упражняват ли гражданите на ЕС своите права?

Десислава Филипова

След повече от 20 години гражданство на ЕС е постигнато много. Днес повече от всякога е нужно да се направи равностметка и в дебата за бъдещето на Европа да бъде чута думата на тези, които стоят в сърцето на европейския проект – гражданите.

Когато обмисляме как да включим гражданите във формирането на публичните политики в ЕС, не е желателно участието им предварително да се ограничава само до определен етап от процеса на вземане на решения. Подходът следва да бъде гъвкав, но е необходима организационна рамка (Кавръкова, Ванкова, Пампоров и Климентова, 2010).

Съгласно чл. 11 от Договора от Лисабон институциите на ЕС трябва да провеждат редовен диалог с гражданите и гражданското общество (Договор от Лисабон, 2009). Следователно принципът на демокрацията на участието е приложим за всички институции. Фактът, че Европейската комисията (ЕК) е инициатор на политиките и законодателството в ЕС, я прави основната институция за консултация, като чл. 11 препоръчва минималните стандарти за консултации на Комисията да включват и гражданските обсъждания.

При включването на гражданските обсъждания в европейския законодателен процес трябва да се има предвид следното: Хартата на основните права става задължителна с влизането в сила на Договора от Лисабон и следва да бъде прилагана във всички политики на ЕС. Тя регламентира традиционните и по-съвременните права и е своеобразна декларация на ценности; Договорът от Лисабон опростява структурата на ЕС, като премахва „стълбовете“ и дава ясно разграничаване между областите, в които ЕС има изключителни правомощия, в които правомощията му са споделени с държавите членки или в които ЕС има само спомагателна роля. Това разделение служи за ориентир дали гражданските обсъждания да бъдат организирани на европейско, национално или регионално ниво. Също така гражданите могат да участват в планирането

на редица дейности, например стратегията „Европа 2020“, 5-годишната работна програма на Комисията, нейната годишна работна програма, приоритетите на председателствата на Съвета и бюджетната процедура. Финансовата перспектива на ЕС за периода 2014 - 2020 г., например, представлява добра възможност за включване на гражданите (Захариева и Маркова, 2010).

Решенията, които са резултат от обсъжданията на гражданите, следва да бъдат включени по подходящ начин в съответните процеси на вземане на решения по избраните въпроси. За да може ЕС да оправдае очакванията на гражданите, тяхното участие и принос трябва да се осъществяват само в областите, където могат да дадат реален резултат, т.е. тези от правомощията на ЕС.

Определянето на бъдещите приоритети на ЕС е процес, често доминиран от експерти технократи и застъпници на интереси, които са склонни да игнорират глобални въпроси или такива, които попадат в обхвата на повече от една академична дисциплина (Кавръкова, Ванкова, Пампоров и Климентова, 2010). Включването на гражданите в този процес дава възможност за свежи идеи и нови начини за решаване на проблемите. Участието на гражданите в стратегически инициативи на Съюза и създаването на платформа, където те да изразяват своята позиция по въпроси, свързани с формирането на политиките на ЕС, е препоръчително за целите на бъдещото развитие на структурите на Съюза.

В началото на новото хилядолетие Европейската комисия предприема първи крачки в тази посока, като започва провеждането на граждански диалози с цел да се направи дебат с гражданите на местно равнище и да се обсъдят въпросите, които ги вълнуват, и предложенията им за по-добра Европа. ЕК разработва обществено достъпна система за консултиране с цел обхващане на гледните точки на широк кръг заинтересовани лица (Gramberger, 2001). Много от консултациите са технически и се отнасят до безспорни въпроси, така че няма смисъл от участието на гражданите в тях. Понякога обаче консултациите засягат противоречиви въпроси, за чието решаване гражданите могат да предложат конструктивен подход – независимо дали става въпрос за ГМО или използването на изкопаеми горива. Консултацията с гражданите може да бъде особено полезна по въпроси, свързани с регламентите и директивите, отнасящи се до спазването на гражданските права и защита на потребителя или до етични въпроси в научните изследвания и използването на новите технологии (Ганчева, 2012 г.).

Гражданските обсъждания следва да са част от изработването на европейските политики и да се превърнат в установен, надежден и активно използван механизъм за определяне, формулиране и изпълнение на политиките. Формулирането на процеса, в рамките на който те ще се прилагат, и посочването на техники, които да се използват, обаче

може да се определи единствено на базата на всеки отделен случай. Важното е да съществува набор от ръководни принципи за гражданско участие, които да бъдат свързани или да съществуват съвместно със стандартите за консултиране на Комисията. Въпреки полаганите усилия от страна на европейските структури и институции предстои да бъде извървян дълъг път, тъй като все още възникват проблеми, особено на местно равнище (Кавръкова, Ванкова, Пампоров и Климентова, 2010).

През 2012 г. се провеждат две мащабни инициативи, които дават възможност на европейските граждани да изразят мнението си по въпроси, свързани с упражняването на техните права и развитието на ЕС в посока по-висока удовлетвореност на гражданите, като по този начин участват активно във формирането на политиките на ЕС. Проведените онлайн обществена консултация относно гражданството на ЕС (в периода май - септември 2012 г.) и граждански диалози с Европейската комисия дават гласност на европейските граждани по важни за общността теми (Европейска комисия, 2013).

Следващата част от настоящия доклад има за цел да представи като пример получените в една такава обществена консултация отговори и да анализира и обобщи констатациите от проведените през 2012 г. граждански диалози, довели до издаването на доклада за гражданството на ЕС през 2013 г. и подпомогнали развитието на бъдещата структура на Европейския съюз.

Следва да се отбележи, че 2013 г. е Европейска година на гражданите. Година, в която гражданите заемат централно място в дневния ред на ЕС. В онлайн обществената консултация те посочват, че изключително много държат на своите права като граждани на ЕС и заявяват желанието си за създаването на „истинско европейско пространство“, в което да могат да живеят, работят, да се движат, учат и пазаруват, без да се сблъскват с бюрокрация или дискриминация (Европейска комисия, 2013).

Залегнало преди 20 години в Договорите за Европейския съюз, гражданството на ЕС, съгласно законодателството на Съюза, дава конкретни права на всички граждани на неговите държави членки. Те имат правото да се движат и живеят свободно на територията на ЕС; да не бъдат дискриминирани въз основа на своята националност; да гласуват и участват като кандидати в местни избори и в изборите за Европейски парламент независимо от местожителството си в ЕС; разполагат с правото извън Съюза да получават съдействие от посолството или консулството на друга държава от ЕС, ако тяхната държава не е представена, при същите условия като гражданите на тази държава от ЕС; да отправят петиции до Европейския парламент; да отнасят въпроси до Европейския омбудсман и да се обръщат към институциите на ЕС; имат правото да организират или подкрепят заедно с други граждани на ЕС

гражданска инициатива, настояваща за ново законодателство на ЕС (Хартата на основните права на Европейския съюз, 2007).

В процеса на упражняване на своите граждански права, европейските граждани се сблъскват с проблеми, чието решение би подобрило тяхната цялостна удовлетвореност от начина на функциониране на Европейския съюз (Европейска комисия, 2013). В проведените онлайн обществена консултация и граждански диалози с ЕК европейските граждани изразяват своята позиция и дават препоръки за развитието на структурите на ЕС, като по този начин се насърчава участието им във формирането на публичните политики в ЕС.

Според статистически данни повече от 80% от европейските граждани са се възползвали от правото си на свободно движение в ЕС, като най-голям процент от тях са във възрастов диапазон между 18 и 45 години. От друга страна, близо 50% от гражданите на ЕС са пребивавали в страна от Съюза, различна от тази, на която са граждани (Евростат, 2014). Това означава, че огромна част от населението на Европейския съюз в активна възраст пътува из останалите страни - членки на общността, а близо половината европейски граждани са (били) жители на друга държава членка през определен етап от живота си. Ето защо допитването до именно тези граждани на ЕС относно проблемите, които те изпитват във връзка с упражняване на правото си на свободно движение в рамките на Съюза, се оказва изключително полезно за формирането на бъдещите политики на ЕС в това отношение. След проведените граждански диалози във връзка със свободното движение европейските граждани предлагат насърчаването на единен формат за издаване на европейски документи на някой от официалните езици на страните от ЕС. Алтернативна идея на европейските граждани е издаването на обща карта за самоличност на ЕС (Европейска комисия, 2013). Несъмнено, подобни промени максимално биха оптимизирали процеса на преминаване през граничен контрол в рамките на Европейския съюз и съответно биха улеснили процеса на свободно движение в ЕС. Сред предложенията, получени в онлайн обществената консултация, е оказването на по-добро съдействие на гражданите на мястото на пристигане в друга държава членка. Една такава промяна би спомогнала за по-бързото им ориентиране в новата социална действителност. Ценни предложения, които гражданите дават, са създаването на онлайн инструмент за обмен на най-добри практики с други граждани (Европейска комисия, 2013). Подобна практика би насърчила по-добрата информираност за това към кого да се обърнат гражданите, когато възникне проблем по време на техния престой в друга държава от ЕС. Провеждането на граждански диалози представлява първата крачка към решаването на основните проблеми и неудобства, с които гражданите на ЕС се сблъскват, упражнявайки правото си на свободно движение; проблеми, чието решение би повишило цялостната им удовлетвореност от начина на функциониране на общността.

В качеството си на физически лица европейските граждани изразяват своята позиция за развитието на структурите на ЕС относно защитата на деца, уязвими възрастни и жертви на престъпление в границите на ЕС.

Около 73% от гражданите на Европейския съюз подкрепят идеята, че предоставената защита на деца и уязвими възрастни трябва да се прилага във всяка държава от ЕС (Европейска комисия, 2013). Основен аргумент би могъл да бъде фактът, че всички хора следва да бъдат третирани еднакво като граждани на една общност, следователно е приоритетно важно права и защита да се предоставят на всички граждани на Съюза, независимо от държавата, в която пребивават. Приблизително същият процент европейски граждани смятат, че хората, станали жертви на престъпление в ЕС, трябва да могат да получат финансово обезщетение за претърпените вреди, без значение къде живеят (Европейска комисия, 2013). Темата за защита на уязвими граждани и жертви на насилие е една от най-чувствителните и същевременно противоречиви в проведените обществени консултации. Според официални изявления на ЕК следва да се измине дълъг път за подобряване на удовлетвореността на европейските граждани в тази посока.

Гражданите на ЕС в ролята си на потребители в рамките на Съюза изразяват нуждата от по-добра информираност и защита за онлайн потребителите (Европейска комисия, 2013). Подобна промяна в политиките и законодателството на ЕС би насърчила развитието на вътрешния пазар и несъмнено би била предпоставка за развитието на онлайн търговията в рамките на ЕС. Друга мярка за насърчаване на онлайн търговията е подобряването на услугите за доставки при онлайн покупки от друга държава в ЕС и предоставянето на възможност за използване на всякаква банкова или кредитна карта от ЕС за онлайн пазаруване. Въвеждането на реформи в тази посока би повишило удовлетвореността на европейските граждани от участието им в онлайн търговията, като в крайна сметка по този начин ще се насърчи развитието на вътрешния пазар и цялостната икономика на Съюза. Не на последно място, следва да се обърне внимание на необходимостта за европейските граждани от по-лесно получаване на правна защита относно търговски сделки. Решение по този въпрос би могло да е повишаването на прага на европейската процедура за искове с малък материален интерес (Ганчева, 2012).

Образованието и заетостта са основни въпроси при формирането на публичните политики на ЕС. Ето защо, за да се постигне максимална удовлетвореност на европейските граждани от процеса им на обучение и работа в която и да е държава - членка на Съюза, следва да се реформират структурите на ЕС по тези въпроси с активното участие на гражданите при назоваването на проблемните точки и формулирането на идеи, които да доведат до надеждни решения.

Според статистически данни, повече от 40% от гражданите на ЕС са учили и в момента се обучават в друга държава - членка на Съюза. Сравнително същият процент европейски граждани са работили на постоянна или временна заетост в държава от ЕС, различна от тази, на която са граждани, като най-голям процент от тях са във възрастов диапазон между 23 и 49 години (Евростат, 2015).

По време на обществената консултация настоящи или бивши студенти, граждани на Съюза, съобщават за трудности при признаването на преминатия период на обучение в друга държава от ЕС (Европейска комисия, 2013). Несъмнено бюрокрацията би могла да бъде посочена като основен проблем в образователната сфера в ЕС. Например, изискването да се предоставят преводи на официални документи и кратките срокове за подаване на съответната информация от страна на студентите представляват трудност за огромен брой млади хора, които са решили да продължат образованието си в друга страна членка. Намирането на съответните решения в тази посока би насърчило до голяма степен младежката мобилност с образователна цел в ЕС.

Обръщайки поглед към въпроса със заетостта, може да се твърди, че повече от половината европейските граждани са търсили работа в друга страна от Съюза (Евростат, 2015). Почти всеки четвърти посочва, че е срещал трудности, опитвайки се да намери работа в публичния сектор в друга държава от ЕС. Европейските граждани отбелязват като основен проблем, чието решение е належащо, липсата на информация и непрозрачните процедури по наемане във всяка държава членка (Европейска комисия, 2013). Подобни пречки за европейските граждани в процеса на осъществяване на трудова заетост в рамките на Съюза накърняват правилното функциониране на структурите на общността и с помощта на гражданите при формулиране на публични политики, следва да бъдат преодоляни.

Европейските граждани посочват като друг проблемен фактор несигурността от начина на изчисляване на данъците в друга страна от ЕС и в държавата им на произход. Подобен проблем несъмнено има отражение върху икономическото положение на гражданите на общността. Мнението на гражданите на ЕС по тези въпроси е от първостепенна важност за изграждането на надеждни и общественополезни политики. Те изказват своята загриженост относно различията в заплащането и рисковете да получат по-нископлатена работа в страната на произход, ако работят известно време в чужбина. Не на последно място, основен проблем за европейските граждани представлява достъпът до обществено осигуряване (Европейска комисия, 2013). Създава се неотложна необходимост от реформиране на досегашните практики с цел развитието на структурите на ЕС в тази посока и повишаване на удовлетвореността на гражданите от възможността да се възползват от правото си да работят във всяка държава - членка на Съюза.

Друг належащ въпрос при реформирането на европейските структури и институции е спазването на демократичните принципи в рамките на общността (Гергана Паси, 2014). В проведените граждански диалози с ЕК европейските граждани изразяват своята позиция относно наличието на демократично общество в ЕС. Повечето хора посочват, че основният начин да изразят своето мнение по теми, свързани с ЕС, е като участват в изборите за Европейски парламент в своята държава (Европейска комисия, 2013). Създаването на политическа програма за подобряване на ежедневието на гражданите на ЕС или за укрепване на европейската икономиката несъмнено би мотивирала избирателна активност на гражданите, особено в изборите за Европейски парламент.

В онлайн обществената консултация европейските граждани посочват, че държат мнението им за реформиране на функционирането на европейските институции и структури да бъде чуто. Те заявяват, че за да изразят гражданската си позиция, най-често биха участвали в изборите за Европейски парламент в собствената си държава или биха подписали или организирали европейска гражданска инициатива, за да поискат Европейската комисия да предложи законодателство по определен въпрос. Друга крачка, която гражданите на Съюза биха предприели, е да пишат до органи на ЕС, за да поставят въпрос, който ги вълнува (Европейска комисия, 2013). Това показва, че живеем в общност с добре развито гражданско общество, което се нуждае от платформа, където да може да изразява мнението и предложенията си за по-добра Европа. Активността на европейското гражданско общество е предпоставка за развитието на структурите на Съюза както в социален, така и в икономически и политически смисъл.

Понякога европейските граждани срещат трудности в желанието си да имат активна гражданска позиция. По време на гражданските диалози с ЕК те отправят предложения за преодоляване на съществуващите бариери за участието им в демократичния живот на общността. Съществена реформа в тази посока би могло да бъде премахването на съществуващите национални правила, които отнемат правото на гражданите да гласуват в държавата им на произход, когато те пребивават в чужбина. Европейските граждани изразяват необходимостта от предоставяне на повече и по-добра информация за техните избирателни права и насърчават развитието на електронното гласуване (Европейска комисия, 2013). Тези насоки от страна на гражданите, с цел максимална прозрачност на избирателните процеси в ЕС, стоят в основата на формулирането на публични политики за изграждане на едно по-демократично общество.

Според участвалите в обществената консултация, гражданството на ЕС означава преди всичко чувство на принадлежност към Европейския съюз. Голяма част от хората в общността свързват гражданството на ЕС с общи ценности и обща история (Мизов 2011). Следователно

европейските граждани осъзнават ролята си като активни участници в живота на общността и в политическия живот.

Позицията на европейските граждани относно развитието на Европейския съюз в близкото бъдеще и в какъв Европейски съюз те биха искали да живеят през 2020 г. е категорична. Основните теми, които европейските граждани открояват, включват постигане на напредък в политическата и икономическата интеграция, насърчаване на развитието на социален съюз с установени общи социални политики, борба срещу дискриминацията и неравенствата и изграждане на проспериращ Съюз. Не на последно място, се набляга на значението на гражданството на ЕС и на необходимостта да се повиши осведомеността и прилагането на определени права (Европейска комисия, 2013).

Препоръките, направени от гражданите, участващи в обществената консултация, показват, че гражданите имат мотивация и интерес за участие в процеса на вземане на решения. С развитието на ЕС гражданите все по-често призовават за повече информация за това как биха могли да бъдат въввлечени в решаването на европейски въпроси, за да могат да се възползват от тези възможности. Също така те виждат своята роля във всички етапи от процеса – от началния етап на определяне на приоритетите до планиране изпълнението на политиките. Несъмнено, приносът в правенето на публични политики е прекалено важен, за да бъде монопол само на вземащите решения (Кавръкова, Ванкова, Пампоров и Климентова, 2010). Както някои от участниците в гражданските диалози подчертават, медиите и гражданското общество трябва да бъдат включени по-активно в скъсяването на дистанцията между политиката и гражданите (Европейска комисия, 2013). Съществуват множество форми на участие чрез интернет, които са изключително подходящи за това. Прозрачността на процеса и възможността на гражданите да проследяват изпълнението на своите препоръки са изключително важни за тяхната мотивация. Дали чрез механизъм за обмен на информация, или чрез самите институции на ЕС, гражданите трябва да знаят какво се случва с препоръките, които са дали. От друга страна, експерти и професионалисти в областта на демокрацията призовават за определена степен на институционализиране на участието на гражданите и един по-стратегически подход към него (Кавръкова, Ванкова, Пампоров и Климентова, 2010).

Ето защо през 2013 г. се осъществява Европейска година на гражданите, която представлява инициатива на Европейската комисия, имаща за цел да повиши осведомеността на гражданите за техните права като граждани на ЕС, да повиши информираността им за това как могат да се възползват от правата и политиките на ЕС (Европейска комисия, 2013). Инициативата цели да стимулира активното гражданско участие в процеса на създаване на политиките на ЕС и да насърчи широк дебат

за въздействието и потенциала на правата на ЕС, на гражданството и на развитието на ЕС като цяло.

Включването на гражданите в процеса на определянето на бъдещите приоритети на ЕС стимулира развитието на гражданското общество в Съюза и представлява нов начин за идентифициране и решаване на проблемите в общността. Участието на гражданите в стратегически инициативи на Съюза и създаването на платформа, където те да изразяват своята позиция по въпроси, свързани с формирането на политиките на ЕС, може да се окаже най-печелившият подход за бъдещето развитие на Съюза.

Използвана литература:

1. Ганчева В., 2012, „Европейски перспективи пред гражданското участие“ - http://www.omda.bg/public/institut/vyara_gancheva/euro_uchastie/
2. Захариева Ю., Маркова Е., 2010, „Гражданското участие в решаването на европейските въпроси“, София, България, Институт Отворено Общество.
3. Кавръкова А., Ванкова З., Пампоров А. и Климентова Б., 2010, „Гражданското участие в решаването на европейските въпроси“, София, България: Институт Отворено Общество.
4. Мизов М., 2011, „Европейски ценности и европейско гражданство“, София, България: Фондация „Жан Жорес“, Фондация „Солидарно Общество“.
5. Паси Г., 2014, „Европейско гражданство - права и достъп до информация“ - <http://www.gerganapassy.eu>
6. European Commission, 2013, 'Europeans Have Their Say', Retrieved from: <http://ec.europa.eu/justice/citizen/files>
7. Eurostat, 2015, 'EU Working Force Survey', Retrieved from : <http://ec.europa.eu/eurostat/statistics>
8. Gramberger M., 2001, 'Citizens as Partners: Handbook on Information, Consultation and Public Participation in Policy-making', Paris, France : OECD.

Българските (о)позиции по украинската криза¹

*Валентина Манукян, Васил Николов,
Димитър Мичев, Лора Йорданова,
Мария Йорданова, Мила Венова, Яна Трайкова*

“Ако ви е нужен пример за това как външната политика на ЕС се прави на момента или за това как претенциите на ЕС, че има обща политика на отбрана, причиняват проблеми, погледнете Украйна.”

Борис Джонсън, консервативен политик, бивш кмет на Лондон²

Външната политика на отделните държави членки все още се намира в техните собствени компетенции, като националните правителства имат суверенитет при вземането на решения в тази област. Държавите - членки на Европейския съюз, имат обща ценностна рамка и общи интереси, които ги обединяват в отношенията им с външни за ЕС страни. Този факт прави възможно съществуването на общата външна политика и политика за сигурност (ОВППС) на Европейския съюз. ОВППС се различава от останалите политики на ЕС по това, че при вземането на решения по нея не се изисква делегиране на суверенитет и компетенции от страна на държавите към европейските институции. Решенията се вземат с единодушие и нямат силата на закон, но все пак са със задължителен характер. Измежду инструментите за осъществяването на тази политика са общите стратегии, определящи целите и средствата, с които Европейският съюз ще си служи при прилагане на общата външна политика, общата позиция, която изразява отношението спрямо възникнала ситуация, без да предлага конкретни мерки за решаването ѝ. Страните членки с а длъжни да съобразят политиките си с нея, като идеята е да се постигне по-добра координация между тях, като същевременно съгласуват позициите си на междуправителствено равнище. Трябва да се на-

¹ Изследването е проведено в рамките на курса „История и теории на европейската интеграция“ под ръководството на доц. д-р Мирела Велева.

² Дневник, 9 май 2016 г.

прави забележката обаче, че ОВППС няма статута на реална външна политика, илюстрация на което са фактите за структурите и институционалната ѝ уредба. Характеристиките на ОВППС се разминават очевидно с тези на традиционната външна политика. Поради тези причини би следвало да направим извода, че за Европейския съюз е трудно да се реализира като значима политическа сила в света, която да бъде призната и в рамките на националните държави членки, и от трети страни.

Източното разширяване на Европейския съюз, започнало през 2004 г., не само добавя нови членове, което допълнително увеличава вече съществуващото разнообразие от интереси, но и приобщава държави с минало, твърде различно от това на по-опитните членки на Съюза. Страните от разширяването са на кръстопът между Западна Европа и Русия заради териториалното си разположение и принадлежността си към бившия Източен блок. Поради тази причина те все още не са определили ясно своите цели и интереси в рамките на ЕС. Затова и не могат да застанат плътно зад решенията му, нито успяват да се идентифицират с него.

Настоящото изследване има за цел да провери това твърдение чрез проследяване на българската позиция, съотнесена към тази на Европейския съюз, като си постави следния изследователски въпрос: Каква е българската позиция по кризата в Украйна и последователна и кохерентна ли е тя? Това означава позицията на страната, изразена от българския президент, министър-председателя или външния министър по време на кризата да не се променя във времето и също така да бъде една и съща за различните институции, ангажирани формално с българската външна политика.

За целта на изследването избрахме българския случай въз основа на няколко базисни допускания:

Първо, в рамките на Европейския съюз позициите на всяка държава членка са съществено важни. Спрямо ОВППС решенията в Съюза се осъществяват под формата на съвместни действия и общи позиции. Затова е от съществено значение позицията на страната да е ясно обособена, точна и последователна.

Според Стенли Хофман, който развива теорията на междуправителствеността, суверенните държави са тези, които владеят международната сцена и това, към което се стремят, е защита на националния интерес. Държавите вземат решения и са единствените фактори, упълномощени да определят дневния ред. Следователно, държавите не желаят да отдадат дори малка част от суверенитета си на наднационални субекти. Въпросите като национална сигурност, външна политика и суверенитет са областите, в които държавите предпочитат да имат пълен контрол.³

---

³ Hoffman, S., 'Obstinate or Obsolate? The Fate of the Nation - State', In: Nelsen, B. The European Union. Readings on the Theory and Practice of European Integration. London: Lynne Rienner, 2003, p. 163-179.

Второ, България е част от Източното разширяване. Тя не само е в географска близост до Русия, но е и бивш „най-верен сателит“ на Съветския съюз. България е и държава, в която русофилството е исторически обусловено. Това се отразява върху определянето на целите и интересите на страната в рамките на Европейския съюз, затова е трудно и идентифицирането ѝ с него. Тези фактори биха могли да повлияят и върху позицията на България спрямо решения, касаещи Русия. В изпълнение на поставената изследователска задача беше направен съдържателен анализ:

Първо, на официалните документи, отразяващи решенията на ЕС по кризата в Украйна, така че да бъдат определени базисните съдържателни компоненти на общата позиция на Съюза.

Второ, на изявленията и интервютата, които са представени пред български и чуждестранни медии от представители на българските институции. Изследвахме позициите на Президента на Република България Росен Плевнелиев, който е на поста по време на избухващата криза в Украйна; на министъра на външните работи Кристиан Вигенин, който заема длъжността си в началото на кризата в Украйна, и на министър-председателя по това време Пламен Орешарски, както и на някои български депутати в Европейския парламент.

Периодът, който сме разгледали, е от ноември 2013 г., когато кризата в Украйна се оформя поради прекратяването на подготовката за споразумение между Украйна и Европейския съюз от украинския президент Виктор Янукович. Крайната точка на нашето изследване е падането на правителството на Пламен Орешарски. Това е кабинетът, който би трябвало да представи официалната българска позиция по въпроса с оглед на факта, че е на власт по време, когато напрежението в Украйна сериозно ескалира.

За целта на изследването анализирахме позициите на ЕС през официални европейски документи от срещите на Европейския съвет и Съвета на външните министри.

Българската позиция проследихме през българските вестници „Стандарт“ и „Дума“, тъй като двете медии са притежание на различни собственици. Първата е създадена като независима от държавата и политическите партии, докато втората е автентичната лява медия на управляващата тогава партия БСП.

С цел верификация, позициите на България изследвахме и през влиятелните европейски медии – европейския онлайн вестник „Euroactiv“, независимата международна агенция “Reuters”, немския „Spiegel“ и британския “Independent”.

С преименуването на Европейското политическо сътрудничество (ЕПС) на Обща външна политика и политика за сигурност, регламенти-

рана в договора от Маастрихт от 1992 г., се поставя началото на едно безпрецедентно по вида си сътрудничество, което представлява един от трите стълба на Европейския съюз. Това събитие предоставя на държавите членки нов набор от средства и нови похвати за осъществяването на общи действия по въпроси, засягащи целостта и идентичността на Съюза на международно ниво. ОВППС е средство за постигане на по-добро сцепление между държавите, както и за утвърждаването на Европейския съюз като влиятелен международен играч, който да може да балансира политическите сили в света.

ОВППС се различава от останалите политики на ЕС по това, че при вземането на решения по нея не се изисква делегиране на суверенитет и компетенции от страна на държавите към европейските институции. Решенията се вземат с единодушие и нямат силата на закон, но все пак са със задължителен характер. Те се осъществяват под формата на съвместни действия, общи позиции, становища и декларации, както и заключения на Европейския съвет и Съвета на министрите.

Европейският съвет е най-висшият орган за вземане на решения по общата външна политика на Европейския съюз. Съветът задава посоката на действия и дефинира принципите, на които те се основават. Той заседава поне два пъти в годината в състав от държавните и/или правителствени ръководители на страните членки. Основните му функции са две – вземане на общи решения за позицията на Европейския съюз спрямо трети страни и защита на интересите на отделни страни членки чрез приемането на общи стратегии при проблематични ситуации. Решенията се вземат с единодушие в повечето случаи. Съществува възможност за „конструктивно въздържане“, според която една държава не е задължена да приложи взетото решение, но е длъжна да не възпрепятства действията на Съюза.

Европейската комисия също играе важна роля при формирането на обща позиция. Тя внася предложенията в Съвета, където те се гласуват. Комисията споделя отговорността за изпълняването на последователна обща външна политика и политика за сигурност.

Европейският парламент има ограничени функции, които се изразяват в отправяне на съвети или препоръки по формирането на ОВППС.

Сред инструментите на ОВППС са:

- Поддържането на дипломатически отношения с трети страни, при които Съюзът е представяван от около 140 делегации из целия свят.
- Общите стратегии, определящи целите и средствата, с които Европейският съюз ще си служи при прилагане на общата външна политика.
- Съвместни действия са „координирани оперативни действия на държавите членки, които мобилизират финансови и човешки ресурси,

ноу-хау и оборудване за постигане на целите, определени от Съвета на основата на общите насоки, приети от Европейския съвет. Когато Съветът вземе решение за конкретно действие, той определя и точния обхват, общите и конкретните цели на ЕС при осъществяването на това действие, при необходимост неговата продължителност, средствата, процедурите и условията за неговото осъществяване.⁴⁴

- Общата позиция, която изразява отношението спрямо възникнала ситуация без да предлага конкретни мерки за решаването ѝ. Страните членки са длъжни да съобразят политиките с нея, като идеята е да се постигне по-добра координация между тях.
- Систематичното сътрудничество, което представлява съгласуване на позиции на междуправителствено равнище.
- Санкции срещу нарушенията на правата на човека, когато бъдат установени в някоя страна или регион. Те могат да бъдат насочени срещу физически и юридически лица и са най-често от икономически характер под формата на ембарго или забрани за навлизане на територията на ЕС.

Основната цел на общата външна политика и политика за сигурност е да доведе до появата на общностни принципи, обединяващи европейските държави. Трябва да се направи забележката обаче, че ОВППС няма статута на реална външна политика, илюстрация на което са фактите за структурите и институционалната ѝ уредба, изброени по-горе. Характеристиките на ОВППС се разминават очевидно с тези на традиционната външна политика. Поради тези причини би следвало да направим извода, че за Европейския съюз е трудно да се реализира като значима политическа сила в света, която да бъде призната и в рамките на националните държави членки, и от трети страни.⁵

Разширяването на Европейския съюз на Изток е възприемано като възможност за Съюза да се утвърди като влияние в света на международната политика, която да уравнива текущите въздействия.

Източното разширяване на Европейския съюз, започнало през 2004 година, повлиява на провеждането на политики в рамките на Съюза, тъй като не само добавя нови членове, което допълнително увеличава вече съществуващото разнообразие от интереси, но и приобщава държави с минало, твърде различно от това на по-опитните членки на Съюза. С оглед на близките отношения между СССР и държавите сателити от Източния блок преди 1989 година, Европейският съюз се надява новите членки да изиграят ролята на мост между Западна Европа и Русия, като осъществят интересите на Съюза чрез двустранни преговори с бив-

⁴ <http://old.europe.bg/htmls/page.php?category=149>

⁵ http://www.schoolofpolitics.org/summer-school/pdf_bg/Ingrid_La_politique__trang.pdf

шия лидер на социалистическа Европа⁶. Тази цел на Европейския съюз обаче се проваля поради няколко причини.

Както беше посочено в началото, страните от Източното разширяване (Чехия, Естония, Унгария, Латвия, Литва, Полша, Словакия, Словения, България и Румъния) са на кръстопът между Западна Европа и Русия заради териториалното им разположение и принадлежността им към бившия Източен блок.⁷ Поради тази причина те все още не са определили ясно своите цели и интереси в рамките на Европейския съюз⁸, затова и не могат да застанат плътно зад неговите решения, нито пък да се идентифицират с него.

Този проблем се задълбочава още повече от прибързаните преговори със Съюза вследствие на натиск от страна на кандидат-членките преди подписването на договорите за присъединяване. Набляга се повече на броя затворени преговорни глави, отколкото на реален напредък в дадени области, като две страни изостават особено много сред останалите – България и Румъния.⁹

Поради изброените причини можем да твърдим, че България не е тясно обвързана с Европейския съюз, а предвид политическото ѝ минало като „най-верния сателит на СССР“¹⁰ можем да допуснем, че е раздвоена между Русия и Западна Европа, което би могло да се отрази на позицията ѝ по външнополитически въпроси, засягащи Русия. Чрез доказването на това твърдение ще покажем, че Източното разширяване затруднява вземането на решения в Европейския съюз и дори може да го отслаби като играч на международната политическа сцена, постигайки разединение по важни въпроси. За целите на изследването ще проследим българската позиция и тази на Европейския съюз по време на кризата в Крим през 2014 година. Това събитие е най-показателно поради следните причини:

Кримската криза е първата значима криза след Източното разширяване, която би могла да покаже по какъв начин новоприсъединилите се влияят на позицията на Европейския съюз пред международната общност. Тази криза е показателна, защото засяга не само Европейския съюз, тъй като се разиграва на територия, граничеща с него, но и държавите от бившия Източен блок, особено България предвид миналите ѝ близки отношения с Русия. Като страна - членка на Европейския съюз, тя трябва да вземе отношение по въпроса, тъй като той засяга пряко интересите на Съюза, а именно преговорите за асоцииране с Украйна.

---

⁶ Heather Grabbe, *The newcomers*, стр. 75.

⁷ Пак там, стр. 64.

⁸ Пак там, стр. 78.

⁹ Graham Avery, *The enlargement negotiations*, стр. 44.

¹⁰ Мирела Велева-Ефтимова, „История на Европа 20 век“, стр. 242.

Кризата започва още през ноември 2013 година, когато подготовката за сключване на споразумение между Украйна и Европейския съюз е прекратена от проруски настроения украински президент Виктор Янукович, което предизвиква вълна от протести. Кризата ескалира след решението на Върховната Рада на Украйна от 16. 01. 2014 година да ограничи свободата на словото и гражданската самоорганизация чрез приемането на закон. На 04. 02. 2014 г. се обсъжда предложението за провеждане на референдум в Крим, който да определи съдбата на хората от региона. Напрежението между властите и противниците на правителството продължава да ескалира дори и след подписаното споразумение между опозицията и правителството от 21 февруари. На следващия ден парламентът с мнозинство отстранява от поста Виктор Янукович, срещу когото започва наказателно производство. Временно изпълняващият длъжността президент (Ал. Турчинов) обявя, че курсът на движение е към ЕС, а Путин отговаря на тези намерения със засилващо се военно присъствие на територията на Крим. ЕС и САЩ обявяват, че ще има санкции, а референдум е насрочен за 16 март. Резултатите от него са в полза на отделянето на Крим и Русия ратифицира договор за присъединяване на полуострова към Федерацията. Международната реакция е изключването на Русия от Г-8 и прекратяване на сътрудничеството ѝ с НАТО.

За целта на изследването проучихме изявленията и интервютата, които са представени пред български и чуждестранни медии от представители на българските институции. Позоваваме се и на официални европейски документи, отразяващи решенията, взети по кризата в Украйна.

Гореспоменатите събития са отразени на срещите на Европейския съвет и Съвета на външните министри, които излизат с позиция относно кризата в Украйна. Европейският съюз се ангажира със събитията, тъй като смята страната за потенциален партньор, имайки предвид започналите и прекъснати през 2013 г. преговори за асоцииране. Позовавайки се на заключението на Европейския съвет от 10. 12. 2012 година, Съюзът остава отдаден на политическото и икономическото асоцииране на Украйна, щом тя е готова за това.

В ролята си на потенциален политически партньор на Украйна, Европейският съюз представя чрез Главния секретариат на Съвета (на външните министри) своето заключение по въпроса с Украйна като реакция, породена от взетите решения от Върховната Рада (Парламентът) на 16. 01. 2014 г. В изявление след срещата Европейският съюз осъжда тези действия, като ги счита за нарушаващи основните граждански права на украинците, както и за предприети при неясни обстоятелства, като призовава властите те да бъдат отменени, а законът на страната да бъде в порядките на установените ѝ европейски и международни задължения.¹¹

¹¹ <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5453-2014-INIT/en/pdf> : Council conclusions on Ukraine

Европейският съюз изразява своята загриженост и призовава да се действа съдържано и премислено, като се зачитат всички демократично осигурени права на гражданите, всички прояви на агресия да бъдат осъдени, а виновните – подведени под отговорност.

В началото на кризата от 2014 година Съюзът отправя препоръки към управляващите в Украйна и не се ангажира с конкретни мерки за справяне с кризата. В своето заключение от 10 февруари 2014 г. Съветът на министрите на външните работи изразява готовност да се намеси, напълно запознат със случаите на нарушаване на човешки права в страната, както и насърчава правителството да назначи член от Разследващия съвет на Европа, специално създаден за наблюдение на случващото се в Украйна.

Европейският съюз изразява подкрепата си за правителството, което отхвърля недемократичните закони, и предлага на Украйна експертна помощ във всяко поле, което счита за необходимо, включително за провеждането на честни президентски избори. Съветът подчертава, че сключването на споразумението за асоцииране не е крайна цел в отношенията между Европейския съюз и Украйна¹².

С разгръщането на кризата и явната намеса от страна на Русия тонът в изявленията на Европейския съюз става по-остър, като Съюзът изказва ясното си неодобрение относно случващото се. На 17 март, ден след провеждането на референдума за Крим, Съветът по външните работи на Европейския съюз строго заклежда провеждането му като нелегитимно, в явно противоречие с Украинската конституция и не зачита неговите резултати. В изявлението си Съветът осъжда обстоятелствата, в които той е проведен, а именно при засилено присъствие на силно въоръжени власти и заглушаване на телевизионни канали, като посочва Русия за виновна страна по случая.¹³

В този момент от кризата, въпреки че ситуацията ескалира бързо, Европейският съюз все още не предприема конкретни мерки, а призовава засегнатите от кризата страни към действия за прекратяване на конфликта. В своите изявления Съюзът апелира Русия към започване на преговори с Украйна за намиране на изход от кризата. Съюзът призовава Русия да оттегли въоръжените си части и да предприеме мерки за овладяване на ситуацията по мирен начин, като зачита територията и суверенитета на Украйна. Европейският съюз обявява себе си за отворена за преговори страна и апелира Русия да не предприема стъпки за анексирането на Крим, което е в противоречие с международното право. Вместо това Съюзът съветва страната да развива стратегическо партньорство със страните членки, вместо дипломатически и икономически

¹² <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-6318-2014-REV-1/en/pdf>

¹³ <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7824-2014-INIT/en/pdf>

да се изолира¹⁴. Съветът подканва правителството да проведе реформи и заявява готовност да подпомогне финансовото възстановяване на страната, както и да окаже помощ в снабдяването с енергиен ресурс. Предложението за финансова подкрепа е една от първите стъпки, които Европейският съюз прави, за да обезсили влиянието на Русия в Украйна, като се има предвид заплахата от страна на Русия, че ще спре износа си към икономически обвързаната с нея Украйна, ако споразумението за асоцииране с Европейския съюз бъде подписано.

Няколко дни по-късно, в разгара на кризата, Европейският съвет се намесва с решение за предприемане на санкции срещу Русия, които включват конкретни мерки срещу списък от лица, свързани с кризата в Крим. Те се изразяват в ограничаването на издаването на визи и замразяването на авоари на руски граждани, замесени в нарушаването на демократичните принципи в Украйна и застрашаването на териториалната цялост, суверенитет и независимост на страната. Европейският съвет взема решението страните членки временно да прекъснат двустранните си отношения с Русия. Освен това изразява одобрението си относно прекъсването на преговорите за присъединяване на Русия към Организацията за икономическо сътрудничество и развитие и Международната агенция по енергетика¹⁵, като по този начин изпълнява косвената си заплахата за дипломатическа и икономическа изолация на Русия, отправена в изявлението на Съвета на Европейския съюз от 17 март 2014 г.¹⁶

Проследихме българската позиция чрез анализ на изказванията на водещи български политици, носещи отговорност за външнополитическите решения на страната. Изследвахме позициите на Президента на Република България Росен Плевнелиев, който встъпва в длъжност от 22 януари 2012 г. и е на този пост по време на избухващата криза в Украйна; на министъра на външните работи Кристиан Вигенин, който заема длъжността си в периода 29 май 2013 г. - 6 август 2014 г. (избрахме да разгледаме неговата позиция, тъй като той заема поста си в началото на кризата в Украйна) и на министър-председателя по това време Пламен Орешарски (в длъжност от 29 май 2013 г. до 6 август 2014 г.), както и на някои български депутати в Европейския парламент.

По време на среща с премиера Пламен Орешарски през март 2014 г. във връзка с Европейския съвет в Брюксел на 05. 03. 2014 г. държавният глава Росен Плевнелиев заявява, че подкрепя „суверенитета, териториалната цялост и независимостта на Украйна“ и очаква „новото правителство, заедно с международната общност, да създаде необходимите условия за деескалация на напрежението и трайна стабилизация на

¹⁴ <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7824-2014-INIT/en/pdf>

¹⁵ http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/141707.pdf

¹⁶ <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7824-2014-INIT/en/pdf>

страната”. От тази гледна точка България следва да се съобрази и да подкрепи общеевропейската позиция, която ще се формира на същия този Съвет в белгийската столица.¹⁷

В брой 97 от 28. 04. 2014 г. във вестник „Дума“ статията, озаглавена „Подкрепяме европейските решения за Украйна“, изразява позицията на държавния глава, че България ще подкрепи всички решения на Европейския съвет и на Европейския парламент. Изявлението е взето от интервю на Росен Плевнелиев пред германското радио „Дойчланд-функ“, посветено на отношението на България към кризата в Украйна и към Русия. „По думите на Плевнелиев национализмът на Русия е очевиден и анексирането на Крим е посегателство срещу основите на международната правна система.“¹⁸

В брой 104 от 10 май 2014 г. на вестник „Дума“ статията пояснява мнението на Президента на Република България като „за налагането на нови санкции спрямо Русия от страна на Европейския съюз Плевнелиев смята, че по този въпрос Европа трябва да вземе единно решение, основано на принципи и ценности, а България трябва да го подкрепи“.¹⁹

Според българския президент Русия води хибридна война, която е насочена към дестабилизация на цяла Европа. Държавният глава е убеден, че ЕС и НАТО трябва и има какво да направят повече, за да се противопоставят на руската агресия. От неговите изявления личи убеждението, че Русия е агресор, към който трябва да се приложат мерки за укротяване. „Нашето послание към ЕС, генералния секретар на НАТО, нашите партньори и съюзници от Запада е, че Балканите трябва да бъдат в самото сърце на европейската политика за сигурност. Направете повече за нас, за да направите повече за себе си“, заявява държавния глава. Изявлението на президента е по повод срещата на върха на НАТО на девет държави - членки на ЕС, в Букурещ. На тази среща лидерите стигат до извода, че „средата за сигурност се влошава“ в резултат на „агресивното и непредсказуемо“ поведение на Русия.²⁰

Росен Плевнелиев е удостоен с наградата „Личност на годината - 2015“ на Украйна. „Тази награда е признание за последователната българска подкрепа за суверенитета, независимостта и европейската перспектива на Украйна. Тя е ясен израз на искреното приятелство между нашите страни и народи“, набляга президентът в изказването си.²¹

¹⁷ 05.03.2014 г., Екип „Стандарт“, „Орешарски и Плевнелиев „за“ демокрацията в Киев“ - www.standartnews.com

¹⁸ 28.04.2014 г., бр. 97, в. „Дума“, „Подкрепяме европейските решения за Украйна“ - www.duma.bg

¹⁹ 10.05.2014 г., бр. 104, в. „Дума“, „Плевнелиев се страхува от дестабилизация на Балканите“ - www.duma.bg

²⁰ 15.11.2015 г., Екип „Стандарт“, „Москва води хибридна война на Балканите“ - www.standartnews.com

²¹ 26.03.2016 г., Екип „Стандарт“, „Плевнелиев - „Личност на годината“ на Украйна“ - www.standartnews.com

По различен начин стои позицията на министъра на външните работи по това време Кристиан Вигенин.

В статия във вестник „Стандарт“ от 21. 02. 2014 г. позицията на Вигенин се състои в това ЕС да работи тясно с Русия за разрешаване на украинската криза. „Създаде се впечатлението, че ЕС не успя да защити политиката си към Украйна, това е факт и той носи известно разочарование. ЕС обаче трябва да работи по-тясно с Русия по отношение на тези съседи“, коментира Вигенин в сутрешния блок на БНТ.²²

Според статия във вестник „Стандарт“ от 12. 03. 2014 г. външният министър смята, че каквито и да са санкциите срещу Русия, те непременно ще засегнат и България. Според него е неизвестно какъв ще е руският отговор на санкциите и това е една от причините, които дават повод за тревога от българска страна.²³

„Нашата страна търси решения, а не виновни. Надяваме се на най-доброто, но се готвим и за най-лошото“, заявява министърът според статия на вестник „Стандарт“ от 20. 03. 2014 г. В изявление в Благоевград от това време, Вигенин твърди, че страната ще търси умерена и балансирана позиция и „макар да е член на ЕС и НАТО, се съобразява с икономическите и човешките контакти между България и Русия.“ По въпроса за санкциите, които трябва да се наложат на Русия, министърът на външните работи заявява, че ако има санкции, те трябва да са срещу ръководството на Руската федерация, а не срещу руския народ. В думите на Вигенин се изразява притеснение от това до какви резултати могат да доведат евентуалните санкции, които ЕС ще наложи на Русия: „България ще е една от най-силно засегнатите. Ще се надяваме Европейският съюз да не бърза с нови санкции и ще разчитаме Руската федерация да се върне на полето на дипломатията“, твърди Вигенин.²⁴

В брой 62 от 15 март 2014 г. във вестник „Дума“ външният министър заявява, че България подкрепя призива на международната общност за изтеглянето на руските войски от Крим. „Подкрепяме Евросъюза за прекъсване на визовия диалог с Русия“, заявява Вигенин по време на парламентарен контрол от 14 март 2014 г. Той споделя, че подкрепя твърдението за единство на посланията на ЕС. Вигенин заявява, че страната ни категорично се присъединява към призива на международната общност за незабавното и гарантирано изтегляне на руските войски от територията на Крим, поради това, че България „подкрепя

²² 21.02.2014 г., Силвия Пенчева, Красимира Темелкова, „Вигенин: ЕС трябва да работи тясно с Русия за Украйна“ - www.standartnews.com

²³ 12.03.2014 г., Ваня Христова, „Вигенин: Референдумът в Крим може да засегне и България“ - www.standartnews.com

²⁴ 20.03.2014 г., Владимир Симеонов, „Вигенин: Надяваме се на най-доброто, но се готвим и за най-лошото“ - www.standartnews.com

суверенитета, единството и териториалната цялост на Украйна и намиране на мирно решение на кризата при пълно съблюдаване на принципите на международното право”.²⁵

В същия вестник в статия от 19 март 2014 година се съобщава, че „България е изключително внимателна по темата за въвеждането на санкции, които ще имат отрицателен ефект върху Русия и държавите от ЕС. Това каза преди ден пред журналисти в Брюксел министърът на външните работи Кристиан Вигенин. По думите му това не е най-доброто решение.“ По думите на министъра на външните работи, „българската позиция за Украйна е ясна, балансирана, умерена и допринася за намирането на конструктивни компромиси в рамките на ЕС.“²⁶

По-късно, в брой 84 във вестник „Дума“ от 10 април 2014 г., Вигенин е цитиран: „Нашата надежда все пак е, че няма изобщо да стигнем до темата санкции; очертава се ясна позиция на ЕС, че за икономически санкции ще трябва да говорим, ако Русия навлезе с военни сили в източната част на Украйна, където по границата са струпани сериозни сили”.²⁷

Трите управляващи партии - БСП, ДПС и АТАКА - не успяват да формулират обща позиция.²⁸

Нуждата от общо национално становище е отбелязана и от председателя на парламента Михаил Миков²⁹. През март 2014 година в деловодството на парламента са внесени три проекторезолюции за обща позиция по случващото се в Украйна – на ГЕРБ, БСП и „Атака“, в които ясно се открояват русофобски (в лицето на ГЕРБ) и русофилски (във вижданията на „Атака“) настроения. В крайна сметка целта за приемането на единна декларация от Народното събрание остава нереализирана.

От страна на министър-председателя Пламен Орешарски е изразено очакване за запазване териториалната цялост на Украйна (не-анексия на Крим от Русия), както и за предприемане мерки в посока намаляване на ескалиралото напрежение в страната и предотвратяване на каквато и да е инвазия по нейната площ. Обявявайки се срещу всякакъв вид намеса на Москва в Киев, Орешарски заявява своята оптимистична визия за развитието на украинския въпрос³⁰.

²⁵ 15.03.2014 г., бр. 62, в. „Дума“, Юлия Кулинска, „Подкрепяме ЕС за прекъсване на визовия диалог с Русия“ - www.duma.bg

²⁶ 19.03.2014 г., бр. 65, в. „Дума“, „България е внимателна за санкциите за Русия“ - www.duma.bg

²⁷ 10.04.2014 г., бр. 84, в. „Дума“, „Става ясно какви ще са щетите за България при санкции за Русия“ - www.duma.bg

²⁸ В периода 29 май 2013 - 6 август 2014 година на власт в България е коалиционно правителството на бившия министър на финансите Пламен Орешарски - БСП, ДПС, АТАКА.

²⁹ 19.03.2014 г., Биляна Кантарджиева, „Миков: Няма сближаване, за да се излъчи позиция за Украйна“ - www.standartnews.com

³⁰ 6.03.2014 г., Екип „Стандарт“, „Крим поиска да е част от Русия (обзор)“ - www.standartnews.com

На 17 март 2014 година в бр. 63 на в. „Дума“³¹ е представена позиция на националния съвет на БСП, която е управляваща партия относно украинската криза. В нея е изразена категоричната подкрепа на суверенитета и териториалната цялост на украинската държава и призовава към политически диалог ЕС – Русия – Украйна за стабилизиране обстановката и подобряване социално-икономическата ситуация на последната. Твърдо е заявено, че страната ни няма да участва в никакъв вид военни демонстрации. Настоява се за избягване на военни действия във или около кризисния район и преустановяване на вече съществуващи такива. България се обявява срещу засилването на крайни националистически, леви или неонацистки групи, които биха довели до конфронтация и непоследователност в политиката за приобщаване на цялото население. Призовава се недопускане нарушения на човешките права и спазване на конституцията и законността. Подчертана е и важността от провеждането на честни и свободни президентски и парламентарни избори, като условие за подписване Споразумението за асоцииране на Украйна с Европейския съюз. Що се отнася за националните интереси на България, е изразена нуждата от недопускане на решения за санкции, които да възпрепятстват енергийни проекти от голяма важност за републиката като „Южен поток“. Последствията за страната ни биха били много по-тежки, отколкото за останалите, при условие че се влошат икономическите отношения между Съюза и Русия. По въпроса със санкциите към втората от страна на първия, България се съобразява с позицията на 26-те страни членки за налагането им и в следствие за тяхното разширение.³²

Вследствие на своята позиция, по данни от проучване на Института по модерна политика, подкрепата за БСП се е покачила. Ръст бележи още и партията на Волен Сидеров „Атака“ заради проруската си позиция по въпроса за украинската криза.³³

В следващата част на нашето изследване се позоваваме на водещи европейски информационни източници с цел верификация на анализиранията българска позиция по украинската криза. Анализирани са от европейския онлайн вестник „Euroactiv“, немския „Spiegel“, независимата международна агенция „Reuters“, както и британския „Independent“. Тези издания са избрани, заради високата степен на независимост на изразяваните в тях позиции.

Българският държавен глава Росен Плевнелиев открито се противопоставя на позицията на правителството по отношение на санкциите

³¹ 17.03.2014 г., Янаки Стоилов (зам.-председател на НС на БСП), „Позиция на Националния съвет на БСП за ситуацията в Украйна“ - www.duma.bg

³² 26.03.2016 г., д-р Пламен Димитров, „Българската реакция спрямо украинската криза“ - www.armymedia.bg

³³ 16.05.2014, в. „Стандарт“, „БСП поведе заради реакция за Украйна“ - www.standartnews.com

спрямо Русия на среща в Берлин. Президентът на България се стреми да поддържа политика, сходна със западната. Той има опасения, че действията на Русия могат да имат неблагоприятни последици за България и Балканския регион. Президентът е категоричен, че в кризисни моменти, подобни на този, рисковете не бива да се вземат предвид единствено от финансова гледна точка – основните аргументи на политиките, противопоставящи се на санкциите срещу Руската федерация.³⁴

На срещата на европейските министри през март 2014 г. в Брюксел на Кристиан Вигенин е възложена задачата от управляващата тогава социалистическа партия да не прибързва с крайни действия спрямо Русия. От друга страна, Вигенин е остро критикуван от съпартийците си за позицията си спрямо референдума, проведен в Крим. Този факт поражда очевидно противоречие, защото Кристиан Вигенин от една страна е против строги санкции спрямо Русия, но от друга не признава руските действия, предприети спрямо изясняване на бъдещето на полуостров Крим като легитимни.³⁵

Пламен Орешарски, който е български министър-председател, заявява, че е скептичен по отношение на евентуално налагане на тежки санкции спрямо Русия. Орешарски, заедно с голяма част от останалите социалисти, е против тежки санкции, докато не се изясни как биха повлияли те на българската икономика.³⁶

Становището на Сергей Станишев – председател на Българската социалистическа партия, както и председател на Партията на Европейските социалисти, е, че трябва да бъдат защитавани интересите на България въпреки общата позиция на Европейския съюз. Като аргументи за това посочва голямото българското население в Украйна, което би пострадало в случай на конфликт. Зависимостта на България от Руската федерация по отношение на приходи от туризъм, както и от руските енергийни доставки, са използвани като аргументи в полза на твърдението на Станишев, че “Кризата в Украйна има само политическо решение” и всичко това трябва да се има предвид при формирането на българската позиция по украинския въпрос.³⁷

Драгомир Стойнев, който по това време е министър на икономиката и енергетиката в правителството на Орешарски, констатира, че България е една от страните, които са силно зависими от Русия по отношение на енергийни доставки. Поради тази причина България внимателно следи конфликта в Украйна. Според Стойнев „Южен поток“ е от голямо

³⁴ Spiegel, 12.05.2014, In the Kremlin's Grip: Fears Grow Over Bulgaria's Russian Dependence.

³⁵ Euroactiv, Bulgaria opposes immediate EU sanctions on Russia, 2014; Independent, Bulgaria Objects to Harsh Measures on Russia.

³⁶ Reuters, 20.03.2014, Bulgaria will not support large scale sanctions on Russia.

³⁷ Euroactiv, 2014, Independent, Bulgaria Objects to Harsh Measures on Russia.

стратегическо значение за страната.³⁸ Министърът се опасява „кошмарът от зимата на 2009 г. да не се повтори“.³⁹

Резултатите от анализа водят към следния отговор на поставения по-горе основен изследователски въпрос:

Българската позиция не е последователна.

От една страна, външният министър Кристиан Вигенин твърди, че ЕС не успява да защити политиката си към Украйна, затова е нужно да работи по-тясно с Русия за разрешаване на украинската криза. Заявява също така, че ЕС не трябва да бърза със санкциите спрямо Русия, тъй като той смята, че Русия бързо ще се върне на полето на дипломатията. По-късно външният министър твърди, че България подкрепя ЕС за прекъсване на визовия диалог с Русия и се включваме на страната на международната общност за незабавното изтегляне на руските войски от територията на Крим. Въпреки това след известно време той заявява, че надеждата на България е изобщо да не се стига до санкции.

Българската позиция не е кохерентна.

Вигенин, от една страна, е против строги санкции спрямо Русия, но от друга, не признава руските действия, предприети спрямо уточняването на бъдещето на полуостров Крим, като легитимни. Според председателя на БСП трябва да бъдат защитавани интересите на България въпреки общата позиция на Европейския съюз. От друга страна, българският президент открито се противопоставя на позицията на правителството, като смята, че България трябва да поддържа политика, сходна със западната. По отношение на въпроса за санкциите, президентът твърди, че Европа трябва да вземе единно решение, а България да го подкрепи, докато външният министър заявява, че България се надява да няма санкции, а управляващата партия изразява нуждата от недопускане на решения за санкции, защото това би имало отрицателно влияние върху България.

Българската позиция се различава от официалната позиция на ЕС.

Европейският съюз строго осъжда действията на Русия, която смята за виновна за избухването на кризата, взема решение за налагането на санкции и за прекъсване на двустранните отношения с Русия от страна на държавите членки. В същото време, позицията на България

³⁸ Euroactiv, 07.11.2013, Bulgaria warns of new gas crisis.

³⁹ През 2009 г. Украйна, която осигурява голяма част от транзита на руски газ към европейския пазар, спира доставките. Целта е по този начин Украйна да превърне собствения си проблем с руските доставки и дълговете, свързани с тях, в общоевропейски. В резултат на това голяма част от Европа остава без газ. Конфликтът е решен с подписването на договор между Русия, ЕС и Украйна, който цели предотвратяване на бъдещи спирания на доставките.

се изразява в некохерентността на различните мнения – противоречива позиция относно нуждата от санкции, желанието първо да се защитят интересите на страната въпреки общата позиция на ЕС, както и желанието да се продължат отношенията на страната с Русия.

В заключение може да се твърди, че българската позиция не е една, а става въпрос за множество позиции, които при това се различават от официалната позиция на ЕС, т.е. това са опозиции.

Въз основа на това заключение може да бъде направен следният извод, отправен към поставената основна изследователска цел – българските опозиции по украинската криза добавят аргументи за твърдението, че Източното разширяване допълнително затруднява и без това проблематичната външна политика на ЕС.

Библиография

1. Nugent. N., *European Union Enlargement*, Neu York: Palgrave, 2004.
2. Cameron, Fraser, *The Future of Europe* и McNamara, *Making History*.
3. *The Foreign Policy of the European Union, Assessing Europe's Role in the World*, Federiga Bindi, editor, brookings institution press Washington, D.C., 2010.

Студентски есета на тема

**СЪБУДИ СЕ,
ЕВРОПА!**

Събуди се, Европа!

Лилиан Никифорова

„Световният мир не може да бъде запазен без съзидателни усилия, пропорционални на опасностите, които го грозят.“

Робер Шуман, 9 май 1950 г.

През 2016 г. Европейският съюз е изправен пред множество предизвикателства – сътресенията в еврозоната, проблемите на международната сцена, бежанската вълна, терористичните заплахи. Възможно ли е в основата на тези проблеми да стои една и съща причина?

По данни на Евростат през 2015 г. над 1.2 милиона души са поискали убежище – два пъти повече в сравнение с 2014 г.¹ През 2015 г. бяхме свидетели на още едно явление – превръщането на Европа в мишена за терористични атаки. Тези два паралелни процеса имат пагубно влияние за всички европейски граждани, които все повече губят доверие в способността на ЕС да разрешава паневропейски проблеми. Отсъствието на реална обща отбранителна политика и обща външна политика без съмнение са част от причината за тези препятствия, но в основата стои по-голям проблем, който, от една страна, остава незабелязан, а от друга - се нуждае от спешни действия: недостатъчното чувство за европейска принадлежност, основаваща се на еднакво дефинирани ценности.

Идентичност и политическа идентичност

Идентичността е понятието, което първо следва да бъде дефинирано в опита да се определи съществуването и характерът на европейска идентичност. Ако приемем определението на Лок за индивидуалната идентичност като рефлексия, като самоопределяне чрез преживяното, което характеризира отговора на въпроса „Кой съм аз?“, то колективните идентичности, каквато е и европейската идентичност, отговарят на въпроса: „Кои сме ние?“.

Политическата идентичност е сама по себе си категория, различна и от социалната, и от индивидуалната идентичност, защото концентрира елементи и на двете в себе си – от една страна, предизвиква емоционал-

¹ Eurostat, News release, 44/2016 - 4 March 2016, 'Asylum in the EU Member States'.

ни реакции, присъщи за индивидуалните идентичности, от друга – съдържа граждански елемент, който е емоционално неутрален и се базира на идеята за спазването на общи правила, създадени от общи институции².

Защо е необходима европейската идентичност?

Фундаменталните причини за необходимостта от европейска идентичност са заложени още от причините за създаването на първата Европейска общност. Втората световна война се оказва най-яръстното доказателство за невъзможността на класическите международни организации да породят усещане за общност, която да направи войната невъзможно средство за решаване на конфликти. Поради тази и редица други причини – икономическа изгода, страха от СССР и разгара на Студената война, най-разумното решение се оказва именно създаването на наднационални интеграционни институции. Според теориите на интеграцията, основната ѝ цел е да се достигнат такива нива на взаимообвързаност на икономиките, че причините на държавите за оставане в общността да са в пъти по-големи от опцията им за напускане. Основателите на теорията за функционализма Хаас и Митрани смятат че именно по икономически път, по метода на разпространение (spillover effect) на интересите, ще бъдат създадени трайни връзки, които ще генерират чувство за принадлежност.

В днешно време държавите са постигнали икономически ползи от членството си и на практика това е единствената причина Brexit да не е категорично и лесно решение, но едва ли можем да говорим, че съществува идентичност на гражданите, основана на икономическите ползи. Проблемът е, че ако съществуваше консолидирана европейска идентичност, едва ли Brexit щеше да стои на дневен ред изобщо³. На практика се оказва, че икономическият стимул е водещ не за гражданите, а за държавите, които са поставени в противоречива позиция. Поради икономически и геополитически причини е изгодно да разполагат с наднационални институции, но от друга страна, не желаят да отстъпят част от механизмите за създаване на идентичност (нежеланието на Великобритания да участва в общата валута, например), което автоматично създава вътрешни напрежения. Докъде се простира тя?

---

² Теза на Майкъл Бругър от „Гражданите на Европа“.

³ Идентичностите дефинират различия между членовете и нечленовете на дадена група и са провокирани от определен контекст, който ги прави явно изразени. На базата на това разбиране в „Идентичност и институции: да станеш европейец в ЕС“ Рисе говори едновременно за допълващите се национална и европейска идентичност, но и обръща внимание на особеността, че в някои случаи, в зависимост от националната държава, за която става въпрос, идентичностите могат и да се допълват, по начин, по който националната идентичност се европеизира. Така например френските граждани се считат за европейци, но британските по-скоро противопоставят националната си идентичност на европейската. Това е и причината да твърдя, че има европейска идентичност, но тя не е консолидирана и еднозначна в степента, в която това е валидно за националните идентичности.

Реакционната идентичност

След атентатите в Париж от последните години и събитията от Къолн от новогодишната нощ сме свидетели на нов тип отношение към подобни събития. Въпреки изострянето на националистически движения, регистрирани и по време на последните избори за Европейски парламент, се появява все по-силно европеизиране на националните идентичности на държавите членки. Масовата проява на съпричастност в социалните мрежи далеч не е нещо случайно, тя е резултат именно от появилото се чувство за споделеност. Неслучайно не наблюдаваме подобна реакция всеки път, когато някъде има атентат. Когато това се случи в сърцето на Европа, показно така, че да е атака не само срещу човешкия живот, но и срещу ценностите на свободата и равенството, вълната на недоволство се оказва огромна. Заради силен външен стимул, чувството за принадлежност на европейците „се събуди“.⁴

От друга страна, самата поява на атентатите е по-скоро доказателство за неспособността на европейските институции да консолидират чувство за принадлежност, което да не се активира само като реакция на предизвикателство. Хора, родени в сърцето на Европа, се оказват машини за убийство. Ако човешкият живот е общосподелена ценност в европейските демокрации, парадоксално е един европейски гражданин, роден в Европа, израснал в тази среда, толкова лесно да се откаже от нея. Това само по себе си е доказателство за особена тенденция – заради засилването на присъствието на европейската идентичност, националните държави, заплашени от „изместване“, започват чрез механизмите си да създават все по-мощни стимули за формиране на силна национална идентичност. Това от своя страна води до изостряне на отношението спрямо другия.⁵ Когато основен „враг“ на националната държава е именно европейската идентичност, тя рядко полага усилия за включване на „другите.“ От своя страна, европейските институции не разполагат с достатъчно механизми, които да постигнат приобщаването.⁶ Когато кон-

⁴ Според Херман, Брюър и Рисе идентичностите дефинират различия между членовете и нечленовете на дадена група и са провокирани от определен контекст, който ги прави явно изразени. В този смисъл наличие на общи ценности в ЕС съществува, но по-скоро нюансирани по отношение възприятие и изострящи се в отговор на външни предизвикателства.

⁵ В текста на Рисе е регистрирана закономерността на зависимост между усещането за европейска идентичност и споделяне на много по-либерални ценности за сметка на гражданите, регистрирали припознаване само с националната си идентичност.

⁶ Европейските институции нямат достъп до образователна или социална система на европейския демос. Както Антъни Смит в „Национална идентичност“ твърди, никой не би умрял за Европа. Опитът, с който разполагат, е в две основни посоки - създаване на символи на европейската идентичност, които да са част от културно-символната представа за нея, и овластяване на гражданите чрез механизми като Европейската гражданска инициатива, които обаче имат ограничен ефект поради някои вътрешни дефекти, които и до ден-дневен остават непреодолени заради съпротивата на държавите членки.

текстът се отнесе и към огромния брой хора, спрямо които не е налична адекватна политика, която да предвижда как тези хора да споделят европейски ценности, да получат образование, което да достига до тях, да имат досег с културата, която ги олицетворява, така че те да не се имат за „другите”, няма как да очакваме тази маса от хора естествено да стане европейска. Това на практика е доказателство до голяма степен на тезата за социалния конструктивизъм. Ако идентичността беше нещо естествено, тя щеше да възниква от само себе си. Фактът, че европейската идентичност се оказва „затворена” за една част от населението на континента може да се приеме за свидетелство, че идентичността е конструкт, който може да бъде управляван и моделиран на базата на институционални практики на сътрудничество и участие, а ЕС в момента не разполага с достатъчно такива. Така „другите”, чиито собствени държави поради липса на стабилност не могат да са източник на смисъл, търсят упование на различно място и когато не го намират в европейската идентичност, която не достига до тях, го намират в религиозната си идентичност, която са склонни да радикализират. На практика религиозната идентичност се оказва много по-силна от европейската, такава, каквата е в момента. Как това се съвместява с политиката на мултикултурализъм в Европа?

Мултикултурализмът

Мотото на Европейския съюз „Единни в многообразието“ е практическото доказателство на вкореняването на принципа на мултикултурализъм в ЕС. Ако възприемем понятието като взаимно обогатяване и мирно съжителстване на сходни култури⁷, то процесът е едновременно полезен и необратим с оглед процесите на глобализация. Когато поради множеството исторически, социални и културни особености⁸, в Европа мултикултурализмът се разбира като съвместяване на различни, базови, противоречащи си ценности, наблюдаваме именно настоящата криза.

Така един от проблемите за съществуването на европейска идентичност е вътрешното напрежение на либералната доктрина – тя поощрява зачитането на „другия“, но прекомерното толериране на крайно противостоящи на европейските ценности разбирания се превръща в заплаха

---

⁷ В тази сфера смело може да се твърди, че източноевропейските държави имат богат и успешен опит в съчетаването на различни култури, които обаче се напасват, така че да не си противоречат помежду си.

⁸ Много от държавите в Европа носят историческа вина за сегрегацията на определени етнически или религиозни групи - Холокоста в Германия, Възродителният процес в България и др. Така прекомерното толериране дори и на ценностно противоречащи доктрини се превърна в изкупление за предишни деяния.

за съществуването ѝ. Гражданите на държави като Франция и Германия, които традиционно нямат проблеми с високото ниво на имиграция, имат все по-малка търпимост към сегашното състояние в Европа⁹. Консолидирането на крайни националистически движения и партии е доказателство именно за тази тенденция – последният (и пореден) пример е спечелването на първия тур на президентските избори в Австрия от крайнодясната Партия на свободата, въпреки че на втория тур неговият опонент спечели с малка преднина.

Какво се случва и сега накъде?

Всеки проблем трябва да намери пропорционално решение. Бащите основатели са направили своята голяма крачка, отговаряйки на предизвикателството на времето си. От нас не се очаква нищо по-малко, само проблемът е различен – окончателното изграждане на политика за консолидиране на европейска идентичност. Вместо това Европа до момента търси отчаяни решения. Пример е спорното споразумение с Турция. Отвъд въпроса за съвместимостта му с международното право, то изпрати рисковано политическо послание, което създаде усещането, че:

1. ЕС търси външна на Съюза държава да реши вътрешни проблеми,
2. Съюзът смекчава изискванията си неоправдано, което води до
3. усещане за несправедливо толериране на една държава, която не изпълнява дължими критерии.

Решението изисква силна политическа позиция, която да следва поне две базови посоки за съграждане на автентична европейска идентичност:

1. повишаване на възможността за участието на гражданите в процеса на вземане на решения и
2. изграждане на механизми, които да не затварят европейския демос, а да го правят по-достъпен носител на смисъл за по-голям кръг от населението.

В Европа на събуждане се страхуваме от тероризма. На събуждане се страхуваме от бежанската криза, а страхът ни създава национални „синдроми“ като Фараж във Великобритания и Динко в България – всеки с особеностите на своята географска ширина. Те не са нищо повече от явление-реакция на отсъствието на консолидиран и интегриран европейски демос, който да е активен коректив на европейските политики. Време е да се събудиш, Европа!

---

⁹ След събитията и в двете държави имаше множество протести, проява на агресия срещу центрове за настаняване на бежанци и др.

Библиография и източници:

1. Eurostat, News release, 44/2016, 4 March 2016, 'Asylum in the EU Member States'.
2. Bruter, M., 'Citizens of Europe?'
3. Herrmann, R.; Brewer, M.; Risse, Th. and others, 'Identity and Institutions: Becoming European in the EU'.
4. Смит, Антъни, „Национална идентичност“, 1991 г.

Събуди се, Европа!

Лора Йорданова

*Ad cogitandum et agendum homo natus est.
Човекът е роден да мисли и да действа.*

*Твоя светъл чар споява
туй, що светски нрав дели,
братя всички люде стават,
щом с крила повееш ти.¹*

Звучи мелодията на тържествената песен и се носи в нощта като спомен за минали събития. Носи се с лекия полъх на вятъра в тиха майска нощ и над заспалия свят звучи единствено ехото. Тегне над заспалиите хора като приспивна песен, а долу - в къщите, всеки спи своя зимен сън и все още не може да се събуди. Слънцето плахо се показва зад облаците. Настъпва утрото.

Европейският съюз е сложен процес, в който всички ние вземаме участие. Днес, във време на глобални конфликти и множество сблъсъци на интереси, Старият континент изпада в криза, която влияе върху цялостния живот на хората. Всичко, което ни заобикаля, се разрушава пред очите ни. Единството, което ни свързваше досега, се разпада на съставните си части. Това води до апатията, която се насажда в сърцата и заради която движението е прекъснато.

Затова имаме нужда от стимул, който да ни върне надеждата и вяратата, че ние сме тези, които можем да променим света, в който живеем. Стимул, който сами да изградим и да следваме.

Историята на Европейския съюз е палитра от разногласия, компромиси и ултиматуми. Но това, което остава накрая, е свързано със съчетаването на различните интереси така, че да могат да се превърнат в един общ. Години наред различни учени, теоретици и изследователи не могат да достигнат до еднозначно мнение за това каква трябва да бъде Европа на утрешния ден. Хора като Моне, Спинели, Митрани, Хаас и Хофман са

---

¹ Из „Ода на радостта“, Фр.Шилер, български превод - А. Разцветников.

създали теории, дали основата на различни разбирания за визията на Европа. Но успели ли сме вече да възприемем една обща и завършена идея?

Европа на 21-ви век е изправена пред криза. Криза, която обхваща политическия, икономическия, социалния и културния живот на хората. Кризата е признак, че все още не можем да осъзнаем кое е най-важно за общото благо и какво трябва да се предприеме, за да се защити то. Криза, провокирана от заплахите на силните към по-слабите и поставянето на ултиматуми за това какъв трябва да е редът на действие. Криза за това каква да е общата визия и цел на Европейския съюз. Всеобхватна криза, която разклаща устоите на единството, солидарността, свободата. Криза на разделението – както в границите между държавите, така и между Европа и света.

Във време на конфликти запазването на единството е съществено важно. А нашето единство е като механизма на часовника. Задвижването на всяка малка част в общата система зависи от движението на всички останали. Ако тя липсва, механизмът спира да действа. Всяка частица, малка и голяма, така подхожда на останалите, че движението не би било друго, освен в синхрон. Ако дори и най-малката част спре да работи, целият механизъм може да рухне. Затова синхронизираното движение е толкова важно. Синхронът, разбирателството и сътрудничеството – колелата, които помагат на часовника да работи. Това, което се случва пред нас – икономически кризи, желанието за разделение от Съюза, терористични атаки, имигрантски вълни – всичко ни внушава, че безизходицата ще е перманентна и ние не можем да променим това. От друга страна, непрекъснатият страх ни кара да се отдалечаваме все повече от реалните проблеми и да гледаме с пренебрежение към случващото се. Защото така е по-лесно. Важно е да разберем, че дори и скромното дело на отделния човек може да доведе до революционна промяна.

Днес, *In varietate concordia* (Единство в разнообразието) като че ли започва да звучи повече като разделени в общото. Докато интересите ни се движат в различни посоки, как можем да гледаме в една точка заедно? Когато мненията ни се базират на реални обективни факти за случващото се около нас, можем да бъдем активни в отстояването на своето. Непрестанното недоволство няма да доведе до промяна. Непрестанното движение ще го направи. Но то е възможно в степен, в която ние сме готови да защитим своята сърцевина – индивидуалната и общата.

Звучи химнът на Европа тържествено и велико, но радостта остава само на думи. Изтощени сме вече от кризите. Апатично приемаме поредното нещастие, все едно е станало норма. Сполетява ни поредната беда, а ние безгласно изразяваме съпричастност. Възмущаваме се от наси-

лието, от несправедливостта, но действията ни се свеждат до празни постове в социалните мрежи, които изчезват след няколко дни тихо, незабелязано. Мечтаем да обиколим света, но сякаш страхът ни спира да прекрачим условната граница, която ни разделя. Страхуваме се и се затваряме в себе си. Интеграционният процес ни се струва като спънка по пътя към прогреса, а не като средство за успех. Мисловно се разделяме все повече един от друг, ние – те, аз – ти, аз и светът. Всички са против нас, защото всички са различни. И това ни плаши. Страхуваме се да приемем различното, защото светът така налага. Защото различното стана опасно. Или така ни казват. Единни в многообразието, или разделени в общото? Има ли значение, когато единственото нещо, от което трябва да се страхуваме, е бездействието, апатията към случващото се?

Не бива да оставяме нашият европейски часовник да се разпадне на отделните си части. Нужен ни е общ диалог за това как можем да го съхраним в неговата цялост и как можем да го задвижваме въпреки предизвикателствата. Нужни са ни единна визия и обща цел, към които да се стремим. Каква Европа искаме? Готови ли сме за нея? И на какво всъщност сме готови?

Преди няколко години посетих Франция. Може да се каже, че това беше първият ми сблъсък с нова култура, различни хора и език. Допадна ми. Обикнах факта, че хората в самата държава бяха толкова различни, и в същото време споделяха еднакви ценности. На връщане в България се запознах с едно момиче. Името ѝ беше Мунира, което от арабски значи „излъчващ светлина“. Прилягаше ѝ безспорно. Говорихме си за живота във Франция и за този в България. Обясни ми, че родителите ѝ са от Мароко, но когато тя се родила вече се били преместили в малко френско градче. Изповядваше ислям, но мечтата ѝ беше да обиколи Европа и да стане сърдечен хирург. Моите мечти тогава бяха по-скромни. Разменихме си контактите. Разбрахме, че можем да научим много един от друг.

Сърцето, обясняваше ми тя, е това, което свързва всяко живо същество. Всички ние сме обединени от ритъма, в който бият сърцата ни и дори едно от тях да спре своя ритъм, това поврежда ритъма на целостта ни. Ако те ударят в сърцето, значи се опитват да ти вземат най-ценното - не само на теб, но на всички, с които си свързан. Затова го пази, предупреди ме тя. Сърцето е връзката.

Тогава не разбрах.

След атентатите от последните месеци се сетих за думите на Мунира, затова реших да ѝ пиша.

- Разбрах какво се опитваше да ми кажеш. Вече трябва ли да пазим сърцето?

- Сега, приятелко, трябва да пазим цялото.
- Но това не означава ли, че трябва да живеем в страх? – попитах аз.
- Означава, че трябва да се събудим.

Когато те ударят в сърцето, не означава, че да го браниш е единственото нещо, което трябва да направиш. Когато се опитват да те спънат, означава, че трябва да продължиш да ходиш, дори по-бързо от преди, да се движиш напред и да не позволяваш да ти подложат крак.

Спи Европа своя зимен сън. Но спят и децата ѝ.

Време е да се събудим, защото зимата отминава. Идва пролетта, а с нея и промяната.

Ние трябва да действаме активно и заедно, за да можем да се движим напред, дори когато се опитват да ни спънат. Няма по-стимулиращ начин за развитие от едно активно гражданско общество, което е навсякъде и търси своите права, пази ги и ги упражнява. Време е да отворим очите си за предизвикателствата и да действаме единно в справянето с тях. Време е да приемем различието като начин, не като пречка. Време е ние да изградим Европа такава, каквото искаме да я виждаме всеки ден. Време е да се събудим и да посрещнем изгрева с отворени обятия.

Събуди се, Европа, за да покажеш, че не те е страх! Изправи се и покажи, че ще действаш в името на своите деца. Нека се събудим всички и да посрещнем новия ден! Той чака нас, затова не трябва да ни е страх от неизвестното, от тъмнината.

Защото винаги е най-тъмно преди изгрев, но когато е най-тъмно, дори светлината на светулката може да покаже пътя на изгубения.

Аз знам, че скоро ще настъпи утрото. А с него и промяната. Нашата промяна.

Великобритания: сънотворно или будилник?

Стефан Радов

„Федерална Европа е ключова за сигурността и мира на свободния свят“, бихме казали например, ако трябваше непременно да започнем изложението си с един кратък цитат от Жан Моне. И ако евентуално някой разсеян европейст е забравил, би следвало и да напомним, че тук става въпрос за бащата на европейската интеграция, истински лидер в процеса на създаване на Обединена Европа.

„А днес такива лидери няма. Това му липсва на Европейския съюз!“, пък следва логично да продължим разсъжденията си в контекста на настоящата ситуация в Европа. Днес Жан Моне е безспорно признаван за един от най-големите европейски лидери. Предвид неговото разбиране обаче, че „европейската интеграция трябва да се извършва“, без гражданите да бъдат широко информирани и да знаят за това какво се случва, ми е малко трудно да си представя, че е получавал също толкова висока оценка през 50-те години на миналия век.

Истината е, че колкото и да не си личи, и днес ставаме свидетели на подобни амбициозни, проевропейски, хуманистички изказвания, насочени към светлото бъдеще на всички ни. Те присъстват в голяма част от стратегическите документи и Европейската комисия често ги употребява, какво остава за Европейския парламент – меката на федералистите. Присъстват и в не малка част от речите на държавните лидери и правителствените ръководители на страните от ЕС. Продължаваме да ги очакваме от пословичния френско-германски мотор, но реторика като тази се наблюдава и сред държавни лидери на страни извън Съюза, а наскоро дори американският президент трябваше да възхвали постиженията на европейската интеграция. И то по един много сериозен повод, който касае и настоящия текст – т.нар. Brexit.

Очевидно проевропейският дискурс не ни липсва толкова, но сякаш колкото повече слушаме за него, толкова по-трудно става да видим конкретни действия в подкрепа на изречените думи. И така, докато си говорехме все по-настойтелно за създаването на европейска политика за сигурност и обща отбранителна политика (самият председател на Евро-

пейската комисия обяви, че това трябва да се случи, а най-голямата европейска партия – Европейската народна партия, излезе с конкретна декларация по въпроса), дружно решихме да се отърсим от отговорност и да предадем ключовете за Европа на Турция. А като допълнение към цялата тази ситуация се появи и един референдум на 23 юни 2016 г. и погледите на всички са вперени във Великобритания.

И докато изявени европейски лидери продължават да говорят за реформи в ЕС с оглед на светлото му бъдеще, един човек тръгна на обиколка да събира подкрепа сред държавите членки.

Какво поиска европейецът от острова?

Сякаш традиционно Великобритания отново пожела по-висока степен на национален суверенитет в процеса на вземане на решения в ЕС. Конкретното искане се изразява в отдаване на по-голяма тежест на националните парламенти за връщане или блокиране на законодателните предложения на Европейската комисия. И отново, докато това поставено условие даде възможност на небосклона да се появят гръмките фрази за необходимостта Европа да остане единна и да бъде променена, защото исторически ролята на ЕС за установяване на мир на континента е ключова, в британското писмо до председателя на Европейския съвет присъстваха още три искания.

Най-гръмко в публичното пространство отекна условието, категоризирано като инициатива за ограничаване на миграцията в рамките на ЕС. Формулираното по този начин заглавие изправи на нокти ентузиазирани привърженици на европейската идея, които започнаха да хвърлят обвинения срещу Великобритания, че подобен ход всъщност е не просто нарушение на Договорите, а ограничаване на една от изконните четири свободи на движение, на които се основава ЕС. Ако обаче погледнем отвъд заглавието на въпросното искане, поставено от Камерън, ще видим, че става въпрос за това имигрантите от други държави на ЕС, които живеят във Великобритания, да имат право да поискат социални добавки и жилище след 4-годишен престой, както и репатриране на имигрантите, които за шест месеца не са намерили работа и забрана работниците във Великобритания да получават социални добавки за деца, които живеят в чужбина¹. Представена по този начин, „клаузата за отстъпка“ явно засяга социалната политика в рамките на Съюза, и то в духа на традиционния британски консерватизъм.

От една страна, управлението на социалната политика се разделя между държавите членки и европейските институции, като до момента на европейско ниво тя се свързва по-скоро с определени технически

---

¹ „Какво поиска и какво получи Дейвид Камерън от Европейския съюз“, www.dnevnik.bg

изисквания. От друга страна, обаче, реална европейска социална политика все още не е установена. Дори не можем да говорим за „европейски социален модел“. В такъв случай социалните помощи, които държавите членки отпускат, се финансират от техните национални бюджети, не от този на Съюза. И това безспорно означава, че натискът върху икономически по-привлекателните страни, каквато е и Великобритания, нараства. В този ред на мисли, не без основание, можем да се запитаме какво се случва, първо, с икономическото им развитие и второ – как очевидно небалансираното провеждане на тази политика се отразява на вътрешния пазар на ЕС?

В същото време повдигнатият въпрос в тази област може да се окаже и стъпка в посока решаване на бежанската криза, която блокира Съюза. Ограничаването на социалните права за имигрантите или ясната им регламентация са необходими мерки, както отбелязва Георги Ганев: „Бежанската вълна оголи една от „склерозите“ на европейския социален модел – държавата на благоденствието, която гарантира страшно много неща на страшно много хора и това я прави много уязвима. В момента, в който бежанците пристигнат в социалната държава и получат документ за пребиваване, изведнъж се сдобиват с много права за всякакви неща. Това е проблем на модела на Европа, не на бежанската вълна, тя просто много ясно го показва. Знаете ли, че в САЩ преди един век, между 1908 г. и Първата световна война, всяка година са влизали легално, с документи, имигранти колкото 2% от населението на страната (2% за Европа означава всяка година да прииждат около 10 млн. души). В САЩ са влизали огромен брой пришълци, да сте чули това да е довело до проблеми? Обаче там, в несоциалната държава, принципът е бил – идвай, оправяй се, както можеш, не очаквай държавата да ти помага, да ти дава помощи. После се чудим защо онази икономика дърпала напред.“²

В резултат на големите вълни бежанци радикализацията в ЕС е все по-наблюдаван феномен. Отново според икономиста Георги Ганев, с оглед на ситуацията, това е нормален развой, тъй като социализмът е ксенофобски по природа, защото когато чужденци станат част от неговата социална система и отнемат придобивките на местните, те започват да недоволстват.

Следващото искане от Острова засяга неналагане на фискалните политики на Съюза и отказ от принос на Великобритания към спасителни програми за европейски държави в криза. Проблемите в еврозоната от последните години ясно доказаха разминаването между паричната и икономическата политика в Икономическия и паричен съюз. Въпреки това стъпките към неговата промяна са все още трудно забеле-

² „Ако политическата класа е решила да краде, никакъв закон не може да я спре“, www.sega.bg

жими. Иначе казано, Великобритания настоява, че подкрепата за механизъм, който очевидно трябва да бъде променен, не е необходима, след като няма такива индикации.

Последното условие пък, свързано с премахване на излишната бюрократизация в ЕС и повишаване на конкурентоспособността, вече бе прието от Европейската комисия като един от нейните приоритети.

А какво направи?

Често можем да се натъкнем на твърдението, че Великобритания всъщност е евроскептична, а пък настоящият ѝ премиер постоянно наподобява поведението на Желязната лейди отпреди години, що се отнася до отношенията на Кралството с ЕС. Отново обаче, докато си говорим за обявените по подразбиране за продължители на делото на бащите основатели лидери на френско-германския мотор, се натъкнахме на ситуация, в която близкият до народа френски социалист се превърна в най-непопулярния президент за последните 30 години, а пък предприетите ходове от германския канцлер Меркел, в контекста на бежанската криза, бяха определени като „политическо самоубийство“ и дадоха нов тласък на антидемократични движения.

През това време крайнодясната ЮКИП (UKIP) във Великобритания в лицето на Фараж бе неутрализирана. За да ограничи нейното влияние и привлече избирателите ѝ на своя страна, Дейвид Камерън обяви лансирания от ЮКИП референдум за приоритет в своята кампания и постигна безапелационна победа на изборите. И трябваше да предоговаря членството в ЕС. Както обаче стана ясно, обявените за антиевропейски поставени искания всъщност могат да дадат ход на реформа дори в Договорите, която да се окаже повече от полезна за целия ЕС. Защото от съвсем скоро Германия също започна обсъждания за ограничаване на социалните придобивки на имигрантите, и то за срок от 5 години.

А „антиевропеецът“ Камерън трябваше да поеме политическата отговорност, да заложи на карта бъдещето на формираното наскоро британско правителство и да води кампанията за оставане на Великобритания в ЕС. Нещо, което не видяхме по време на дебата преди референдума за асоциирането на Украйна в една от държавите основатели – Нидерландия.

Ако трябва отново по европейски да завършим с Моне: „Всеки е амбиция. Въпросът е дали амбициозен да бъде или да го направи.“³ Най-ярко видимо от украинската криза насам е, че ЕС е амбициран да решава проблеми, но сякаш само противодейства, след като те се

---

³ Превод от англ. език: 'Everyone is ambition. The question is whether he is ambitious to be or to do.'

появят – след кризата с еврото, след нахлуването в Крим, след бежанската криза, след терористичните атентати. И бавно започваме да играем по правилата, поставяни ни от различните опасности, вместо да играем водеща роля. Великобритания обаче е амбицирана да постави на масата важни за ЕС проблеми и реформи, каквото и да ѝ струва това във вътрешнополитически план.

Последната европейска обиколка на европейски лидери (Меркел и Саркози) бе преди подписването на Лисабонския договор. Френско-германският двигател обаче оттогава сякаш стои заключен в гаража. И въпреки че всичко изглежда спряло, един английски автомобил е в ход. Защото може и да се движи в насрещното (просто там такава е традицията), но се движи, и то във и към Европа.

Сборник от доклади

СЪБУДИ СЕ, ЕВРОПА!

Софийски университет “Св. Климент Охридски”
и Фондация „Ханс Зайдел“

София, 2016 г.

ISBN 978-954-8702-38-6

MINERVA
РЕКЛАМНО-ИЗДАТЕЛСКА КЪША

